

വേണീസംഹാരം

(ഭാഷാനാടകം)

കവിതീലകൻ

പന്തളത്തു കേരളവർമ്മത്തമ്പുരാൻ

വേണീസംഹാരം

(ഭാഷാസാഹിത്യം)

കവിതീലകൻ

പന്തളത്തു കേരളവർമ്മത്തമ്പുരാൻ

Notes by T. Krishnan Nair
Model School Trivandrum.

(Copy Right to the Publishers)

PUBLISHED BY

The Educational Supplies Depot,
TRIVANDRUM-1.

1958

Rs. 2. 25 N Ps

പീഠിക

ഭാഷാസാഹിത്യമണ്ഡലം പരിപൂർണ്ണാക്ഷസ്ഥയിലെത്തു
ന്നതിന് അനേക സോപാനങ്ങളുള്ളതിൽ പാതിയിലധികം
കടന്നു കേറിയിരിക്കുന്നു ഒരു കാലമാണ് ഈ ഇരുപതാം
ശതവർഷം. പല കവനകശലന്മാരും അതിനെ ഉയർത്തുന്ന
തിനു സവിശേഷം ശ്രമിക്കുന്നുണ്ട്. ആ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു
പദാതിപരമാണുപുരസ്കാരമായിട്ട് ഞാനും കുറച്ചു കാലമായി
ചിലതൊക്കെ ശ്രമിച്ചുവരികയാണ്. 'നാടകാന്ത്യം ക്ഷയിതം'
എന്നുള്ള പേരിനെ മോഹിച്ചിട്ടല്ല എന്നു വരികിലും ഒരു
നാടകമെഴുതുന്നതാണ് ഞാൻ വിചാരിക്കുകയും അത് ഒരു
സ്വതന്ത്രകൃതിയാകയാൽ നവദേശ ഹൃദയത്വപൂർവ്വമായിത്തീര
ട്ടോ എന്നു സംശയിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണ്
സാഹിത്യകലാകശലന്മാർ ചിരസുഹൃത്തുമായ ഉള്ളൂർ എസ്സ്.
പരമേശ്വരയ്യർ എം. ഏ. ബി. എൽ. എം. ആർ. എ. എ. ഡി.
അഭിപ്രായപ്പെട്ടതനുസരിച്ച് ഞീരരസപ്രധായമായ വേണീ
സംഹാരം നാടകം തർജ്ജമചെയ്യാമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി
യത്. ഉടനെ തർജ്ജമയ്ക്കു തുടങ്ങിയെങ്കിലും ഹിരന്മരമായി
എഴുതുന്നതിന് നഷ്ടകൃത്യം കിട്ടിയകയാൽ രണ്ടുകൊല്ലം
കൊണ്ടാണ് ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ഇപ്പസ്തകം ചെയ്യിക്കുന്നതിനു
നിടയായത്. ഇതിലെ കഥാഖണ്ഡ വ്യവധായമായ ഭാരതയുദ്ധ
മാണെന്നു വരികിലും ശ്രോതാക്കൾക്ക് ജിജ്ഞാസ ഉണ്ടാക
ത്തക്ക വിധത്തിൽ അശ്വതഥമാവിന്റെ നീയാതിശയശ്ര
കടനം, ഛത്രണീകർണ്ണന്മാരുടെ കലഹം, ഗാന്ധാരിയുതരാഷ്ട്ര
ന്മാരുടെ സന്നാധിയുടെ ഭീമാജ്ജനദയോന്മനന്മാരുടെ സമ്മേ
ളനം, ചാർവ്വകരാക്ഷസന്റെ ചതി ഇത്യാദികളെക്കൊണ്ട്
കഥയ്ക്കു നവ്യത്വം വരുത്തി വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ ഇതിൽ
വിശേഷപ്രതിപത്തി ജനങ്ങൾക്ക് ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല.
തർജ്ജമയിൽ മൂലകവിയെ അനുസരിക്കുന്നില്ലാതെ വിശേഷ
സ്വാതന്ത്ര്യമാണെന്നു ഞാൻ ചെയ്തിട്ടില്ല. പ്രായേണ പദ്യങ്ങ
ളിൽ പ്രതിപാതതർജ്ജമ എന്ന നിയമം സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടില്ല.

ഈ ഭാഷാവിവർത്തനം എത്രകണ്ട് വിജയകരമായിരിക്കുന്നു എന്ന് മഹാജനങ്ങളുടെ ശിരഃകമ്പനമോ ലലാടസങ്കോചമോ കണ്ടുതന്നെ തീർച്ചപ്പെടുത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഈ പരിശ്രമത്തിൽ നവപുരയന്മാരുടെ നന്മതിലേശ്വരം സ്ഥിരീകരിക്കുന്ന പക്ഷം അടുത്ത അഷ്ടമസ്കന്ധത്തിൽ തന്നെ മുദ്രാരാക്ഷയം തർജ്ജമ ചെയ്യണമെന്നാണ് ഞാൻ കീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നത്.

പണ്ഡിതമണ്ഡലാഗണ്ഡലനം, സകല കലാനമ്പനനുമായ പ്രൊഫസർ എ.ആർ. മാജരാജവർമ്മയോടൊത്ത് സുമാൻ എ. എ., എം. ആർ. എ. എസ്സ്, അഷ്ടമസ്കന്ധ ഗുരുതരങ്ങളായ അയ്യപ്പൻ കായ്കുട്ടി നടുത്തുണയിച്ചിട്ടുള്ള പ്രൗഢരമണീയമായ 'ഒരു വിമർശനത്തെ' ഈ തർജ്ജമയ്ക്ക് ശിരോമുക്തമാക്കി ചേർത്തിട്ടുള്ളതിന് എനിക്ക് അവിടുത്തെ പേരിൽ അനേകതരമായ ഹാർദ്ദിദരാതിശയമുണ്ടെന്നുകൂടി പ്രസ്തുതം വിചിത്രമാകട്ടെ.

പി. കേരളവർമ്മാ

ഒരു വിമർശനം

വേണീസഹാദരം ഭാഷാതാടകം പ്രസിദ്ധീകരിച്ചു. മുമ്പ് തൽകത്താവിന്റെ ക്ഷണപ്രകാരം ഞാൻ ആ കൃതി മുഴുവനും ഒരാവൃത്തി വായിക്കുകയുണ്ടായി. ആ സംഘതിയുടെ ഓർമ്മയ്ക്കായി അഞ്ചാറുവരി താഴെ ചേർക്കുന്നു.

തന്മൂലത്തിൽ വീരരസപ്രധാനങ്ങളായ താടകങ്ങളിൽ പ്രഥമഗണനീയമാണ് വേണീസഹാദരം. ഷേണീ എന്നാൽ അഴിച്ചിട്ട തലമുടി. അതിന്റെ സഹാദരം കൂട്ടിപ്പിടിച്ച കെട്ടുക. ദൃതവദന്തിൽ ദുശ്ശാസനൻ പിടിച്ചു ബലിച്ചഴിച്ച പാഞ്ചാലിയുടെ തലമുടി ഭീമൻ തൽക്കാരണഭൂതരായ കൗരവരെ തന്ഹരിച്ച് കെട്ടിക്കുറുത്തുതന്നെ വേണീയായിത്തന്നെ കിടക്കുമ്പോൾ ഉള്ളുവെന്നു് ഒരു പ്രതിജ്ഞ തന്നെ ഉ് ഏതുജീവം നിറവേറി എന്നാണ് ഈ താടകത്തിൽ പ്രതിപദ്യം. അതിനാൽ ഭാരതയുദ്ധമാണ് നാടകത്തിലെ കഥാക്ഷേത്രം. യുദ്ധം രംഗപ്രയോഗാർഹങ്ങളല്ലാത്ത സംഗതികളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അങ്ങിനെയുള്ള ഇതിവൃത്തം കൊണ്ടു് താടകം ചമച്ചതലാണ് കവി സ്വപ്നാലയംകാണിക്കുന്നതു്.

ഭാരതയുദ്ധത്തിൽ പഞ്ച പാണ്ഡവന്മാരും ഒന്നുപോലെ നായകസ്വഭാവത്തെ അർഹിക്കുന്നുവെങ്കിലും നൂറുവരെ ഓരോരുത്തരേയും വധിച്ചതു് ഭീമനാകയാൽ താടകത്തിൽ ഭീമൻതന്റെ നായകൻ പാഞ്ചാലി ഭായിക. ദുശ്ശാസനൻ പ്രതിപാതകൻ. ഭീമനെ ആലംബിച്ചിരിക്കുന്ന രണോത്സാഹം പ്രഥമാങ്കത്തിൽ ഉൽബുദ്ധമായി ക്രമേണ പോഷിച്ച് ഒടുക്കിൽ ദുശ്ശാസനവധത്തിൽ പരമകാഷ്ടയെ പ്രാപിച്ച് സഹലമായി പരിണമിക്കുകയാൽ വീരരസം അംഗീ. അശ്വതഥമാദികളെ ആലംബിച്ച് രൌദ്രവും ഗാന്ധാരിയുതരാഷ്ട്രന്മാരെ ആലംബിച്ചുള്ള കരുണവും അംഗങ്ങളായി നിന്നു് ഷീരരസത്തെ ഉയർത്തു് പ്പിക്കുന്നു. മിർച്ചഹിമത്തിൽ

അദ്ദേഹം ചേന്നമെന്നുള്ള വിധിയേയും കവി രാക്ഷസ പുത്താ
നംകൊണ്ടു് സൗസമായി ഘടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. രണ്ടാമക
ത്തിൽ യുദ്ധമദ്ധ്യേ ദുഷ്ടയാധനനേയും ഭാനമതിയേയും ഉദ്യാന
ത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചു് ശുംഭനും ഉണ്ടാക്കി തീർത്തമാത്രം
ആചാര്യമില്ലായിരുന്നു. ദുഷ്ടയാധനൻ പ്രതിനായകനാണെ
ങ്കിലും അയാളെ സ്വന്ത കഞ്ചുകിയായ വിനയസ്വരതഃ പാലും
ആക്ഷേപിക്കത്തക്ക നിലയിൽ കൊണ്ടുചെന്നു ഘട്ടിച്ചു് നന്നാ
യില്ല.

ജേതാരാ ലോക പാലാനാം സ്വപുണ്ഡരൻ ചിത്രശൈലം
രാമസ്തുലിതകൈകലാസമരതംബഹവനൃതം.

എന്താണു് കാളിദാസൻ പ്രതിനായകനെപ്പറ്റി പ്രസ്താവി
ച്ചിരിക്കുന്നതു്. അസാമാന്യനായ ശത്രുവിനെ ജയിക്കുവല്ല
നായകൻ മഹാത്മ്യം. ആകെക്കൂടി തോക്കിയാൽ ദുഷ്ടയാ
ധനൻ എന്ന പാത്രത്തെ ഒന്നുകൂടി നന്മാക്കേണ്ടതയാവശ്യമാ
യിരുന്നു എന്തു് തോന്നും.

എന്താൽ കവിയുടെ സങ്കടങ്ങളേയും ഞാൻ ഓർക്കണം.
അഭിമുഖം മുടിവരെ പോരാളികളെക്കൊണ്ടു് പോരിന്നു
വാളിപ്പിക്കയും അവാർ നടത്തുന്ന പയാക്രമങ്ങളെ മൊരാള
വനെക്കൊണ്ടു് ഖർണ്ണിപ്പിക്കുകയും യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചവരെ
അമ്മതടെ പിതൃപുത്രബന്ധുക്കളെക്കൊണ്ടു് അനുശോചിപ്പി
ക്കുകയും തീര സ്വർഗ്ഗം പ്രാപിച്ച ശൂരന്മാരുടെ ശരീരശേഷങ്ങ
ളെ കബളീകരിച്ചാനന്ദിക്കാനായി അരാജനത്തിൽ രാക്ഷ
സനെ പ്രവേശിപ്പിച്ചു അവരെക്കൊണ്ടു് പമാസംഘടന
നിർവ്വഹിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്ന ലഹളയിൽ അല്ലതേരമെങ്കി
ലും വൈചിത്ര്യത്തിനും വിശ്രമത്തിനും ചേണ്ടി ദ്രഷ്ടാക്കളെ
പ്രശാന്തരമണീയമായ വിജനപ്രദേശത്തിലേക്കു് കൂട്ടിക്കൊ
ണ്ടുപോകേണ്ടതും കവിയുടെ കൃത്യമല്ലവേ? അതിലേക്കുണ്ണാണു്
രണ്ടാമകത്തിലെ രംഗമുദ്യാനമാക്കിത്തീർത്തതു്. യുദ്ധത്തിന്റെ
പദ്മപസാഹചിന്ദത്തെ മുൻകൂട്ടി സൂചിപ്പിക്കേണ്ടുന്ന ആച
ര്യവുണ്ടു്.

പാത്രരചനാവിഷയത്തിൽ ഭീമൻ, ദുഷ്ടയാധനൻ, അശ്വ
തമഃപാലു്, കർണ്ണൻ ഇത്രയും പേർ പ്രത്യേകമയോടെ കൈ

ഉണ്ടു് പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ടു്. പുയാൽ അംശങ്ങളെ ചിത്രം ശ്രീവേദവ്യാജമഹർഷി പഴയകാലത്തിൽ കരിച്ചിട്ടുള്ളതിൽ നിന്നും പഴയതുകൾ ഭേദമാനും താടകകർത്താവു ചെയ്തിട്ടില്ല. ഭാരതയുദ്ധത്തിന്റെ ഭാരവാഹിയായ അജ്ജനനും അല്ല. കൂടി പ്രാധാന്യം കൊടുക്കാമായിരുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനേയാ 'ഇതിൽ കൂടുതലായി എന്തിപ്പോഴെത്തായാണു് ഞാൻ സമ്പാദിക്കേണ്ടതു്' എന്നു് ഭാരതവാക്യത്തിനു് പീഠികയായി യുധിഷ്ഠിരനോടു പതിവുള്ള ഖാചകം ചോദിക്കാൻ മാത്രമേ പ്രവേശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളു്.

ശ്രീമാൻ ഷന്തളത്തു കേരള പർമ്മരാജാവു് അദ്യതനഭാഷാകവിസമുദായത്തിൽ പ്രധാനനായകന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട ആളാണെന്നു് സർവ്വജനസമ്മതമാണു്. സംസ്കൃതത്തിലും മലയാളത്തിലും ഒന്നുപോലെ സാഹിത്യരസികത്വം സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ള കാര്യമഹാകവി ചെയ്തിട്ടുള്ളതാണു് ഈ ഭാഷാന്തരം എന്നുള്ളതിൽ പരമായിതർജ്ജമയ്ക്കു് ഒരു സ്വതന്ത്രമായപ്രയത്നമുണ്ടായില്ല. മൂലത്തിലെ പാഠഭേദങ്ങളും വ്യാഖ്യാനഭേദങ്ങളും തിഷ്കർഷിച്ചു നോക്കിയിട്ടാണു് ഭാഷാന്തരം ചെയ്തിട്ടുള്ളതെന്നുള്ള സംഗതി പല പ്രധാന ഭാഗങ്ങളും സവിശേഷം ശ്രദ്ധിച്ചു് നോക്കിയതിൽ എതിർക്കു ബോധപ്പെട്ടു് തർജ്ജമ മുഖത്തോടു് അധികം യോജിച്ചുപോയി എന്നാണു് എതിർക്കു് ആചലാധി. അർത്ഥം മാത്രമല്ല ശബ്ദവും വാക്യവും ശൈലിയുംകൂടി മുലാനുസാരിയായി വരുന്നതു് ഭാഷാന്തരത്തിനു് ദോഷമെന്നാണെന്നന്റെ മതം. പ്രതിപാദനയാദം അനുവാദഭാവകർമ്മം മൂലം പഠിക്കുന്നതിനുപയോഗപ്പെടുമെന്നല്ലാതെ സ്വയം ആ ഭാഷയുടെ യാഹിത്യവലിയിൽ ഒരംഗമായി ചേരുകയില്ല. ഇത്രയും പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് പ്രകൃതകൃതിയിൽ ശൈലീഭംഗദോഷം ഞാൻ ആരോപിക്കുന്നതായി വായനക്കാർ വിചാരിച്ചുപോകരുതെന്നു പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ഗദ്യഭാഗങ്ങളിൽ ചിലേടത്തു് ഒരു സംസ്കൃത ചുവ കാണുന്നതു കൂടി നീക്കിയാൽ ഭാഷയ്ക്കു് ആസ്വാദ്യത കൂട്ടാമെന്നുള്ളു എന്റെ അനുഭവംതന്നെ ഞാൻ കവിയെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നതു മാത്രമേയുള്ളു. എതിർക്കു് ഈവിധം കോയാടം

ജ്ഞാനം കാരണം ഈയിടെ ഞാനുണ്ടാകിയ ചോദ്യങ്ങൾ എന്ന നാടകങ്ങൾ പൂർണ്ണ സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടെ വൈകാരികരീതി സ്വീകരിച്ചതിനാലുണ്ടായിട്ടുള്ള പ്രാപ്തികളായ സൈനം ഖരം. യാദാഷണങ്ങൾ ചിലേടങ്ങളിൽ വളരെ തീണ്ടുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു മൂലകവിയുടെ ദോഷമാണ്. ക്രിയാശൈലിശ്രീകൃഷ്ണകാവ്യത്തിനാൽ വേണീസംഹാരം ദൃശ്യരീതിയിൽ പ്രണിതമായ ശ്രദ്ധകാഷ്ട്യമനോ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുള്ളൂ. യുറോപ്പു രാജ്യങ്ങളിൽ അതിഭയങ്കരമായി നടന്നുവരുന്ന മഹായുദ്ധം ലോകമാന്യകലം ആകലീകരിച്ച് അഭൂതപൂർവ്വമായ ഒരു ക്ഷോഭം ജനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ഘട്ടത്തിൽ കൃഷ്ണകാവ്യത്തിൽ അർപ്പണരൂപമായ ഈ നാടകത്തിന്റെ അവതരണം അവാസരോചിതമാകയാൽ കേരളീയർക്കു പൊതുവേ ഇതു കൗതുകപ്രദമായിരിക്കുമെന്ന് ഞാൻ ആശ്ചസിക്കുന്നു.

എ. ആർ. രാജരാജവർമ്മ

വേണീസംഹാരം

ഭാഷാനാടകം

യടഞ്ഞിട്ടും നൽത്തേൻ ഭ്രമരതിരയാലാസ്വദിക്കുമായ്
കയ്യിട്ടോ തികൾക്കരമിതൾ ഞിടർന്നല്ലസിതമായ്
യ്ഹും കാർ വർണ്ണൻതൻ കഴലിലെഴുമീയ ചുനസ്യമം
പടഞ്ഞട്ടു നമ്മൾക്കിഹ യഭയിലീക്ഷാരസഫലം, 1

അതുമല്ല,

കാളിന്ദീപുളിനത്തിൽവെച്ചു കളിയിൽ
കേ ഞിച്ചു ബാഷ്പോൽഗമ-
ത്താലേ കണ്ണുകലങ്ങി സദ്രസഭരം
കൈക്കൊണ്ടെഴും രാധയേ
ചാലേവിട്ടുതിരിച്ചു തൽച്ചുവടിലയ്
കാൽവെച്ചു രോമാഞ്ചമ
കോലേപ്പുണ്ടു വയംപ്രസാദമതളും
കണ്ണൻ കടാക്ഷിക്കണം. 2

അത്രയുംപോര,

പ്രേമത്താൽ ഗൗരി, ദൈത്യപ്രണയിനികളിതെ-
ഞ്ഞന്നു സംഭ്രാന്തിഭീതി-
സ്തോമത്താൽ, ശാന്തയോഗീശ്വരർ കരുണയൊടും,
കേൾച്ചൻ ഹാസമോടും,
ഓമൽകാന്താഭയം തീർത്തവ്യരവരർ വഹി-
ച്ചസ്തു മുൽഗ്ഗർവമോടും,
ദേവന്മാർ മോദമോടും ത്രിപുരപുതിയിലീ-
ക്ഷിച്ചു ശർപ്പൻതഹായം. 3

(നാഭിയുടേ ബാവസാനത്തിൽ)

സൂത്രധാരൻ — അധികം വിസ്തരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല.

ശ്രോത്രദയാഞ്ജലി പുടം രാഗിയാസ്വദിക്കും
ചിത്രാത്മഭാരതകഥാമൃതമാരു തിന്തു
ശസ്താശരൻ വിഷയയക്തി ഭവിച്ചിദാന്തോ-
രസ്താഘനശ്ശുകചിതാചിനു ദൈകചൊഴുന്തേൻ. 4

(മുറം നോക്കിക്കൊണ്ടു്)

പുജ്യന്മാരായ സഭാവാസികളോടു് ഞങ്ങൾക്കു് കുറച്ചു
പറയേണ്ടതുണ്ടു്.

ഞേറേ സുമാഞ്ജലീകണക്കൊരു കായ്യബന്ധം
കൂറോടു ഞങ്ങളിവിടെത്തുടരാതികൽ
മാറാതെ വണ്ടുകൾ മരന്ദകബന്ദങ്ങളേപ്പേ -
ലേറെക്കുറഞ്ഞൊരു ഗ്രന്ഥങ്ങളെച്ചൊല്ലാ ഭജിപ്പിൻ. 5

അതിനാൽ മൃഗരാജ ചിഹ്നത്തോടുകൂടിയ നാരായണ
ഭട്ടാരയ കവിയുടെ കൃതിയായ ഖേണീസംഹാരന്നേ നാഴ
കത്തെ അഭിനയിക്കാതായിട്ടു് ഞങ്ങൾ ആരംഭിക്കുന്നു. ഈ
നാടകത്തിൽ ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്റെ പരിശ്രമകൃത അനുസരി
ച്ചോ, മഹത്തായ കഥാവസ്തുവല്ലുള്ള ഗൌരവംകൊണ്ടോ,
പുണ്യനായ താടകത്തെ കാബ്ധാനുള്ള കൌതുകത്താലോ, ഭവ
ന്മാർ മനസ്സിൽത്തണമെന്നു് ഞാൻ അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു.

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ വിദ്വാൻ, വേഗത്തിലാകട്ടെ, വേഗത്തിലാകട്ടെ,
ഈ പുരുഷന്മാരാകട്ടേ ആയുരുകന്മാർ വിദ്വരൻറെ കല്പനയാൽ
എല്ലാനടന്നാരോടും പഠത്തുകൊള്ളുന്നു:—“അവശ്യം വേണ്ട
തായ വീണാവേണമൃദംഗാദി വാദ്യഘോഷങ്ങൾ ഖേഗത്തി
ലാരംഭിക്കണം. മചൗരവരാജാക്കന്മാരുടെ ഹിതത്തിനുവേ
ണ്ടി താൻതന്നെ ദൈത്യത്തേ ത്വപീകരിച്ചു്, വേദന്യാസൻ,
മാരദൻ, തുംബുരു, പരശുരാമൻ തുടങ്ങിയ മുതിശ്രേഷ്ഠന്മാ
രോടുകൂടി ദുര്യോധനൻറെ പദ വിട്ടിലേക്കു പുറപ്പെടാൻ ഭാ
ഷിക്കുന്ന ദേവകീപുത്രനായ ചക്രപാണിഭഗവാന്റെ യാത്ര
കാലമായി” എന്നു്.

സൂത്രധാരൻ—(കേട്ടിട്ടു് സന്തോഷത്തോടെ) ആശ്ചര്യം
തന്നെ. ത്വക്വ ലേകെങ്ങട്ടുടേയും സ്രഷ്ടിസ്ഥിതിയുഹാര

ങ്ങളിൽ ശക്തനായ വിഷ്ണുഭവാനാകുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ തന്നെ കുരുചാന്ധവ രാജാക്കന്മാരുടെ യുദ്ധമാകുന്നപ്രമുഖ കാലാഗ്നിയെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി സന്ധിചെയ്യിപ്പിക്കുന്നതിലേയ്ക്ക് ദൂരനായി പുറപ്പെട്ടതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ ഭരതകുലവും സകല രാജസംഘവും അനുഗ്രഹിതമായിത്തീർന്നു. അതിനാൽ എടോ, പാരിപാർശ്വികാക്കന്മാരോടുകൂടി സംഗീതമേളം എന്തുകൊണ്ടാണെന്ന് അങ്ങു ആരുംഭിക്കാത്തതു് ?

പാരിപാർശ്വികൻ - (പ്രവേശിച്ച്) ആകട്ടെ, തുടങ്ങിക്കളയാം. എന്തു നന്മയത്തേക്കുറിച്ചാണെന്ന് പാദോന്മതു് ?

സുത്രധാരൻ—ചന്ദ്രരശ്മി, ഗ്രഹനക്ഷത്രങ്ങൾ, ക്രൗഞ്ച ഹംസപക്ഷികൾ, സപ്തജ്യോത്തിന്റേറയും കമുദത്തിന്റേറയും, പുണ്യരീകത്തിന്റേറയും, കാശകസ്യമത്തിന്റേറയും, പരാഗങ്ങൾ ഇവകൊണ്ട് യജമാനനായിത്തീർന്ന ദിങ്മണ്ഡലത്തോടും നിമ്മല മലകങ്ങളോടും കൂടിയ ഈ ശരൽക്കാലത്തെ കുറിച്ചുതന്നെ ശാനമാരാഭിഷ്ഠി.

ഈ ശരല്ലാലത്തിലാകട്ടെ,

സൽപ്പക്ഷത്തോടു മധുരാ
ജല്ലിച്ചല്ലാതമാർന്നു കാലവ്ശാൽ
ഇപ്പുഥിവിയിൽ നിപതിപ്പും
ദർപ്പോർദ്ധതമായ ധാന്തരാഷ്ട്രകുലം 6

പാരിപാർശ്വികൻ— (സംഭവിച്ചുകൊണ്ട്) വിദഗ്ദ്ധൻ, അങ്ങനെ പറയരുതു്. അമംഗളമില്ലായാകട്ടെ.

സുത്രധാരൻ— (ലജ്ജിച്ച്) അല്പം മരഹാസത്തോടുകൂടി മാറിപ്പോ, ശരല്ലാലത്തേ വർണ്ണിച്ചുകൊണ്ടു് “ധാന്തരാഷ്ട്രകുല”മെന്നു ഹംസത്തുടങ്ങിയൊന്നല്ലോ ഞാൻ ചിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

പാരിപാർശ്വികൻ— അങ്ങനെ തല്ല; അതെന്നിരിക്കിയാം. എന്താൽ അങ്ങയുടെ ഈ വാക്ക് അമംഗളത്തോടുകൂടി ശംശിക്കുന്നതാകയാൽ സത്യമായിട്ടു് എന്റെ മയസ്സു് വല്ലാതെ പരിഭ്രമിക്കുന്നു.

സുത്രധാരൻ—മാരിഷാ, ഇപ്പോൾ സന്ധിചെയ്യിക്കുന്ന
കിന്ദ ശ്രീകൃഷ്ണൻതന്നെ ദൈവരൂപമായി പുറപ്പെട്ടതുകൊ
ണ്ടു് ഏതുവിധത്തിലുള്ള അമംഗളവും ഇല്ലാതെ ആകുന്നു
താണു്.

ഇതാ —

വൈരാഗികളു രിപുസംഹൃതിയാൽ പ്രമോദ-
മേൽക്കളെ പാണ്ഡുസുതർ മാധവനോടുകൂടി;
രക്താഞ്ചിതക്ഷിതികളായു് ക്ഷതവിഗ്രഹന്മാർ
സ്വപാസ്ഥ്യം അപദൃത്യരൊടു കൌരവന്മാർനീദദേ. 7

(അണിയറയിൽ അധിക്ഷേപത്തോടുകൂടി) എടാ, വൃഥാ
മംഗളപാഠംചെയ്യുന്ന നദാധമ —

അരക്കില്ലം കത്തിച്ചുഹഹ ! വിഷമേകിക്കപടമായു്
പരം ചുതിൽ തോല്പിച്ചിവരിലഴൽ ചേർത്തിട്ടു യഭയിൽ
ഹരിച്ചാഹാ ! കൃഷ്ണാവസരകമ്പരീഭാരമെഴുത-
ക്കുരുക്കൾക്കോ സ്വപാസ്ഥ്യംപ്രതമിവിടെ
ഞാൻ വാഴുമളവിൽ ? 8

പാരിപാർശ്വികൻ — വിദ്വൻ, ഇതു് എവിടേക്കിറങ്ങ
കുന്നു ?

സുത്രധാരൻ— (പുറകോട്ടുനോക്കീട്ടു്) ഓഹോ ! ഞാസ്യ
ദേവൻ പോയതുകൊണ്ടു് കുരുക്കളുമായി സന്ധിയുണ്ടാകുന്ന
തു സഹിച്ചുകൂടാതെ, അശാലമായ നെററിയിൽ ചേർത്തു
വികടമാക്കിയ പുരികക്കൊടിയോടുകൂടിയ നോട്ടത്താൽ തെ
ങ്ങളേയൊക്കെയും സൂക്ഷിച്ചുയോക്കിക്കൊണ്ടു് കോപിണ്ണിരി
ക്കുന്ന ഈ ഭീമന്മേനൻ അഹദേവതോടുകൂടി ഇവിടേക്കുതന്നെ
വരുന്നു. അതിനാൽ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ തല്ലുന്നതു
പന്തിയല്ല; മരുകു് ഇവിടെയിന്നും ചേറെ വഴിക്കു പോകാം.
(എന്നു് രണ്ടുപേരുംപോയി)

പ്രസ്താവന

(അനന്തരം സഹദേവനോടുകൂടി കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ഭീമസേനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ — എടാ, ദുഷ്ടാ വൃഥാ മംഗള ചാരം ചെയ്യുന്ന യോഗ്യമ, (“അരക്കല്ലും കണിച്ചു” എന്നശ്ലോകം പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു)

സഹദേവൻ — (അനന്തരം കോപിച്ച്) ജ്യേഷ്ഠാ, ക്ഷമിക്കണേ ഈ ഭരതപുത്രന്റെ വാക്ക് അമ്മൾക്ക് സമ്മതം തരുന്ന ആകുന്നു. കണ്ടല്ല — (“വൈരാഗികളെട്ട്—എന്ന ശ്ലോകം ചൊല്ലി മറ്റൊരു വിധത്തിലാണ് അർത്ഥം അഭിനയിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ — (പരിഹാസമായി) അതെ; തിങ്ങൾ കൌരവന്മാർക്ക് അംഗമല്ലെന്ന് ചിന്തിക്കരുത്. നിങ്ങളുടെ സഹോദരന്മാരുമായി സന്ധിയെ കരുണേയാണു വേണ്ടത്.

സഹദേവൻ — (കോപത്തോടെ) ജ്യേഷ്ഠാ —

ഭരതപദം പല തെറ്റുകളാലരി-
ച്ചയയമാണൊരു കൌരവരേ സ്വയം
മനുജരാട്ടു ചെലുത് തടയായ് കിർനി-
ത്തനുജരാഭയി വീര, സഹിച്ചിടും ?

9

ഭീമസേനൻ — ഇതു ഇങ്ങനെയൊന്നെന്നുള്ളതുകൊണ്ടു തന്നെ ഞാൻ ഇപ്പോൾ മുതൽ നിങ്ങളിൽനിന്നു ഭേദിച്ചിരിക്കുന്നു. യോദ്ധക:—

ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ വൈരം കരുതു പന്ദ വള-
ന്നുള്ള ചെന്നോടുമാത്രം,
തെല്ലും തത്രാർച്ചനപ്പാതം. നമഭിമതമാം
തിങ്ങളും ചേതുവല്ല;
കില്ലേയ്യേ പിന്യേയും ചേർന്നൊരു മഗധസുതൻ
തന്റെ വൻ മാറിടംപോൽ

കല്യാൻ ഭീമൻ കടക്കും കല്യാണതയൊട്ടും-

സ്സന്ധിയേ നിങ്ങൾ ചേർപ്പിൻ. 10

സഹദേവൻ — (അനന്തയിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്) ജ്യേഷ്ഠ, അഖിട്ടന്നു ഇങ്ങനെ അധികം കോപിക്കുന്നതായാൽ ഒരിക്കൽ ധർമ്മജനാകുന്ന ഗുരു വേദിച്ചു എന്നു വരാം.

ഭീമന്തേനൻ — എന്തു ! ഗുരു ഒരിക്കൽ വേദിച്ചേക്കാമെന്നോ ? അദ്ദേഹം വേദത്തെയും അറിയുമോ? നോക്കുക —

പണ്ടാബ്ദ്രപന്നദസ്സിലാവിധമെഴും
പാഞ്ചാലീകൻ ദൌസ്ഥ്യവും
തിണ്ടാടിപ്പല വേദരൊത്തദവിയിൽ,
തോൽച്ചാറി നാം പാർത്തതും,
വേണ്ടാതങ്ങു വിരാടഭൂമിയിലൊളി-
ച്ചാഹന്ത വർത്തിച്ചതും,
കണ്ടാധി വ്യഥ പുണ്ടുഞാൻ; ഗുരുയിനോ-
സന്താപമില്ലിപ്പൊഴും.

11

അതിനാൽ സഹദേവോ, നീ തിരിച്ചുപോയി വളരെ കാലമായി ഖർഭിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു കോപത്താൽ ജപലിപ്പിരിക്കുന്ന ഭീമൻ പറഞ്ഞതായിട്ട് ഇപ്രകാരം രാജാജീയെ, ധരിപ്പിക്കണം.

സഹദേവൻ — ജ്യേഷ്ഠാ എങ്ങിനേ?

ഭീമന്തേനൻ....

അങ്ങേശ്ശാസന കൈവെടിഞ്ഞൊരുമഹാ-
പാപത്തിൽ മുങ്ങട്ടെഞാൻ;
തിങ്ങും ധൈര്യമെഴും സന്തർദ്യരിവന്തേ-
പ്പാറിദൃഷിച്ചോട്ടെ മേൽ;
എങ്ങും ചോരപിരണ്ടു ഞൻഗദയെഴും-
കൌരവ്യഹന്താവുഞാ-
നങ്ങേക്കിപ്പൊഴധീനല്ല; ഗുരു വ-
ല്ലങ്ങുന്നു, മിന്നേട്ടിതും.

എന്നു് ഉദ്ധതനായി ചാറിനടക്കുന്നു.

12

സഹദേവൻ — (ഭീമനെത്തന്ന അനുഗമിച്ചുകൊണ്ട് വീചരിക്കുന്നു.) ഓഹോ! ഭ്യേച്ഛൻ പാഞ്ചാലിയുടെ താലുകെട്ടിലേക്കുണ്ടോ പോകുന്നത്. ആ കെട്ട, ബാച്ചിവിടെത്തന്നെ തിന്നുകൊള്ളാം. (എന്നു നിൽക്കുന്നു)

ഭീമസേനൻ — (തിരിഞ്ഞുനോക്കിട്ട്) സഹദേവാ, നീ പോയി ഗുരുവിനെ അനുവർത്തിക്കുക. ബാനം ആയുധഗാരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു ആയുധമെടുക്കട്ടേ.

സഹദേവൻ — ഭ്യേച്ഛാ ഇതായുധഗാരമല്ല; പാഞ്ചാലിയുടെ നാലുകെട്ടാകുന്നു.

ഭീമസേനൻ — (സംശയിച്ചു്) എന്തു് ഇതു് ആയുധഗാരമല്ലേ? പാഞ്ചാലിയുടെ താലുകെട്ടാണോ? (ആലോചിച്ചു് സന്തോഷത്തോടുകൂടെ) പാഞ്ചാലിയോടു യാത്ര ചെയ്യാതെ നന്നായാണു്. (സ്നേഹത്തോടെ സഹദേവന്റെ കൈ പിടിച്ചുകൊണ്ടു്) വസ, വത്ര, ആയുധങ്ങൾക്കുള്ളമായി സന്ധിചെയ്യാനായിച്ചുകൊണ്ടു് ഇമ്മളേ ഉപദ്രവിക്കുന്നതു് അനുജനം അറിയുന്നുണ്ടല്ലോ.

(രണ്ടുപേരും പ്രാവശ്യം നടിക്കുന്നു, ഭീമസേനൻ കോപത്തോടുകൂടി നിലത്തു് ഇരിക്കുന്നു.)

സഹദേവൻ — (പരിഭ്രമിച്ചു്) ഭ്യേച്ഛാ, ഇതാ ആസനം യോഗാക്കായിരിക്കുന്നു. ഭ്യേച്ഛൻ ഇതിലിടുന്നു കൃഷ്ണാഗമത്തെ കാത്തുകൊണ്ടാലും.

ഭീമസേനൻ — (ഇരുന്നിട്ടു് ആലോചിച്ചുകൊണ്ടു്) വസ, കൃഷ്ണാഗമമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഓർമ്മവരണം. ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ എന്തു കരാറിനേലാണു് സന്ധിചെയ്യാനായി ദുര്യോധനന്റെ അടുക്കലേക്കു് പാഞ്ചാലിച്ചിരിന്നതു്?

സഹദേവൻ — അഞ്ചു ഗ്രന്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു്.

ഭീമസേനൻ — (ചെവികൾ പൊത്തിട്ടു്) കഷ്ടം! കഷ്ടം!! അജാതശത്രുവായ രാജാവിനും തേജസ്സു് ഇത്രയും കറഞ്ഞു പോയല്ലോ എന്നു് ബാസ്കവുമായി എന്റെ മമസ്സു് വിറങ്ങുന്നു. (തിരിഞ്ഞിറങ്ങിട്ടു്) എന്നാൽ വസ, നീ അക്കാര്യം പറഞ്ഞതുമില്ല; ഈ ഭീമൻ അതുകേട്ടതുമില്ല.

അത്യഗ്രമാകുമിരട്ടിൻ ക്ഷാത്രജ്ജസ്സമന്നഹോ !
കളിച്ചുതാഴിയ ദൃഷ്ടൻ കൊള്ളചെസ്സായസംശയം. 13

(അണിയറയിൽ)

(സമാശ്വസിക്കണം! ദേവി, സമാശ്വസിക്കണം!)

സഹദേവൻ—(അണിയറയിലേയ്ക്കു നേരേ നോക്കിട്ട് വിചാരിക്കുന്നു.) ഓഹോ! ധാരധാരയായി ഒഴുകിവരുന്ന കണ്ണുനീരുകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട മിഴികളോടുകൂടി പാഞ്ചാലി ആയുധമീപത്തിലേയ്ക്കു വരുന്നുവല്ലോ. ഇതു വളരെ ദുർഘടമായിട്ടാണ് വന്നുകൂടിയതു്.

ഇടിഞ്ഞീക്കുമകേററമീയാർച്ചുനിൽ സ്സംഘടിക്കുന്ന കോപപ്രചണ്ഡാഗ്നിമീപ്പോർ
തടിച്ചുള്ള അർഷാമതല്ലിക്ക തുല്യം
തടിൽഗ്യാത്രീയികൂറ്റി പാടേ പടർത്തും. 14

(അനന്തരം മുഖിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ പാഞ്ചാലിയും ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

(പാഞ്ചാലി കണ്ണീരോടുകൂടി ദീർഘശ്വാസം വിടുന്നു.)

ചേടി—സമാശ്വസിക്കണം, ദേവി, സമാശ്വസിക്കണം! കുരുകളിൽ എന്നും വൈരമുള്ള കമാരഭീമസേനൻ ഭവനീയുടെ വേദത്തെ ശമിപ്പിക്കും.

പാഞ്ചാലി—എടി, ബുദ്ധിമതികേ, ഇതു് അഭവിക്കുമായിരുന്നു; മഹാരാജൻ പ്രതികൂലനല്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ. എന്താൽ നാഥനേ കണ്ടേന്യതിയായി എന്റെ മനസ്സു് ബാധപ്പെടുന്നു. അതിനാൽ നാഥന്റെ വാസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു നീ വഴികാണിക്കുക.

ചേടി—ദേവി, എഴുന്നള്ളുക, എഴുന്നള്ളുക; (ഏകദേശപേരും ചുറ്റി നടക്കുന്നു.)

ചേടി—ഇതാണു വാസസ്ഥലം; ഇവിടെ ദേവി പ്രവേശിച്ചാലും.

പാഞ്ചാലി—എടി, തീ ചെന്നു് എന്റെ വരവു് നാഥനെ അറിയിക്കുക.

ചേട്ടി—കല്പനകളാലേ: (എന്ത് മുറിവുണ്ടെന്നു അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ജയിക്കട്ടേ, കമാറൻ ജയിക്കട്ടേ.

ഭീമസേനൻ—(അതുകേൾക്കുമ്പോൾ, “അത്യഗ്രമാകും” എന്ന ശ്ലോകത്തെ പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു.)

ചേട്ടി—(തരിച്ചുവന്നിട്ട്) ദേവീ, അമ്മീടത്തേ അടുക്കൽ പ്രിയത്തേ ഞാൻ അറിയിക്കുന്നു; കമാറൻ കോപ്പിതനെന്ത പോലെ കണ്ടുപിടിച്ചു.

പാഞ്ചാലി—എട്ടി, അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ നാമന്റെ ഈ അഖധിരണയും പുനിക്കാശ്വാസത്തേത്തന്നതാണ്. അതിനാൽ വിജനാതിൽ പോയിനിന്നു നാമന്റെ തിശ്ചയത്തെ കേൾക്കുകതന്നെ. (രണ്ടുപേരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—(സഹദേവനോടായിട്ട്) എന്തു! അഞ്ചു ഗ്രാമങ്ങളേക്കൊണ്ടാണോ ധന്ധി?

പോരാടിക്കോപമോടാക്കുതൃവാശത-
ത്തേയുമർദ്ദിക്കയില്ലേ?
ഘോരപൽക്കാരി ദുസ്സാസനനടയ കടും
ചോര ഭക്ഷിക്കയില്ലേ?

പോരാ ദുഷ്ടോധനൻതൻ തുടയിണ ദെയാൽ
ചുർണ്ണമായ്തീർക്കയില്ലേ?
പേരാളാ ധർമ്മരാജൻ ചെറിയ തുകയുമാന്
ധന്ധിചെയ്തോട്ടു നോക്കാം.

15

പാഞ്ചാലി—(സന്തോഷത്തോടെ രഹസ്യമായിട്ട്) ഞാനാ അങ്ങയുടെ ഈ മാതിരിയുള്ള വാക്ക് കേട്ടിട്ടില്ലല്ലോ? അതിനാൽ പിടന്നയും പിന്നെയും പറഞ്ഞാലും.

ഭീമസേനൻ—(കേൾക്കുമ്പോൾ തന്നെ “പോരാടിക്കോപമോട്ട്” എന്ന ശ്ലോകം പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു.)

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, അറിയില്ലാത്തതെന്നുപോലെയാണല്ലോ അവിടുന്ന് മഹാമാർദ്ദാചിന്ദൻ ധന്ധിനെത്തന്നെ നേർന്നുപിടിച്ചത്.

ഭീമന്ദേവൻ — ഇവിടെ എന്തരിചാണു വേണ്ടതു്?

സഹദേവൻ — ഗുരു ഇങ്ങനെയൊന്നു ഹനേശിച്ഛിട്ടു
ഇതു്.

ഭീമന്ദേവൻ — ആർക്കു്?

സഹദേവൻ — സുയോധനനു്.

ഭീമന്ദേവൻ — എങ്ങനേ?

സഹദേവൻ —

“ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം വൃകപ്രസ്ഥം ജയന്തം വാരണാസിതം
ഗ്രാമങ്ങൾ നാലു തന്യാലും മറേറതെങ്കിലുമൊന്നുമേ.” 16

ഭീമന്ദേവൻ — അതുകൊണ്ടെന്താണു്?

സഹദേവൻ — ഇങ്ങനെ നാലു ഗ്രാമങ്ങളുടെ പേരുപറ
ഞ്ഞതുകൊണ്ടും അഞ്ചാമത്തേതു് പ്രത്യേകം പറയാതുകൊണ്ടും,
ബിഷഭോജനം, ജതുഗൃഹദഹം, കള്ളു ചുതു്, സഭാദൃഷ്ടി
കൃത്യം ഇങ്ങിനെയുള്ളവയെ പ്രകാശിപ്പിച്ചിതുതന്നെയാണെന്നു്
ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഭീമന്ദേവൻ — ഓശ്വാ, അങ്ങനെ ചെയ്തതുകൊണ്ടു് എ
ന്താണു ഫലമുള്ളതു്?

സഹദേവൻ — ജ്യേഷ്ഠ, അങ്ങനെ ചെയ്തതിനാൽ തന്റെ
വംശക്കാരുടെ വിനാശത്തിൽ മടിയുള്ളതാണു മനസ്സു് എന്നു
ലോകത്തിൽ ബോദ്ധ്യപ്പെടുന്നു. കുരുരാജാക്കന്മാരുമായി
സന്ധിയുണ്ടാവുന്നതല്ലെന്നു് അപ്പോൾതന്നെ തെളിഞ്ഞി
രിക്കുന്നു.

ഭീമന്ദേവൻ — മൂഢ, ഇതൊക്കെയും അർത്ഥമില്ലാത്ത
താണു്. എപ്പോഴോ വനത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു ഞങ്ങളൊ
ക്കെങ്ങി കുരുവംശത്തെ തശിപ്പിക്കാമെന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്തു;
അപ്പോൾതന്നെ കുരുരാജാക്കന്മാരായി സന്ധിയുണ്ടാവുന്നതല്ലെന്നു
തെളിവാതീ. ലോകത്തിൽ ധാന്തരാഷ്ട്രകുലക്ഷയവും നി
ങ്ങളുടെ ലജ്ജാകരമാകുമോ? അത്രയുമല്ല — എടാ മൂഢ.

ലോകത്തിലിഹമധമവൈരിവധം വിശേഷി-
ച്ചേകുന്നു ബിങ്ങളിലഹോ! ബഹുലജ്ജ, കൊള്ളാം;

ഹാ! കഷ്ടമാസ്സുഭയിലാത്മവധുക ചാന്തം-
നാകർ ചണം ത്ര പ വളർത്തുവതില്ലതാനും.

17

പാഞ്ചാലി—(രഹസ്യമായി) നാഥാ, ഇങ്ങൻ ലജ്ജിക്ക
ന്നില്ല; അങ്ങെങ്കിലുമിതു മറക്കരുതേ.

ഭീമസേനൻ—വത്സാ, പാഞ്ചാലി എന്താണു താമസി
ക്കുന്നതു്?

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠ, റദ്രുപദി വന്തിട്ടു് എത്ര നേര
മായി; ആർ യന്നിട്ടുള്ളതു് കോപം കേറി മറിഞ്ഞിരിക്ക
ത്തതിനാൽ ജ്യേഷ്ഠൻ കണ്ടില്ല, ഇല്ലേ?

ഭീമസേനൻ—(നോക്കിത്തുടങ്ങി) ഞങ്ങൾ അധി
കം കോപിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഭവതി വന്തിട്ടുകൂടി കണ്ടില്ല;
അതിനാൽ ദേഷ്യപ്പെടരുതേ.

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, നിങ്ങൾ ഉദാസീനന്മാരായിരിക്ക
മ്പോഴാണ് എനിക്കു ദേഷ്യം ഉള്ളതു്; അല്ലാതെ കോപിച്ചി
രിക്കുമ്പോഴല്ല.

ഭീമസേനൻ—അങ്ങനെയൊന്നിൽ സമാർത്ഥന്മാർക്കിൻറെ
സങ്കടമൊക്കെ പോയി എന്നു മയസ്സിലാക്കിക്കൊള്ളണം.
(കൈയ്ക്കു പിടിച്ച് അടുത്തിരുത്തി മുഖത്തു നോക്കിട്ടു്) എന്താണു
ഭവതി പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ കാണുന്നതു്?

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, ഭവാൻ അടുത്തിരിക്കുമ്പോൾ എ
നിക്കു കുറച്ചു പരിഭ്രമകാരണമില്ലാതെ ഇല്ല.

ഭീമസേനൻ—അതെന്താണു പറയാത്തതു്? (തലമുടി നോ
ക്കിട്ടു്) അല്ലെങ്കിൽ എന്തിനു പറയുന്നു?

ജിയിച്ചു പാണ്ഡുസുതർ ഷിട്ടു പിരിഞ്ഞിടാതെ
മേവ്യാമ്പാഴം ദ്രുപദരാജകുമാരി കഷ്ടം!
ആചിന്യാന്വായുചമതല്ലിക കെട്ടിടാതെ-
യീച്ചണ്ണമുജ്ജ ദശ ഹന്ത! വഹിക്കയല്ലേ?

18

പാഞ്ചാലി—എടീ ബുദ്ധിമതികേ, നീ നാമനോടു
ഷരയുക; വേറെ ആരാണു് എൻറെ പരിഭവത്തിൽ വേദി
ക്കാനുള്ളതു്?

ചേടി—കല്പനപോലെ. (എന്നു് ഭീമൻറെ അടുത്തു ചെന്നു തൊഴുതുവകാണ്ടു്) കമാരൻ കേട്ടാലും; ഇപ്പോൾ ദേവിക്ക് ഇതിലും കൂടുതലായി സംഭ്രമകാരണമുണ്ടായി.

ഭീമന്മേനൻ—എന്തു്! ഇതിലും കൂടുതലായിട്ടെന്താ? ബുദ്ധിമതികേ, പറയുക.

കെട്ടാർത്തു വേണിയെഴുമാപ്രിയപ്പതിയാളെ-
തൊട്ടൊരു ധൂമശിവചൈപ്പരമെന്ന മട്ടിൽ
തട്ടാർന്നു കെരവവനത്തിനു കാട്ടുനീതൻ
മട്ടാളമെത്തിൽ ചെറുചീയലതാൻ ദേവിപ്പ-

19

ചേടി—കമാരൻ കേട്ടാലും; ഇപ്പോഴാകട്ടെ ദേവി അംബയോടും സുഭദ്ര തുടങ്ങിയ സപത്നികളോടുംകൂടി ആയുധായ ഗാന്ധാരിയെ ഖനിക്കുന്നമകിയായി ചോയിരുന്നു.

ഭീമന്മേനൻ—അതു നന്നായി; ഗുരുക്കന്മാർ വന്ദ്യന്മാരാണല്ലോ. പിതെ,

ചേടി—അങ്ങിനെതിന്നു തിരിച്ചു ചതമ്പോൾ ഭാനുമതിയേ കാണാനിടയായി.

ഭീമന്മേനൻ—(കോപത്തോടെ) ആഹാ! ശത്രുവിന്റെ ഭായ്യ കണ്ടോ? കഷ്ടം! ദേവിക്ക് കോപമുണ്ടായതു കുറവല്ല. പിന്നെ പിതെ—

ചേടി—ഉടനെ അവൾ ദേവിയേ നോക്കീട്ടു് സഖിജനങ്ങളുടെ മുഖത്തുതോക്കി പുഞ്ചിരിയിട്ടുകൊണ്ടു്. “അല്ലെ, പാഞ്ചാലി, ഇപ്പോഴു നിങ്ങളുടെതലമുടി എന്തുകൊണ്ടാണു് കെട്ടാതെ ഇരിക്കുന്നതു്?” എന്നു് അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

ഭീമന്മേനൻ—സഹദേവോ, കേട്ടോ!

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, അവൾക്കതു യോജിക്കുന്നതുതന്നെ. അവൾ ദുര്യോധനന്റെ കളിത്തമല്ലയോ? നോക്കുക—

ഒരുമിച്ചു അന്ധിക്കയാൽ ഭ്രഷ്ടിക്കും
തരുണീഹൃത്തിഹ ഭർത്തൃതുല്യമായി;
അതല്ലയിതു സങ്കടം വിഷാദം-
അവയിൽ ചുറ്റിയ ഞല്ലു ചല്ലിക്കൂടി.

ഭീമസേനൻ — ബുദ്ധിമതികേ, അതിനു ദേവി എന്തു ന്ന പഠഞ്ഞു ?

ചേടി — കമാര, എന്റെ വാക്ക് കറഞ്ഞു പോയെങ്കില ല്ലേ ദേവി പറയേണ്ടതുളളി

ഭീമസേനൻ — പിടന്ന, നീ എന്താണു പറഞ്ഞത്.

ചേടി — ഉടമേ ഞാൻ ദേഷ്യത്തോടെ, — അല്ലയോ, ഭാ നമതീ, നിങ്ങൾ തലമുടി അഴിച്ചിടാതെ ഇരിക്കുമ്പോൾ ഞ ണ്ങളുടെ ദേവി തലമുടി എങ്ങനെയാണു് കെട്ടുന്നതു്? എന്നു ച്ചൊണ്ടു.

ഭീമസേനൻ — നന്നായി; ബുദ്ധിമതികേ നന്നായി. ഞ ണ്ങളുടെ പരിജയങ്ങൾക്കു് ഉചിതമായിട്ടുള്ളതുതന്നേ നീ പറഞ്ഞു. (പെട്ടെന്നു് അസനത്തിൽനിന്നു ഹൃദയോടെ) പാഞ്ചാല രാജപുത്രീ, ഭവതി കേട്ടാലും; താമസിക്കാതെതന്നെ —

തിരിച്ചു പലവട്ടവും ബലമിയന്ന ഭീമൻ കയം പെരുത്ത ഗദയാൽപ്പരം തുടയടിച്ചു പൊട്ടിച്ചുടൻ കൂരുപ്പവരമെയ്യിരുന്നിന്നൊഴുകിടും കടും ശോണിയം പീരണ്ടു കരതാരിനാൽ സുതസ നിൻകചം കെട്ടിടും. 21

പാഞ്ചാലി — അഥാ, കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അങ്ങേയ്ക്കു് എന്താണു് ദൃഷ്ടകരമായിട്ടുള്ളതു്? എല്ലാവിയത്തിലും അങ്ങ യുടെ ഈ വ്യവസായത്തെ ഭ്രാന്താക്കുന്നാനും അനുവദിക്കട്ടേ.

സഹദേവൻ — ഞങ്ങൾ ഇതു സമ്മതിച്ചുകഴിഞ്ഞിരി കുന്നു (അണിയറയിൽ വലുതായ കൂലകൂലവും ഉണ്ടാകുന്നു. എല്ലാവ രും വിസ്മയത്തോടെ കേൾക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ —

കമീരാംഭോധി മറിഞ്ഞു വെള്ളമകമേ
പുരിച്ച മന്മാദ്രിതൻ
ഘോരാനവുൾമുക്കടന്നുനിതവും
തുളയ്ക്കുമേൽനന്ദനായവും

നേരമൊത്തു മദട്ടഹാസ്സനിഭമായു്
കൃഷ്ണാതികോപോകസി പോ-
ലാരോ ദുന്ദുഭികൊട്ടിടുന്നു കൂരു ചം-
ശാർത്തിക്ക ദുർവാതമായു്.

കബുകി—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രാവശ്യിച്ചിട്ട്)

കുമാര, ഇതാ! ഭഗവാൻ വാസുദേവൻ.

(ഏല്പാവരം തൊഴുതുകൊണ്ട് ഏഴ്നേല്ക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—എവിടെ; ആ ഭഗവാൻ ?

കബുകി—അന്ധവന്മാരിൽ പക്ഷപാതമുള്ളതുകൊണ്ടു കോപിച്ചു ദുര്യോധനൻ പിടിച്ചുകെട്ടാനായിത്തുടങ്ങി;

(ഏല്പാവരം സംഭ്രമത്തോടെ നടിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—ചിരിച്ചു കെട്ടിയോ?

കബുകി—ഇല്ല ഇല്ല, ചിരിച്ചുകെട്ടാൻ തുടങ്ങി.

ഭീമസേനൻ—ഭഗവാൻ എന്തു പ്രവർത്തിച്ചു ?

കബുകി—ഉടനേ ആ മഹാത്മാവായ ഭഗവാൻ വിശ്വരൂപം കാണിച്ചതുകൊണ്ട് ആ തേജസ്സിനാൽ മുർച്ഛിച്ചുപോയ കുരുകുലത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു ഞങ്ങളുടെ പടവീടിനകത്തുചെന്നു വേദത്തിൽ കുമാരനെ കാണുന്നതിന്യാഗ്രഹിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ—(ഉപഹാസത്തോടെ) എന്ത്! ദുർബുദ്ധിയായ ദുര്യോധനൻ ഭഗവാനെ പിടിച്ചുകെട്ടുന്നതിന്യാഗ്രഹിക്കുന്നുവോ? (ആകാശത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ട്) ഏടാ! ദുർബുദ്ധേ; കെൾരവായമാ, മീ ഇപ്രകാരം മയ്യാദ വിട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെകോപം കേവലം ഒരു നിമിത്തമായിട്ട് തിരഞ്ഞേയ്ക്കേ ഉള്ളൂ.

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠ, ദുഷ്ടനായ ഈ സുയോധനൻ വാസുദേവനായ ഭഗവാനെയും അസ്സുപരപരപ്രപഞ്ചത്തിൽ അറിയുന്നില്ലല്ലോ.

ഭീമസേനൻ—വത്സാ, മുഖനായ ഈ ദുർബുദ്ധി എങ്ങനെ അറിയും? നോക്കുക—

തന്നത്താനേ രമിച്ചും കല്യാണതയകലും

ധ്യാനമുൾക്കൊണ്ടുറച്ചും

ചിന്തം ജ്ഞാനപ്രഭാവദശശുഭലയതമ

സ്നേഹൈയും വേർതിരിച്ചും

ധന്യശ്രീ യാജ്ഞപികന്മാർ കരുണമൊടു താമോ-

ദിപ്തികൾക്കപ്പുറത്തും-

യെന്നും കാണുന്നൊരദ്ദേവതയെന്തിനതിമോ-
ഹാസനമോ ഗ്രഹിപ്പൂ?

23

ഔര്യജയന്ധരാം, ഇപ്പോൾ ഗുരു എന്തു തിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു?

കബുകി—തന്നത്താൻചോയി കമാരൻ മഹാരാജാവിന്റെ പ്രവൃത്തിയെ അറിഞ്ഞാലും—

(ഏന് പേരായി)

(അണിയറയിൽ കളകളെ ശബ്ദത്തിന്റെ ശേഷം)

ഭോ, ഭോ, ദ്രുപദൻ-വിരാടൻ-വൃഷ്ണി-അന്ധകൻ-സഹദേവൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന നമ്മുടെ യോഗാപതികളേ, കൌരവന്മാരെയെല്ലാം പ്രധാനയോഗന്മാരേ, ഭയാന്മാർ കേട്ടാലും.

അത്യം കൈവീട്ടുമെന്നായ് ഭയമൊട്ടു ബഹുയ-
തിച്ചു ശാന്തിപ്പെടുത്ത;

പേർത്തും പംശത്തെ നിന്താൻ ശമമാടവിലവും
വിസ്തരിപ്പാനുമിതി,

ചാലേ ചൂതാട്ടതായോരരണിയിലുള്ളവായ്
ദ്രൗപദീവസ്ത്രമോക്ഷ-

ത്താലേ വർദ്ധിച്ചിട്ടുന്തേ കൗരവനാതിലാ-
ദ്ധർമ്മജക്രോധവഹി,

24

ഭീമസേനൻ—(കേട്ടിട്ട് സന്തോഷത്തോടെ) തടവുകാരുടെ ആയുർപുത്രന്റെ ക്രോധവഹി വർദ്ധിക്കട്ടെ; വർദ്ധിക്കട്ടെ.

പാഞ്ചാലി—താമ്രം, എന്താണിപ്പോൾ പ്രളയകാലത്തിലേ ഇടശബ്ദംപോലെ ഗംഭീരമായിട്ടുള്ള തമരദന്ദി കൂടെക്കൂടെ മുഴക്കുന്നത്?

ഭീമസേനൻ—ദേവീ ഘോരീട്ടെന്താണത്? നാഗം തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

പാഞ്ചാലി—(വിസ്മയത്തോടെ) ഇതെന്തുയാഗമാണത്?

ഭീമസേനൻ—രണമഴണം; എങ്ങനെയെന്നാൽ—

നാലുത്തപിക്കുകൾ ഞങ്ങളാമുരഹരൻ

കയ്പോപദേഹിച്ചാവു, ഭേ-

ഷാലൻ സംഗരയജ്ഞദീക്ഷിക്കുന്നലം,

കൽപത്തി നോയ്മ്പേൽക്കുവോൾ;

ചാലേ യജ്ഞപത്രങ്ങൾ കൗരവർ ഡ്യു-

ഷ്ടേശോപനാശം ഫലം,

ഭൂലാകേശനിമന്ത്രണത്തിനു മുഴ-

ങ്ങു നൂ യശഃകാഹളം,

25

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, ഗുരുജ്ഞാനവാദത്തോടു കൂടി പരാക്രമത്തിനനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനായി ഇപ്പോൾ യുദ്ധം പോകാം.

ഭീമൻ—വത്സാ, ഈ ഞങ്ങൾ ആർക്കുവേണ്ടി കല്ലുതൊഴുത്തു അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനു ഇതാ പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു. (ഘോരോഹ്) എന്നാൽ പാഞ്ചാലി, കൗരവന്മാരെ യശസ്സിനായി അങ്ങിപ്പോൾ പോകുന്നു.

പാഞ്ചാലി—(കണ്ണുനീരടക്കിയിട്ട്) നാഥാ, അസുരന്മാരുടെ മേൽ യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെട്ട മഹാവിഷ്ണുവിനു എന്നതു പോലെ നിങ്ങൾക്കു മാഗളം ഭവിക്കട്ടെ. അങ്ങനെയായ കന്തി ദേവി ആശിസ്സുചെയ്യുന്നതുപോലെയും ഫലം നിങ്ങൾക്കു സിദ്ധിക്കട്ടെ.

രണ്ടുപേരും—ഈ മംഗളപചയം ഞങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചു.

പാഞ്ചാലി—അത്രയുചല്ല നാഥാ, പിന്നെയും നിങ്ങൾ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു തിരിച്ചുവന്നു എന്തെന്തമാശ്വസിക്കണമെന്നു

കൂടക്കൂടെപ്പരിഭവ-

കൂടവിധി ക്ഷാമകൊണ്ടു ലജ്ജിതമായ്;

പാദേ കൗരവർ മന്ദഹതി-

കൂടാതെ കരണ ഭീമതിവിടെ ഞരം.

26

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, അതുകേ; പാഞ്ചാലിയുടെ പരിഭവംകൊണ്ടു വിട്ടുപോയ കോപാഗ്നിയോടു കൂടി ശരീരത്തെ സൂക്ഷിക്കാതെ സഞ്ചരിക്കുന്നതേ. ശത്രുസേനകളിൽ കരുതലോടു കൂടി സഞ്ചരിക്കേണ്ടതാണെന്നല്ലേ കേട്ടിരിക്കുന്നത്? ഭീമൻ—അല്ലയോ, സൂക്ഷ്യത്രിയേ—

അത്യോധ്യം കത്തുമാന്തലയുടെ വസം-

രക്തമാംസോഗ്രഹണം-

യഥീൽ രതാഖണ്ഡ തേരിൽ ബുദ്ധിദൃഷ്ടികൾ പണിപ്പെട്ട ചേർക്കുന്നതായി,

ചിന്നം രക്തം കുടിച്ചാശ്ശിവകളലവവേ
ഇത്തമാട്ടം കബന്ധം
ചേന്നോരാ യുദ്ധഭൂവാ കല്ലിലിടൈപ്പൊൻ
പാത്മരേരം സമർഥർ.

(എന്നു എല്ലാവരും പോയി)
(ഒന്നുമകം കഴിഞ്ഞു)

രണ്ടാമങ്കം

(അനന്തരം കഞ്ചുകി പ്രവേശിക്കുന്നു)

കഞ്ചുകി—മഹാരാജാവു ദുര്യോധനൻ എന്തോടു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.—“ഖാനയംധരാ, നി വേഗത്തിൽപ്പോയി ഭാരതമതിദേവി, അംബയുടെ പാദവന്ദനം കഴിഞ്ഞു പുറപ്പെട്ടോ ഇല്ലയോ എന്ന് അന്വേഷിക്കണം. എന്തിനെന്താൽ എന്തിങ്കു ദേവിയെ കണ്ടിട്ടു അഭിമന്യുവിനെ കൊന്നപ്പോയ കർണ്ണൻ, ജയദ്രഥൻ തുടങ്ങിയ ഞങ്ങളുടെ സേനാപതികളെ യുദ്ധഭൂമിയിൽ ചെന്നു ബഹുമാനിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.”—എന്നു. അതിനാൽ ഞാൻ വേഗത്തിൽ പോകേണ്ടതാണ്.

(എന്നു നടന്നിട്ടു)

മഹാരാജാവിന്റെ പ്രഭാഷം ആശ്ചര്യംതന്നെ. ജരണനാകുമിട്ടിരിക്കുന്ന എനിക്കു അന്തഃപുരത്തിലെ കാമസംമർദ്ദമടിക്കുന്നതിനതന്തയായിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ, ഞാനെന്തിനു ജർവയ തിന്ദിക്കുന്നു? എന്തെന്നാൽ അന്തഃപുരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവർക്കൊക്കെയും ഖാക്കം പ്രവൃത്തിയും ദേഷ്യവും എല്ലാം ഇതുതന്നെ.

എപ്രകാരമെന്നാൽ—

കാണാമെങ്കിലുമൊക്കെ നോക്കരുതഹോ!
കേൾക്കില്ല, കേട്ടിടിലും,
വേണം ഞൻചടി ശക്തരാകിലുമിവ—
ക്രാന്താധികാരാകിതം,

പ്രിയീക്കാനുവഴിയല്ല, ഹൈറുകളിലി-

ങ്ങല്ലാം മനം വെക്കണം;

ക്ഷോണീസ്രാശ്രിതനാമെതിക്ക ജരയാൽ

മരൈതു ഷരോണതായ്?

28

(പുറീനടന്നു നോക്കിട്ട്)

(അകാശത്തിൽ)—വിഹംസികേ-ശ്ചശ്രോജനപദങ്ങളെ ഷ
ന്ദിച്ച് ഭാനുമതി തിരികെപ്പോയോ? (ചെവിക്കെട്ടേത്തിട്ട്) നീ
എതുപറയുന്നു?

“ആർ, ഈ ഭാനുമതീദേവി ഭന്താഭിന്റെ യുദ്ധവിജ
യത്തെ ആശംസിച്ചുകൊണ്ടു ഗൃതകന്മാരുടേയും ദേവന്മാരു
ടേയും പാദപന്ദനത്തെ തിപ്പത്തിച്ചതിന്റെ ശേഷം ഇപ്പോൾ
തുടങ്ങി തിരുമം ആരംഭിച്ചു ദേവഗൃഹത്തിലേ ബാലേദ്യാ
തത്തിൽ പതിക്കുന്നു.”—എന്നോ? എന്താൽ ഭദ്രേ, നി
തിന്റെ പ്രവൃത്തിക്കായി പോയാലും; ഞാനും ദേവി എവി
ടെയാണെന്നു മഹാരാജാവിനോടു ചെന്നു പറയാം. (എന്നു
പുറീനടന്നിട്ട്)

അന്നു—പതിവ്രതേ, ഹല്ലതു. സ്രീയ തിരുത്താലും ഭവതി
തന്മയം മഹാരാജാവിനേക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠയായിട്ടുള്ളവർ.
യാകൊരു മഹാരാജാവു ബലവാനായി, അല്ലെങ്കിൽ ബല
വാനാമെന്നുള്ളതെന്തിനു?—വാസുദേവൻ സഹായത്തിനു
ള്ളവരായ പാണ്ഡവന്മാരാകുന്നു ശത്രുക്കൾ സന്നദ്ധന്മാരാചി
രിക്കുമ്പോഴും, അന്തഃപുരജനങ്ങളുമായി ക്രീഡിക്കുന്ന സുഖ
ത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു. (ജീചാരിച്ചിട്ട്) ഇതും സ്വാമിഷ
കൈറായിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തിയാകുന്നു. എന്തെന്നാൽ,

കേദകന്യ ജയമാദിതൊടു പരമാർന്നിടും

ഷരശ്രാമമതേ-

കൂടി വെന്ത കൃതി ഭീഷ്മന്ദം രിപുശരങ്ങളേ-

ററു മൃതനായതിൽ

ആടലില്ല; ഷലരേജയിച്ചിടരിലാർത്തായ്-

വിഷകചാപനാം

പ്രൗഢബാലതഭിമത്യുതൻ മൃകിയിലി മഹി-

ശതഭിതൃഷ്ടനായ്.

29

സകല പ്രകാരത്തിലും ദൈവം നമുക്കു നല്ലതുവരുത്തട്ടേ.

ഇപ്പോൾ ദേവി ഇഷ്ടമെങ്കിൽ ഇരിക്കുന്നുവെന്ന് മഹാരാജാവി
യോടു പറയാം. (ഏകദേശം)

(വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു)

(അനന്തരം ആസനത്തിലിരുന്നുവെന്ന് ഭാനുമതിയോടും സഖിയും ചർച്ചയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സഖി— ഭാനുമതി, നീ ഇപ്പോൾ സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതു കൊണ്ടുമാത്രം അഭിമാനിയായ മഹാരാജാവു ദുഷ്ടോക്തനെന്നു മഹിഷിയായി തിന്നിട്ടുകൂടി ചെയ്യും കീഴെ ഇല്ലാത്തതല്ലായിട്ട് ഇത്ര മധികം വ്യസനിക്കുന്നത് എന്തുകൊണ്ടാണ്?

ഭാനുമതി— ഭട്ടിനീ, സുഖദന പറയുന്നതു ശരിയാണ്; ഉറക്കത്തിൽ ജനങ്ങൾ എന്തെല്ലാം പ്രവചിക്കുന്നു.

ഭാനുമതി— എടി, അങ്ങനെയൊന്നും ഇതു സ്വപ്നം ഏറ്റവും അശുഭമായ കാണിക്കുന്നതാണെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്.

സഖി— അങ്ങനെയൊന്നിൽ പ്രിയസ്തവി, അതെന്നാണെന്നു പറയുക. അറിഞ്ഞാൽ ഞങ്ങളും തൽക്കഥയ്ക്കൊക്കേണ്ടും ദേവചക്രീന്തനുകൊണ്ടും അശുഭഫലത്തെ ഇല്ലാതാക്കാം.

ഭാനുമതി— ദേവി, അതങ്ങനെയൊന്നാണ്; അശുഭത്തെ കാണിക്കുന്ന സ്വപ്നവും കുറെ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ അതിന്റെ പലം ഇല്ലാതെ ഭക്തമെന്താണ് കേട്ടിട്ടുള്ളത്.

ഭാനുമതി— അങ്ങനെയൊന്നിൽ ഞാൻ പറയാം; നിങ്ങൾ മെന്തിങ്ങനെയെങ്കിലും കേൾക്കുക—

സഖി— പ്രിയസ്തവി, പറഞ്ഞാലും.

ഭാനുമതി— അല്ലേ, നീക്കം; ഞാൻ ഒക്കെ ഓർമ്മിക്കട്ടെ. (ഏകദേശം വിചാരമേറിയതായി നടക്കുന്നു)

(അനന്തരം ദുഷ്ടോക്തനും കഷ്ടതയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

ദുഷ്ടോക്തൻ— ഇതു ഒരുതരം പറഞ്ഞിട്ടുള്ള യഥാർത്ഥമാണെന്നു്.

ചക്രവർത്തി, തടവറയിൽ തേരെയോ;
ചിതമെഴു വലുതോ, പരമല്ലമോ;
അരികളിൽ സ്വയമോ, പരമോ, രചി-
പ്പൊരു വിപത്തു ചരത്തുമകിപ്പിയം.

എന്തെന്നാൽ ദ്രോണൻ, കർണ്ണൻ, ജയദ്രഥൻ തുടങ്ങിയ
ഈ അഭിമന്യുവിനെ തിഗ്രഹിച്ചു എന്നു കേട്ടിട്ട് യമുന്റെ
മണ്ണിച്ച് ഒരു പുതിയ ജീവൻ ഷീഞ്ഞുചോലെ കോന്നു.

കഞ്ചുകി—ദേവ, ആ ചായ്വുതടെ ശസ്ത്രപുഭാവം ആലോ
ചിക്കുമ്പോൾ ഇതൊന്നും അത്ര ദുഷ്കരമല്ല; കർണ്ണ ജയദ്ര
ഥന്മാരേയും ഇതിലെന്തിനു ശ്ലാഘിക്കുന്നു?

രാജാവ്—വിതയംധരാ, അങ്ങനതു പറയുന്നു? ഖില്ല
കൂടി മുറിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്ന ഒരു ബാലനെ പലർകൂടികൊല
ചെയ്തു എന്നുള്ളതുകൊണ്ട് കരുശ്രേഷ്ഠനാക്ക് എന്തു ബഹുമാ
നമാണുള്ളത്? എന്താൽ ഇതിൽ ദോഷമൊന്നുമില്ലതാനും.
മുഡാമോക്കു—

വയസ്സനാം ഭീഷ്മനെയാശ്ശിവണ്ഡിയേ—
ജജയത്തിനായ് മുനിലഞ്ചുകൊമ്മതിൽ
സ്വയം പൃഥാപുത്രരിലാൻ കീർത്തിതാ—
നയത്തമി—ഞങ്ങളിലും ഭവിച്ചിടും. 31

കഞ്ചുകി—(അഖലമായ നാട്യത്തിൽ) ദേവ, എന്തിക്കങ്ങ
നെ അഭിപ്രായമില്ല; എന്തെന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു പെരുതഷ
ത്തിനു കുറവുതട്ടായ കാര്യം ഞങ്ങൾ മുമ്പിൽ ആലോചി
ച്ചിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതാണ്.

രാജാവ്—ഇതങ്ങനെ തന്നെ,—
ഭൃത്യബാസവസുഹൃജജനങ്ങളോ—
ഓത്തു പോരിലനജാതജാതപിതം
ധാർത്തരാഷ്ട്രയേദൻ വധിച്ചിടും
ചീർത്തനീയ്യമൊടു പാണ്ഡുയന്മൻ. 32

കഞ്ചുകി—(ചേരി പോയിക്കൊണ്ടു്) ഭയത്തോടു കൂടെ
പാപം ശമിക്കട്ടെ; അമംഗളം ഇല്ലാതാകട്ടെ.

രാജാവ്—വിതയംധരാ, ഞാനെന്താണു പറഞ്ഞത്?

കഞ്ചുകി—ഭൃത്യബാസവസുഹൃജജനങ്ങളോ—
ഓത്തു പോരിലനജാതജാതപിതം
ധാർത്തരാഷ്ട്രനടനേ വധിച്ചിടും
ചീർത്ത നീയ്യമൊടു പാണ്ഡുപുത്രനേ. 33

ഇതിനു വിപരീതമായിട്ടാണ് തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിച്ചത്.

രാജാ—വിനയംശര, ഇപ്പോഴാകട്ടെ ഭാനുമതി പതിവു പോലെ എന്തോടു യാത്ര പറയാതെകണ്ടു വാസഭവനത്തിൽ മിന്നു പ്രഭാതകാലത്തിൽ തന്നെ ഇറങ്ങിപ്പോയി എന്നുള്ളതുകൊണ്ടു എന്റെ മനസ്സിനു സ്വാസ്ഥ്യമില്ലാതെയിരിക്കുന്നു. അകിനാൽ ഭാനുമതി ഇരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തേക്കു ഖഴികാണിച്ചാലും.

(രണ്ടുപേരും ചുറ്റിനടക്കുന്നു)

കബുകി—(മുഖിലേയ്ക്കു നോക്കിട്ടു ചുറ്റും സൗരഭ്യത്തെ ആശ്രയിച്ചുകൊണ്ടു) സ്വാമിൻ, കണ്ടാലും, കണ്ടാലും; മഞ്ഞുതുളികളേക്കൊണ്ടു തണുത്തിരിക്കുന്ന കാരിനാൽ ഇളകുന്നതായ തൈട്ടുകളോടുകൂടിയ പലമാതിരി വള്ളികളിൽ കലന്നിരിക്കുന്ന പൂക്കളോടും, അല്ലാ ചെമന്ന സുന്ദരികളുടെ കവിൾത്തഴംപോലെ വെളുത്തിരിക്കുന്ന പ്രിയംഗുപുഷ്പത്താൽ കളുന്ന്തായ ശ്യാമലതയുടെ ഭംഗിയോടും, ചീടൻിരിക്കുന്ന അശോകം, കരകുത്തിമുല്ല തുടങ്ങിയ പൂക്കളെക്കൊണ്ടുണ്ടാവിച്ച ഞയൂരഭ്യത്തോടും, തണുപ്പോടും ചേർന്നിരിക്കുന്ന പ്രഭാതമണിയുമായ ഈ ചെറിയ ഉദ്യനം അങ്ങിങ്ങോ മുന്നിലായിരിക്കുന്നു. ഇതു സ്വാമി കണ്ടാലും; എങ്ങിയെയെന്നാൽ,—

ഹിമജലമൊടുക്കിത്തേൻനിറഞ്ഞുള്ളിലേറെ-
സ്സുമമിരവിൽ; വിടൻിട്ടുള്ളതോടൊപ്പമിപ്പോൾ
ദൃമണിയുടെ കരത്താൽ ഭിന്നമായ ഗന്ധമാളും
കമലനിരയിലാന്നിട്ടുന്നു വെന്തിൻകലങ്ങൾ 34

രാജാവു—(ചുറ്റും നോക്കിട്ടു) മിനയംശര, ഈ പ്രഭാതകാലത്തിൽ ഇതു മറ്റൊരു വിധത്തിൽ ഖളരെ ഭംഗിയുള്ളതാകുന്നു; യോക്കുക—

വിടന്നൊരു ദളങ്ങൾതൻ സുഷിരജാലമാർഗ്ഗത്തിലായ്
കടന്നു രഖിരശ്മിയേററചർപോലുണന്നിക്ഷണം
പടൻമണമേൽക്കയാലനമിതാംഗരാഗത്തോടും
വിടുന്നു വധുഖോടുമിയളികൾ പത്മശയാതലം. 35

കബൂകി—സ്വാമിൻ, ഇതാ ഈ ഭാഗമതി സുവദനയോടും തരളികയോടും കൂടി ചെന്നു, ഇരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ദേവൻ അടുത്തുചെന്നാലും.

രാജാവു—(നോക്കിട്ട്) ആയുർ വിനയംധരാ, അങ്ങു എന്റെ യജമാനനുള്ള ഭരത തയാറാക്കുന്നതിനു ചോവുക. ഈ ഞാനും ദേവിയെ കണ്ടും വെച്ചു പുറകേതന്നെ വന്നു കഴിഞ്ഞു.

കബൂകി—സ്വാമിയുടെ കല്പന ചെയ്യുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

(ഘനംപോയി)

സഖി—പ്രിയസഖി, ഞിയോമ്മിച്ചുകഴിഞ്ഞോ?

ഭാരതമതി—സഖി ഞായോത്തു, ഇതാ ഇപ്പോൾ ഈ ഉദ്യാനത്തിലിരിക്കുന്ന എന്റെ മുമ്പിൽചെച്ചതന്നെ ദിഷ്യ രൂപത്തോടു കൂടിയ അകലച്ചിരൻ നൂറുസർപ്പത്തേനിശ്ചയിച്ചു.

(ഭണ്ടപേരും അപവാദം ചെയ്തു ഉള്ളിൽ വിചാരിക്കുന്നു.)

പാപം ശമിക്കട്ടെ. അമരശ്ചമില്ലാതാകട്ടെ.

സഖി—(പ്രകാശമായിട്ട്) പിന്നീടു പിന്നീടു?

ഭാരതമതി—അങ്കിരന്താ പന്താൽ സംഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ഞാൻ മറന്നിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ പടന്നയും ഓർമ്മിച്ചു പറയാം.

രാജാവു—ഓഹോ! ഭാരതമതിദേവി സുവദനയോടും തരളികയോടുംകൂടി എന്തോ മന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഇരിക്കട്ടെ ഈ വജ്രിക്കുട്ടത്തിൽ മറഞ്ഞിരുന്നു ഇവരുടെ അസ്രം ഭയംഭാഷണം കേൾക്കുകതന്നെ. (അപ്രകാരംചെയ്യുന്നു.)

സഖി—സഖി, വ്യസനിക്കരുത്. പ്രിയസഖി പറയുക.

രാജാവു—ഇവൾക്കു ജ്യേഷ്ഠത്തിനു കാരണമെന്താണു? അല്ലെങ്കിൽ, ഇവൾ ഇപ്പോൾ ജാസഭവനത്തിൽനിന്നു എന്തോടു യാത്ര പറയാതെ പോയതുകൊണ്ടുതന്നെ ഇവൾക്കു കോപമുണ്ടെന്നു ഞാൻ തിർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. അല്ലയോ ഭാരതമതി, ഭവതിയുടെ കോപത്തിനു ദുഷ്ടോധനൻവിഷയമാകുന്നല്ലതെന്നെ—

കണ്ഠത്തിൽ ചേർത്തുകൊട്ടും കരലമമതിമോഹത്തിൽ ഞായൊന്നുമില്ലാ?

വേണ്ടുവണ്ണം തിരിഞ്ഞങ്ങുനടമളവിൽ ഞാൻ
 തിന്നെ മാതിച്ചതില്ലേ?
 കണ്ടോ സപ്തത്തിലീ, തൊഴുപരവധുവുമാത്
 സ്തുല്ലപിക്കുന്നതരയി-
 കണ്ടിക്കാർഷേണി, തെറ്റൊന്നിടനിലപരഹം-
 ന്നായ്പദം കണ്ടിരിപ്പു ?

36

(വിലാരിച്ചിട്ട്) അല്ലെങ്കിൽ -

ഇവൾ ഞങ്ങളെമാത്രമാശ്രയിച്ചി-
 ട്ടുയരം പ്രേമമിബദ്ധമത്സരത്താൽ
 ചെറു തെറ്റുകളെന്നിൽ പല്ലതും പാ-
 ത്തുതകോപം പ്രണയത്തൊടുദപഹിപ്പും.

37

എന്നാലും ഇവൾ എന്താണു പറയുന്നതെന്നു കേൾക്കുകതന്നെ

ഭാനുമതി—പിന്നിട്ട് ഞാൻ ഏറ്റവും ദിവ്യരൂപിയായ ആ തകലവീരന്റെ ദർശനത്താൽ ഉൽസുകയായിട്ടും മനസ്സു ഹരിക്കപ്പെട്ടവളായിട്ടും തീർന്നിട്ട് ഇതന്ന ദികിൽതിന്നു എഴുതേറു് ലതാമണ്ഡപത്തിലേയ്ക്കു് പോകാനായിത്തുടങ്ങി.

രാജാവു്—(വിസ്മയത്തോടെ)എന്താണു്! ഏറ്റവും ദിവ്യരൂപിയായ തകലവീരന്റെ ദർശനത്താൽ ഉൽസുകയായിട്ടും മനസ്സു ഹരിക്കപ്പെട്ടവളായിട്ടും തീർന്നവെന്നേ! പാപബുദ്ധിയായ ഇവൾ മാദ്രീസുതനിൽ ഭ്രമിച്ചു് ഈവിധത്തിൽ അന്വേഷിച്ചുകളഞ്ഞോ! (അലോചിച്ചിട്ടു്—“ഇവൾ ഞങ്ങളെ മാത്രം എന്ന ശ്ലോകത്തെ പഠിച്ചിട്ടു്”) അറിവില്ലാത്ത ദുര്യോധനകലയോൽ ചഞ്ചിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനേ ബഹുമാനിക്കുന്ന തീ ഇപ്പോൾ എന്തു പറയും? (കണ്ണത്തിൽ ചേർത്തു കെട്ടും എന്ന ശ്ലോകത്തെ പഠിച്ചിട്ടു ദിക്കുകളിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു്) ഹൃദയം! ഇതിനുവേണ്ടിത്തയ്ക്കേണ്ടതു് ഇവൾക്കു പ്രഭാതകാലത്തിലേ വിജനസ്ഥലത്തിൽ വന്നിരിക്കാനുള്ള ആഗ്രഹവും, സഖിയുമായി സംസാരിക്കുന്നതിൽ പ്രതിഷേധത്തിയും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതു്. ദുര്യോധനനാകട്ടെ, മോഹത്താൽ കലയുടെ മരണോഗതിയെ അറിയാതെ എവിടേയാ പരിഭ്രമിച്ചു നടക്കുന്നു. എടീ ദുഷ്ട, എന്തെ പരിഗ്രഹിച്ചു് പരസ്യലയായിത്തീർന്നവളെ-

കാണിക്കും ഭയമെന്റെ മുന്തിലയി, നീ;
 ഹാ! ഭൂമിസ്സാഹസം,
 പ്രീണിക്കും പരമെൻവപ്പുസ്സി;—ചൊളി ഞായ്
 ദുർവൃത്തിയിൽ കൌതുകം;
 ആണല്ലാത്തവനാകുമെന്തിൽ വിനയം;
 ദൈവപ്പുതലാണാഗ്രഹം;
 ചേമ്മാർന്നുജ്ഞാതന്തൽക്കലത്തിലുളവാം
 മിയോ വെറും ധൃത്തതാൻ.

38

സഖി—പിന്തെപ്പിന്തെ,

ഭാനുമതി—ആ മകലച്ചിരണം എന്തെ അന്തരിച്ചു ക
 ഞെ ലതാമണ്ഡപത്തിലേക്കു ഞന്ന.

രാജാവു്—അഹോ! പാപയായ ഇങ്ങളുടെ ലജ്ജയില്ലാ
 യ്മയും കലടോചിതമായിരിക്കുന്നു.

ചിരപ്രണയമൂലമായ് ദുഃഖമുറച്ചു രാഗത്തോടും
 പരം മമ രതിസ്ഥലം വിജനമാകുമെദ്ദിക്കിലോ,
 തരത്തിലങ്ങിങ്ങിനെയെഴുതി, സഖിജനത്തോടു ദു-
 ശ്ചരിത്രമരുളിയ നീ കിമപി ലജ്ജയില്ലാത്തവൾ. 89
 രണ്ടുപേരും—പിന്നെ, പിന്നെ-

ഭാനുമതി—പിന്തിട്ട് അവൻ സാമത്ഥ്യത്തോടുകൂടി
 കൈ നീട്ടി ഏന്റെ ഉത്തരീയവസ്ത്രത്തെ നീക്കി.

രാജാവു്—(ഔധത്തോടുകൂടി) ഇപ്പോൾ ഇതിലധികം
 കേൾക്കണമെന്നില്ല. ഇരിക്കട്ടെ, പരസ്പ്രിയുടെ ചാതിവ്രത്യ
 ലംഘനത്തിൽ പ്രതിബന്ധമായ ആ ദുർബുദ്ധി മാദ്വിപുത്രന്റെ
 പ്രാണനേ അശിപ്പിച്ചു കളയാം. (കറുത്തുടന്നു് വിചാരിച്ചിട്ടു്)
 അല്ലെങ്കിൽ, പാപശീലയായ ഇങ്ങളെന്തെ മുന്തിൽ ശി
 ക്ഷിക്കാം. (എന്നു തിരിച്ചുവന്നു)

സഖികൾ—പിന്നെ, പിന്നെ-

ഭാനുമതി—പിന്തിട്ട് പ്രഭാതകാലത്തിലുള്ള ആർപ്പ
 ത്രന്റെ മംഗളതുല്യശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ഖാരസുന്ദരികളുടെ
 ധ്യാനംകൊണ്ടു് ഞാനുണർന്നുപോയി.

രാജാവു്—(സംശയത്തോടെ) എന്തു് ! ഞാൻ ഉണർന്നു

ചോധി എന്തോ? ഇ ചൾ സ്വപ്നം കണ്ടതു പറഞ്ഞതായിട്ടു വ
ന്നേക്കുമോ? അല്ലെങ്കിൽ, സ്വപ്നങ്ങളുടെ ഘാടകങ്ങളെക്കുറിച്ചു
കാര്യം ഞങ്ങളിപ്പോൾ.

(രണ്ടുപേരും വിഷാദത്തോടുകൂടി പരസ്പരം നോക്കുന്നു)

സുവദന — ഇതിൽ വല്ല ആവത്തുകളും ഉണ്ടാകുമെങ്കിൽ
ഭാഗ്യമഥി തുടങ്ങിയ തടികളിലെ ജലങ്ങൾ അതില്ലാതാക്ക
ട്ടേ, ബ്രാഹ്മണർ ഹോമിച്ചിരിക്കുന്ന ആഹൃതിയുടെ സുഗ
ന്ധത്തോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന അഗ്നി ഇല്ലാതാക്കട്ടെ,

രാജാവു — സംശയിച്ചു മതി; സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതുക
ണയാണ് ഇവൾ പറഞ്ഞതു്. മനസ്സുവിയായ ഞാനാകട്ടെ
അതിനെ മരൊരാശിയിൽതന്നെ വിചാരിച്ചുചോധി.

ചെല്ലിടുന്നതു പാതികേട്ടു ഞെറുതേ
കോപ്പിച്ചുപോയില്ല, എ-
പ്പുലയത്തോടിയയിൽ കടന്നു കലഹി-
ച്ചൊന്നും കമിച്ചില്ലൊന്നും;
ഉല്ലാസത്തോടണച്ചു മുദ്രയിവനിൽ
ബ്രോധം; കഥാശേഷവും,
തെല്ലും ദോഷമൊഴൊത്തൊരിസ്സതിയൊ
കൊത്തില്ല ഞാൻ ഭാഗ്യമേ !

40

ഭാനുമതി — സഖീ, ഇതു തല്ലതോ അശുഭസൂചകമോ
എന്നു മി പറഞ്ഞാലും.

സ്വപ്നവും ചേടിയും — (പരസ്പരം നോക്കി സ്വകർഷമായിട്ട്)
ഇതിൽ ശുഭസൂചകമായി അല്ലവും കാണുന്നില്ല. അതിനാൽ
ഘോഷം പറഞ്ഞാൽ പ്രിയസ്വപ്നം അ പരാധം ചെയ്തതായി
ട്ടു തീരും; ആരാണോ ചോദിച്ചാൽ തിഷ്ണരമാണെങ്കിലും വാ
സ്തവം പറയുന്നതു്, സ്നേഹമുള്ളയാൾ അവനാകുന്നു. (പ്രകാശ
മായിട്ട്) സഖീ, ഇതൊക്കെയും അശുഭത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്ന
താകുന്നു. അതിനാൽ ദേവതകളുടെ മേൽകാരം കൊണ്ടും,
ബ്രാഹ്മണർ ദാമം ചെയ്തും ഈ ദോഷത്തെ പരിഹരിക്കാം.
ദംഷ്ട്രയുള്ള നകുലത്തിന്റെ ദർശനവും അഹിശതത്തിന്റെ
ഘടനയും സ്വപ്നത്തിലുണ്ടായതു് ഷണ്ഡികന്മാർ നന്നേന്നു്
പറയുന്നില്ല.

രാജാവ്—സുഖദൈവം പാഞ്ഞതു സത്യമാണ്. തകലത്താൽ പണഗശകത്തിന്റെ വായവും ഉത്തരീയം സ്രുത്തിന്റെ ഹരണവും വിശ്വയമായി അനിഷ്ടത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതാണെന്ന് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഉറക്കത്തിലിരിക്കുമോ സ്വപ്നവൃത്തം
മുറുക്കിപ്പുറോഷങ്ങൾ ചേർന്നിടാക്കും
ശരിക്കിന്നു നൂറൊന്നൊരിസാഖ്യപിന്തെ-
ക്കരിക്കുന്നു സോദയ്ക്കൊരാത്തിട്ടുമെന്നേ.

41

(ഇടത്തേക്കുണ്ണിച്ചകുന്നതായിട്ടു നടിച്ചു) ആഹാ? ദുഷ്ടോധനനാകുന്ന എതിക്കും ദുർനിമിത്തങ്ങൾ ഹൃദയക്ഷോഭത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നോ? (ഗർവാടുക്കി) അല്ലെങ്കിൽ, ഭീരുജനങ്ങളുടെ മനസ്സിലുക്കുന്നതായ ഈ മതിരി ദുർലക്ഷ്യങ്ങളെ ദുഷ്ടോധനൻ എന്തു വകവെക്കും? അംഗിരസ്സ് ഈ കാര്യംകൊണ്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്—

ഗ്രഹങ്ങൾക്കെഴും ദുർദശാഭേദമോരോ
മഹാസ്വപ്നം—മോക്കാത്തൊരുപ്താതദോഷം;
ചിലപ്പോൾ ഫലിച്ചെന്തിരിക്കാമതികൾ
ചലകില്ല ഭീമുലമേത്രം ബുദ്ധന്മാർ.

42

അതിനാൽ സ്മിന്നപദാനന്താൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഭാനുമതിയുടെ വെറുതേയുള്ള ദുർഗ്ഗക ഇല്ലാതെയൊക്കുന്നുണ്ടു്.

ഭാനുമതി—അല്ലയോ സുവദനേ: കണ്ടാലും, ഉദയപർവതത്തിന്റെ കൊടുമുടിക്കിടയിൽ വിട്ടിരിക്കുന്ന തേരോടുക്കിയ ദിഷന്തപതിയായ സൂര്യഭാവൻ പ്രഭാതകാലത്തിലെ ചെമപ്പുപോയി തെളിഞ്ഞ ദുർനിരീക്ഷ്യമായ മണ്ഡലത്തോടുക്കിയയ്ക്കതായിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു.

സഖി—സഖി, തീർമ്മലമാക്കിത്തീർത്ത കന്യകപത്രണോടു തുല്യമായി ലക്ഷ്മണന്റെ ഇടയിൽകൂടി കടന്നുവരുന്ന രശ്മിയുമുഖംകൊണ്ടു് ഉദ്യാത ഭ്രമീഭാഗത്തെ മഞ്ഞനിറത്തിലാക്കിയ സഹസ്രരശ്മിയായ ഭേദവാൻ, പ്രതിജ്ഞയേ പൂരിപ്പിച്ചുവെന്ന് എങ്ങനെയെങ്കിലും ശത്രുക്കൾക്കു തോക്കാൻ പാടില്ലാത്തവയായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ പൂക്കളോടും ചന്ദനത്തോടും കൂടിയ അർഘ്യത്താൽ പൂജിക്കുന്നതിന്നു നിരക്കു യഥയമായി.

ഭാനുമതി— എടീ കരളിന്ദേ, എന്റെ പുജാപാത്രം കൊണ്ടുവാ. സൂര്യഭഗവാന്റെ പുജ യടത്തേട്ടേ.

ചേരി— ദേവിയുടെ കല്പനയോടെ. (ഘനം പോയി)

രാജാവ്— ഇതുതന്നെയാണു് ദേവിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നതിനു് തക്കതായ അഖയരം.

ചേരി— (പ്രവേശിച്ചിട്ടു്) ഇതാണു് പുജാപാത്രം; ഇതു കൊണ്ടു് സൂര്യഭഗവാന്റെ പുജ നടത്തിയാലും.

രാജാവ്— (അടുത്തുചെന്നിട്ടു് സൂചനകൊണ്ടു പരിജനന്തേ അകറ്റി താൻതന്നെ അർച്ചുപാത്രത്തേ വാങ്ങിക്കൊടുക്കുന്നു.)

സഖി— സ്വാഗതം; അല്ല; മഹാരാജാവു വന്നിരിക്കുന്നോ! കഷ്ടം! രാജാവു് ഈ പ്രിയസഖിയുടെ മിയമഭംഗം വരുത്തി!

ഭാനുമതി— (സൂര്യനു നേരിട്ടനിന്നു്) ഭഗവൻ, ആകാശമാകുന്ന തഹാസ്സരസ്സിൽ ഏകപങ്കജമായും, പൂർവ്വദിക്കാകുന്ന വയുവിന്റെ മുഖമണ്ഡലത്തിലെ കങ്കമണ്ണൊപ്പായും, തകല ഭൂവാകണത്തിനു ദീപമായും ഇരിക്കുന്ന ഭഗവാന്റെ മമസ്കാരം കൊണ്ടു് ഈ സ്വപ്നദർശനത്താലുണ്ടായിട്ടുള്ള ഏതുമനിയമായ മഹാഭയവും നാനജനാരോടുകൂടിയ ആയുപുത്രനു ശുഭപയ്യുവസായിയായി തീരട്ടേ. (അർച്ചുപ്രദാനം ചെയ്തിട്ടു്) സഖി, പൂക്കളെടുത്തുകൊണ്ടുവത്ര. മറ്റുള്ള ദേവതകളേയും പൂജിക്കട്ടെ. (കൈകൾ നീട്ടുന്നു; രാജാവു് പൂക്കളെ കൊടുക്കുന്നു. സ്വർഗസുഖത്തെ നടിച്ചിട്ടു് പൂക്കളെ താഴെ ഇടുന്നു.)

ഭാനുമതി— (കോപത്തോടെ) പരിജനത്തിന്റെ വിചരമില്ലായ്മ കഷ്ടതന്നേ. (തീരിഞ്ഞുനാക്കിട്ടു് സംഭ്രമത്തോടെ) ആയുപുത്രൻ എങ്ങനെ ചെന്നു?

രാജാവ്— ദേവി, പരിജനം ഇതുമാമിരിയുള്ള സേവകർമ്മത്തിൽ ധാരമത്സ്യമില്ലാത്ത ആളാണു്, അതിനാൽ ദേവി അനുശാസിക്കണം.

ഭാനുമതി— (ലജ്ജ നടിക്കുന്നു)

രാജാവ്—അല്ലയോ, പ്രിയേ,—
 നീണ്ടിട്ടേററം വെളുത്തുള്ളൊരു കടമിഴികെ:-
 ഞെക്കെ നീയൊന്നു തോക്കൂ:
 കണ്ടിക്കാർവേക്കി, ദാസ്യം തദവുമിവനിൽ നീ
 സംഭവിക്കുന്നതെന്തേ ?
 കൊണ്ടടിച്ചാരുമനസ്സിൽമധുരമുദാ-
 രോക്തി നീ ചൊല്ലിയാലും,
 വേണ്ടാ ദൃശ്യക പങ്കേതഹമിഴി, കരതാർ
 ഉപ്പമമയെത്തലോടാൻ.

ഭാനുമതി—ആയുപുത്രാ, അഖിഞ്ഞെ അനുവാദത്തോടു
 കൂടി എനിക്കു ഒരു നിയമം നടത്താൻ ആഗ്രഹമുണ്ടു്,

രാജാവ്—ഭവമിയുടെ സ്വപ്നവൃത്താന്തം വിസ്തരിച്ചു
 ഞാൻ കേട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ സ്വഭാവേന സുകുമാരമാ
 യിരിക്കുന്ന നിന്റെ ആത്മാവിനെ ഇപ്രകാരം വേദിപ്പിച്ചി
 ട്വാവശ്യമില്ല.

ഭാനുമതി—ആയുപുത്രാ, എനിക്കു് ശങ്കയുണ്ടാകുന്നു. അ
 തിനാൽ ആയുപുത്രൻ എനിക്കനുജാദം തരണം.

രാജാവ്— (ശർവത്തോടുകൂടെ) ദേവീ, ഈ ശങ്ക ആവ
 ശ്യമില്ല, കണ്ടാലും—

ഈമട്ടിങ്ങയി, മീ തപ്പിക്കിൽ വെറുതേ
 കർണ്ണന്റെ ഖാണങ്ങളും,
 കേമൻ ദ്രോണൻ,- മുക്കെഴും വിപുലമാഃ
 മഞ്ജൈത്യവും മിഷ്ഫലം,
 കാരം നൂറു ത്വന്ദഭ്യരൊത്തു തുണയായ്
 മൗഢവൃത്തിൽ വാഴുന്നു മി;
 ശ്രീമൽപ്പന്തഗകേതുപത്തി ഭവതി-
 ക്കെത്തുള്ള ശങ്കിക്കുമാൻ.

ഭാനുമതി—ആയുപുത്രാ, ഭവാൻ അടുത്തിരിക്കുമ്പോൾ
 എനിക്കു് ശങ്കയ്ക്കു കാരണമൊന്നുമില്ല. എന്താൽ ആയുപുത്ര
 ന്റെ മനോരഥസ്വത്തിയേത്തക്ക ഞാൻ അഭിമുഖിക്കുന്നു,

രാജാവു് — അല്ലയോ സുന്ദരീ, എന്റെ മതോരഥങ്ങൾ ഇത്രമാത്രമേ ഉള്ളൂ. ദയീതയോടുകൂടിച്ചേൺ് ഇച്ഛപോലെ വിഹരിക്കണം. നീ കണ്ടാലും, —

മന്ദാക്ഷം കൊണ്ടു മന്ദസ്തീതരുചികുറവായ്
വാക്കമസ്സഷ്ടമായി—
ത്തീന്റാലും പ്രേമമൂലം ചലഭരഹിതമാം
താമരക്കണ്ണുമായി
എന്തല്ലാ, ചോപ്പുവന്നിപ്പുനിലധരപുടാ-
ഗ്രത്തിൽ മാഞ്ഞിടിലും തി-
യിന്ദുശ്രീവക്ത്രമന്യുക്സുലഭമിവതി.
ങ്ങാമ്പദിപ്പാൻ കൊതിപ്പു.

45

(അണിയറയിൽ വലുതായ കളകളുടേയും കേൾക്കുന്നു)

ഭാനുമതി—(ഭയത്തോടുകൂടി രാജാവിനെ നോക്കി.)
ആർപ്പുപുത്രൻ രക്ഷിക്കുന്നു.

രാജാവു് — (ചുറ്റുംനോക്കി) പ്രിയേ, സംഭ്രമിക്കേണ്ട.
യോക്കുക: —

ദിക്കിലുൾക്കടമരങ്ങൾ അിഷ്ടിയര-
മുച്ചലത്തുണരജസ്സൊടും,
മുഷ്കൈഴം ധപനിമുഴക്കി വൻഭ്രമ-
മുരച്ചുയന്നു പുക ചിത്തിയും,
പൊക്കുമാൻ പുതുമഞ്ചഭ്രാമിലഥ
മുട്ടിടും മുകിൾരവത്തൊടും;
കുക്കൾ പെരിയ കരററിക്കവതി.
ലെത്തിനെൻ സുദതി, യാഭ്രമം?

46

സഖി—മഹാരാജാവേ, ഈ ദാരുപർവ്വതത്തിലുള്ള പ്രാസാദത്തിൽ കയറിയോലും; ഈ കൊടുങ്കാറ്റിന്റെ പരത്തിയ പരാഗവടലത്താൽ കണ്ണുകളേയും കലക്കി മരങ്ങളേ ഇളക്കി മറിക്കുന്ന ശബ്ദം കൊണ്ടു ബന്ധനസ്ഥരായതന്നിന്നു് തീരണ്ടുചാടിയോടുന്ന കുതിരകളേക്കണ്ടു് പശ്ചാതലമാക്കി തീർത്ത നഗരകീഥിയോടുകൂടിയതായിട്ടു് ഇതു് മഹാഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു.

രാജാവു—(സന്തോഷത്തോടെ) ഈ ചുഴലിക്കാറ്റു ദുര്യോധനൻ ഉപകാരിതന്നെ, ഈ കാറ്റിന്റെ പ്രസാദത്താലാണ്ല്ലോ പ്രയത്നം കൂടാതെ തീയമനേ സാധിച്ചിട്ടു്. എങ്ങനെയെന്നാൽ—

കോലാ പൂണ്ടല്ല; കണ്ണീർതീരയിൽ മിഴിനന-
ച്ചില്ല; വക്ത്രം തിരിച്ചി-
ല്ല; ചത്തൊന്നായ്തൊടുമ്പോൾ പരമിവന്നെടുൻ
ഞാനും ചെയ്തുവല്ല,
ഭീപുണ്ടിനെന്നയിബ്ബാമിനി കപകലശം
ചേർത്തു താഡം പുണന്നാൾ;
താപം വാഴ്ത്തും പ്രതംപോക്കിയ കടുപവനൻ
പാക്കിലെൻ മിത്രമല്ലോ.

47

അതിയാൽ മനോരഥം സാധിച്ചു എന്നിങ്ങ ഇപ്പോൾ ഇച്ഛപോലെ ശ്രീധിക്കാമല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് ഇവിടെയിന്നും ദാരുപർവ്വതത്തിലുള്ള പ്രാസാദത്തിലേക്കു പോകതന്നെ. (എല്ലാവരും കൊടുങ്കാറ്റിന്റെ ഉപദ്രവം തടിച്ചു ചുറ്റി നടക്കുന്നു.)

രാജാവു്— ചതുക്കെപ്പതുക്കെപ്പദം ചെയ്തു ബാലേ
ശതിക്കെത്തിനിട്ടുഞ്ചലതാം വഹിച്ചി-
യതി, പാൽക്കരം ചേർത്തു മന്ദാറിടത്തിൽ
ധൂതിക്കൊത്തു തീ ചെയ്തു ഗാഢാവമർദ്ദം.

48

(പ്രവേശത്തെ നടിച്ചു്) പ്രിയേ; ഭവനത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു പഴുതും ഇല്ലായ്യാൽ കൊടുങ്കാറ്റിനു കടക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലായ്യാതായിരിക്കുന്നു; കണ്ണുകളെ വിശ്വാസമായിട്ടു തൂന്നുകൊള്ളുക.

ഭാനുമതി—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി) ദൈവധീമതി തന്നെ, ഇങ്ങിനെ കൊടുങ്കാറ്റു ബാധിക്കുന്നില്ല.

സഖി—പ്രിയസ്വഖിയുടെ ഊഷ്മയഗുളം ആരോഹണത്തിലുള്ള സദ്രമകൊണ്ടു നിശ്ചലമായിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ മഹാരാജാവു് ഇപ്പോൾ ആന്തരവേദിയെ എന്തുകൊണ്ടാണു് അലങ്കരിപ്പിക്കാഞ്ഞു്?

രാജാവു് — (ദേവിയെനോക്കിട്ടു്) കൊടുങ്കാറ്റുകൊണ്ടുള്ള സംഭ്രമം ഭവതിക്കു വളരെ ഉപദ്രവം ചെയ്തിരിക്കുന്നു; എങ്ങനെ എന്നാൽ —

നീണ്ടിട്ടുള്ളൊരു കണ്ണിൽച്ചെറിയൊരു പൊടിയും
പീഡചേഷ്ടണം; തിങ്ങുൾ.
ത്തണ്ടിത്താട്ടം കുറച്ചുകിലുമലഘൃകചം
പേറിട്ടും മാറിടത്തിൽ
ഉണ്ടാക്കിട്ടുണ താപ്പം; ചെറിയ തതിയിലും
വൻതുടയ്ക്കൊട്ടിലക്കം
പുണ്ടിട്ടുണണ്ടി; വൾക്കിമ്പയവവഴിയായ്
വേദമേകുന്നു മാതം.

49

(ഘോഷം ഇരിക്കുന്നു)

രാജാവു് — ഇതെന്താണ് എന്നു അറിയാത്ത കഠിനശി
ലാതലത്തിൽ ദേവി ഇരിക്കുന്നതു്?

ചലൽക്കലരൻ കണ്ണിയിപ്പിച്ചപ്പോൾ നീ-
സ്തലം തീൻ തിതാബന്തയെന്നും ഘോഷിപ്പാൻ
ബലഞ്ചേന്നതാകുന്നു വാസസ്തു കാഹേ-
ററുലഞ്ഞുള്ളതാമെൻ മനോജ്ഞോരുതൃഗം.

50

(തിരശ്ശീലമാറി സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കഞ്ചുകി — ഭഞ്ജിച്ചു ഭഞ്ജിച്ചു.

(ഘോഷം അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി നോക്കുന്നു)

രാജാവു് — ആത്?
കഞ്ചുകി — ഭീമൻ
രാജാവു് — ആതഭേ?
കഞ്ചുകി — ഭജാന്റെ

രാജാവു് — എന്താണീ എന്തസംബന്ധമാണു പായുന്നതു്?
ഭാനമതി — ആയു, അങ്ങു് എന്തായിച്ചുത്തേയാണു്
മന്ത്രിക്കുന്നതു്?

രാജാവു് — ഹരി! അധികപ്രസംഗീ! — മുഖാ! വൃദ്ധാ!
തികക്കിപ്പോൾ എന്തുബുദ്ധിഭ്രമമാണുള്ളതു്?

കണ്ടുകി— സ്വമിൻ; ഒരു ബുദ്ധിഭ്രമവുമില്ല. അടിയൻ
മാസ്തവം തന്നെയാണു് ഉണർത്തിക്കരുതു്.

ഭജിച്ച ഭിക്ഷയാം വാതം, മജ്ജ നിൻ രഥഭരണ
മണ്ണിൽ വിഷിതുകേണിടാവണ്ണാകിങ്കിണിതാദിയ യ് 51

രാജാവു്— വലിയ കൊടുങ്കാറ്റിതാൽ ഭൂവനമൊക്കെയും
ഇളകി ചറിഞ്ഞപ്പോൾ തേക്കാടിയും താഴെപ്പുറംവീണുപോയി.
അതിനെക്കുറിച്ച് ഭജിച്ച ഭജിച്ച എന്നു് ഇത്ര ശക്തി
യായി പറയാനെന്നാണുള്ളതു്.

കണ്ടുകി— സ്വമിൻ, ഒന്നുമില്ല, എന്നാൽ ഈ ദുർന്നി
മിത്തത്തേ ശമിപ്പിക്കണമെന്നു് തിരുമനസ്സിലെ ധരിപ്പിക്ക
ത്തീൻ യഥാമിദക്തി അടിയനെ പ്രേരിപ്പിച്ചതാണു്.

ഭാനുമതി— ആർപ്പുത്രാ, ബ്രാഹ്മണരുടെ വേദപോലാഷ
ത്താൽ ഈ ദോഷത്തെ ഇല്ലാതാക്കാനും.

രാജാവു്— (സീന്ദ്രയാടുകുടി) നീ പോയി പുരോഹിത
നായ സുമിത്രന്റെ അടുക്കൽ ചിവരം പറയുക.

കണ്ടുകി— കല്ലറപ്പോലെ (എന്നുപോയി)

(പ്രവേശിച്ചിട്ടു്) കാവൽക്കാരി— സംഭ്രമത്താടു അടുത്തുവന്നു്)
മഹാരാജാവു ജയിക്കട്ടേ; ജയിക്കട്ടേ. മഹാരാജാവേ, തിന്ദ്ര
രാജാവിന്റെ അമ്മയാകുന്ന മഹാദേവിയും ദുശ്ശുഭയാ വാതു
കൾ വന്നു തീർക്കുന്നു.

രാജാവു്— (അല്പം ആലോചിച്ചിട്ടു് അത്ഭുതം) എന്തു്?
ജയഭ്രമന്റെ അമ്മയും ദുശ്ശുഭയുമെന്തോ? അഭിമന്യുവിനെ വ
ധിച്ചതിനാൽ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പാണ്ഡുന്മാർ വല്ല ആപ
ത്തും വരുത്തിയിരിക്കുമോ? (പ്രകാശം) പോയി വേഗം കൂട്ടിച്ചു
കൊണ്ടുവരൂ.

കാവൽക്കാരി— കല്ലറപ്പോലെ (എന്നുപോയി)

(അനന്തരം ജയഭ്രമരോവും ദുശ്ശുഭയും സംഭ്രമത്താടുകുടിപ്രവേശിക്കുന്നു.
രണ്ടുപേരും കണ്ണീരോടുകൂടി ദുശ്ശുഭാധനന്റെ കല്ലിൽ വീഴുന്നു.

മാതാവു്— കുമാരൻ രക്ഷിക്കണമേ, രക്ഷിക്കണമേ.

ദുശ്ശുഭ— (കരയുന്നു)

രാജാവ്—(സാഭമനോടുകൂടി ഏഴേല്പിച്ചു) അമ്മ സമാശ്വസിക്കണം, സമാശ്വസിക്കണം. ചലിയ ഭയം എന്താണ്? യുദ്ധ ഭൂമിയിൽ മരണാടത്തൻ നേരിട്ട് യിൽക്കാത്തവനായ ജയദ്രഥൻ കശലമല്ലയോ?

മാതാവ്—പുത്രാ, എവിടെയാണ് കശലം?

രാജാവ്—എങ്ങനെ?

മാതാവ്—(ശങ്കയാടെ) ഇപ്പോഴാകട്ടെ, പുത്രവധത്താൽ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ, സുര്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനു മുമ്പിൽ അവനെ കൊല്ലുമെന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്തിരിക്കുന്നു.

രാജാവ്—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഇതാണോ അമ്മയുടേയും ദുസ്സഭയുടേയും കരച്ചിലിനു കാരണം? പുത്രശോകത്താൽ ഭ്രാന്തുപിടിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനന്റെ വെറും വാക്കുകേട്ടിട്ട് ഇത്രയൊക്കെയുയരുന്നില്ലോ; ആശ്ചര്യം! സ്രീകളുടെ അഖരമില്ലായ്മതന്ത്രം. അമ്മേ വിഷാദിക്കേണ്ട; ഷന്തേ, ദുസ്സഭേ, കരയാതെ ഇരിക്ക. ദുര്യോധനന്റെ ബാഹുപരിഘത്താൽ രക്ഷിതനായിരിക്കുന്ന മഹാരഥനാകുന്ന ജയദ്രഥൻ ആചതുരനായ തുന്മനയിനുള്ള പ്രഭാവം അർജ്ജുനൻ എവിടെയിനുന്നുണ്ടായി?

മാതാവ്—പുത്രാ; ആ വീരന്മാരാകട്ടെ; മകന്റേയും ബന്ധുക്കളുടേയും വധത്താൽ ഏറ്റവും കോപിച്ചു തങ്ങട്ടുടെ ശരീരത്തേക്കുടി യോക്കാതെ യുദ്ധംചെയ്യും.

രാജാവ്—(പരിഹാസത്തോടെ) ഇതു ശരിയാണ്; ഷാന്ധവന്മാരുടെ കോപം ധർമ്മജയങ്ങളും അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഉതന്നെ, യോദ്ധക —

ഞാൻ ചൊല്ലീടുന്നു ദുസ്സാസനനഥ മുടിയും
ചേലയും ചെന്നഴിച്ചു-

പ്രാഞ്ചാലിപ്പെണ്ണിനെത്താൻ ക്ഷിതിവരസഭയിൽ
തച്ചുമർദ്ദിച്ചിട്ടുബോൾ,

വൻചാലം കൈയിലേന്തിട്ടവിടെ വിജയനം
നിന്നിരുന്നില്ലയോ? തൻ

നെഞ്ചിൽ ബുദ്ധോലവംശോരഭയനു പരമതിൽ
കോപമുണ്ടായ് വരോണ്ടേ?

മാതാവു—ആ പ്രതിജ്ഞയേ നടത്തിയില്ലെങ്കിൽ താൻ തന്നെ മരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നുകൂടി അജ്ജനൻ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

രാജാവു—അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ സന്തോഷിക്കേണ്ടതായിരിക്കേ സന്താപിച്ചിട്ടാണുകൂടി. അനുജന്മാരോടുകൂടിയുധിഷ്ഠിതൻ തന്നെ നശിച്ചുപോന്നു പറയേണ്ടതാകുന്നു. അത്രയൊന്നുമില്ല, അമ്മേ നൂറുകൊഴുതുന്നതൊന്നും അവരുടെ പരിവാരങ്ങളൊന്നും വർദ്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മാഹാത്മ്യത്തോടുകൂടിയും, കൃപൻ, കർണ്ണൻ, ദ്രോണൻ, അശ്വത്ഥാമാവു തുടങ്ങിയ മഹാമന്മാരുടെ പരാക്രമത്താൽ ഇരട്ടിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരുക്കാൻ ചെയ്യാത്ത വിക്രമത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന തിന്റെ പുത്രന്റെ നാമത്തെ ഗ്രഹിക്കുന്നതിനുകൂടി ധനഞ്ജയനോ മറ്റൊരാൾത്തന്നോ എന്തു ശക്തിയാണുള്ളതു്? അല്ലയോ സുതപരാക്രമത്തെ അറിയാത്തവളെ,....

ധർമ്മാത്മജൻ കൈലനാസ്സഹദേവനെനീ.
ദുർമ്മാതർക്കിയലമകനതന്നെ ചോദ്യേ
നിർമ്മായദോർബ്ബലി ജയദ്രഥനോഭക്തിർപ്പാ-
തമ്മാതതാത്മ ജന മജ്ജനനം മടിക്കും.

53

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, ഇതു് ഇങ്ങനെയൊക്കെ നടന്നതായിരിക്കിലും ബലഹീനൻ ചെയ്തിരിക്കുന്ന പ്രതിജ്ഞയാകുകൊണ്ടു ശങ്കിക്കാനുള്ളതന്വേയാണു്.

മാതാവു—ശരിയാണു ഭാനുമതി പറഞ്ഞതു്. ഏതായാലും ചിന്തയായിരിക്കുന്നു.

രാജാവു—ആഹാ! ദുഷ്ടോന്മതമാകുന്ന എന്നിങ്ങനെ പാണ്ഡവന്മാർ ശങ്കിക്കേണ്ടവരാണോ? കണ്ടാലും:-

വീരന്മാർ ഞാൻകഴിഞ്ഞു വന്നു ജരമി-
ഷ്ടാപരേക്കുയിടത്തോർ

ചാരം സന്ധാപാപാൻ സിതകമലസമാ
താതപത്രം വഹിപ്പോർ

തേരെ ചെന്നു ക്രമിക്കപ്പെട്ടിരിക്കു മിഹിരതേ
മുദീവാളം കലുകി.

ഭീരന്മാരാമന്ദനകം ഭടരടരിട്ടുവാ-
നെങ്ങുനിന്നും വരുന്ന?

54

അത്രയുമല്ല, ഭാനുമതീ, പാണ്ഡവന്മാരുടെ പ്രതാപത്തേ
അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഗീഃഃ എന്നാണിങ്ങനെ സംശയിക്കുന്നത്?
നോക്കൂ:-

ചൊടിച്ച ദുശ്ശാസനദേഹരക്തം
കടിക്കയും, പാർത്ഥർ മടുതയുഗം
പൊടിക്കയും ചെയ്തതിനുള്ള സത്യ-
പ്പടിക്കതായി വധവും നടത്തും.

55

ആരവിദേ — ജയശാലിയായ എന്റെ തേരുകൊണ്ടുവര
ട്ടേ ഞാനും, ആ സമർത്ഥനായ പാണ്ഡവന്മാർ, ജയഭ്രമനെ
രക്ഷിക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ, ചൊറുമെ ചെയ്ത പ്രതിജ്ഞയാലു
ണ്ടാക്കിത്തീർത്ത ശത്രുപുരുഷന്മാരുടെ മരണത്തെ ഉപദേശിച്ചു
കൊടുക്കാം.

കണ്യകി—(പ്രാവർണ്യം) തപാമിൻ,

ഹേമകിങ്കിണികളുച്ചലിച്ചു പുനാദമാൻ അരണം സദാ-
നോമഭാസ്സരായ ഹാരകാന്തിയിലിരട്ടിയാക്കിയ ഹയങ്ങളെ
കാമമാഗ്നിജവാ തടഞ്ഞുജവമോടുപുട്ടിയൊരു തേരിതാ
ഭ്രമഹേന്ദ്ര,രിപുഭീകരം സപദി സജ്ജമായി എഴുന്നള്ളിടാ.

56

രാജാവു — ദേവി, നീ അന്നർഗ്രഹത്തിലേക്കുതന്നെ പ്ര
വേശിച്ചാലും; (“ഞാനും ആ സമർത്ഥനായ പാണ്ഡവന്മാർ” എന്നുള്ള
വാക്യത്തെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ചുറ്റിനടക്കുന്നു)

(ഇങ്ങനെ എല്ലാവരും പോയി)

രണ്ടാമതും കഴിഞ്ഞു.

മൂന്നാമങ്കം.

(അനന്തരം വികൃതവേഷത്തോടുകൂടിയ രാക്ഷസി പ്രവേശിക്കുന്നു)
രാക്ഷസി—(ഖീഭസമായി ചിരിച്ചിട്ട് സന്തോഷത്തോടുകൂടെ)

മൃതരാം ഭടൻ തൻ ബന്ധോഗ്രമാംയാ-
ഗപിതമാം കുംഭസഹസ്രചിന്നണച്ചേൻ,
നതതം നിന്നമിങ്ങെയിക്കരിക്കാം.
ശതവർസം നായരം ഭവിച്ചിടട്ടേ.

57

(സന്തോഷിച്ചു നൃത്തം ചെയ്യാകുന്നു)

നിസ്സരാജമെക്കൊന്ന ദിവസത്തിലെന്നപോലെ അ
ജ്ജ്വലൻ പതിവായിട്ടു നമരകർമ്മത്തെ നടത്തുമെങ്കിൽ ധാ
രാളം മാംസരക്തങ്ങളെക്കൊണ്ടു് എന്റെ ഭവനം നിറയ്ക്കാമാ
ധിതനും. (ചുറ്റിനടന്നു ടിക്കുകളിൽ നോക്കിട്ട്) എന്റെ ഭയമിര
പ്രിയൻ എവിടെപ്പോയിരിക്കും? ആകട്ടെ, ഖിളിക്കുകതന്നെ.
അയേ, ഭയമിരപ്രിയ, ഇങ്ങോട്ടുവരിക. (ഉടനെ അതുപോലെ
ഒരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—(ശ്രമമുള്ളതായി നടിച്ചിട്ട്) *

പെട്ടെന്നു കൊയ്ത മനുജ്ജ്വലിയലുന്ന മാംസം,
ചുട്ടുള്ള ചോര ചര, മിങ്ങനെ രണ്ടുകൂട്ടം
കിട്ടുന്നതാകിലളവറെഴുമെൻ തളർച്ച-
ചൊട്ടുകുമാറു;... മതിനില്ല തിശങ്കാതല്ലം.

58

(രാക്ഷസി പിന്നെയും വിളിക്കുന്നു)

രാക്ഷസൻ—(കേട്ടിട്ട്) ആരാണു് എന്തെ വിളിക്കുന്നതു്?
(നോക്കി) അല്ല, എന്റെ ഭാര്യവന്മാഗന്ധനോ? (അടുത്തുചെ
ന്നിട്ട്) വന്മാഗന്ധേ, എന്തിനാണെന്നെ വിളിക്കുന്നതു്?

കിട്ടിച്ച രക്തായവമിന്ന മന്തയാ-
സ്സുകുളത്തിൽ പ്രചരിച്ചിട്ടും പ്രിയേ,
സ്സും വിളിക്കുന്നതു നമ്മെന്തെന്നിയായ്?
ഭടക്കന്മാരും മൃതിയെന്നു കേട്ടുണാൻ.

59

രാക്ഷസി—അല്ലയോ ഭയമിരപ്രിയ; ഇതാ അങ്ങേയ്ക്കുവേ
ണ്ടി പുത്തയായി കൊണ്ടിട്ടുള്ള ഏതോ ഒരു രാജർഷിയുടെ

വസാമിശ്രമായി കൊഴുത്തിരിക്കുന്ന ചുട്ടചോരയും തലച്ചോറും കൊണ്ടുവയിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അങ്ങ് ഇതു പാനം ചെയ്യുക.

രാക്ഷസൻ—(സന്തോഷിച്ച്) വസാഗന്ധേ , തല്ലൂ; നീ ചെയ്തതു നന്ദായി; ഞാൻ നന്ദി ദാഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ കൊണ്ടുവരൂ.

രാക്ഷസി—അല്ലയോ തധിരപ്രിയ, ഇതമാതിരി മൃതന്മാരായി കിടക്കുന്ന ഗജമൂരഗൺ ത്ലഭേയും ഭടന്മാരുടേയും കട്ടുണ്ടോരക്കലിനാൽ കടക്കാൻ പാടില്ലാത്ത പടക്കളത്തിൽ പരിഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അപ്രാപ്ത ദാഹിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു് അത്യാശ്ചര്യംതന്നെ.

രാക്ഷസൻ—അല്ലയോ, സ്വസ്ഥമായിട്ടിരിക്കുന്നവളേ പുത്രശോകത്താൽ ചന്തപ്പയായ സ്വാമിനി ഹിംശിംബാദേ വിയെ കാണുന്നതിനായി ഞാൻ പോയിരുന്നു.

രാക്ഷസി—തധിരപ്രിയ, സ്വാമിനീരാകുന്ന ഹിംശിംബാദേവിക്ക് ഇപ്പോഴും ഘടോൽക്കചന്ദ്രൻറെ മരണം കൊണ്ടുള്ള ശോകം തീർന്നില്ലയോ ?

രാക്ഷസൻ—വസാഗന്ധേ, അജ്ഞിത ഉപശമം എങ്ങനെ വരും? അഭിമന്യുവിൻറെ വധംകൊണ്ട് ദൈവോലൈ വ്യസനമുള്ളവരായ സുഭദ്രയും പഞ്ചാലിയുംകൂടി ഒരുവിധത്തിൽ അവളെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

രാക്ഷസി—തധിരപ്രിയ, ആനകളുടെ മസ്തകത്തിൽനിന്നെടുത്ത ഈ മാംസം കടിച്ചതിന്നു് തധിരാത്മവുമു കടിച്ചുകൊള്ളുക.

രാക്ഷസൻ—(അങ്ങനെ ചെങ്കിട്ട്) വസാഗന്ധേ, ഇന്നു് നീ എത്ര മാംസവും രക്തവും സമ്പാദിച്ചു

രാക്ഷസി—തധിരപ്രിയ, മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ള ഈ അങ്ങും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ; പുത്തതായി സമ്പാദിച്ചതു പറ്റയാം:-ഒരു കുടാ നിറച്ച് ഭാഗത്തൻറെ ചോരയും, രണ്ടു കുഴങ്ങളിൽ ജയദ്രഥൻറെ വസങ്ങളും, പാഞ്ചാലൻ-ചിരാദൻ-

ഭൂരിശ്രദ്ധസ്സു-നോമദത്തൻ-ബാൽഹികൻ തുടങ്ങിയ രാജാക്കന്മാരായോ, മറ്റു പ്രാകൃത പുരുഷന്മാരായോ, മാംസഭയീരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് നിറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അ സംഖ്യ കടങ്ങളും എന്റെ ഗൃഹത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്.

രാക്ഷസൻ—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി ആചിംഗനം ചെയ്തിട്ടു്) നല്ലതു് പ്രിയപത്നി, നല്ലതു്. ഇപ്പോൾ—മിന്നൊ ശോഭനമായ ഗൃഹിണീനിലകൊണ്ടു്, പിന്നെ ഹിഡിംബാദേവിയുടെ സായോഗംകൊണ്ടും എന്റെജന്മദാരിദ്ര്യംതീരേണുല്ലാതായി.

രാക്ഷസി—തധിരപ്രിയ, ഹിഡിംബാദേവിയുടെ നിയാഗമെന്നാകുന്നു.

രാക്ഷസൻ—വന്യാഗന്ധേ, സ്വാമിനി ഹിഡിംബാദേവി എന്തേട്ടു് ഇങ്ങനെ ആജ്ഞാപിച്ചിരിക്കുന്നു:- “തധിരപ്രിയ, മി ഇ നമുതൽ ആർച്ചപുത്രനാകുന്ന ഭീമന്റെ അടുത്തു പുറകിലായിട്ടു് യുദ്ധഭൂമിയിൽ നടന്നുകൊള്ളണം” എന്നു്. അതിനാൽ ഭീമന്മേൽ പാദകേ നടക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഹൃദയാരാധന മനുഷ്യരുടെ ചോരപ്പുഴ കാണുന്നതിനാൽ മനസ്സെ ലിശ്ചും ദാഹവും ശമിക്കുന്നു. എന്തിന്നു് ഈ ലോകത്തിൽമെന്നെ സ്വർഗ്ഗസുഖം ഉണ്ടാകും. നീയും വിശ്രമമായിട്ടു് വളരാകട്ടെമുഖം വസാരത്തേങ്ങൽ തിറച്ചുകൊണ്ടുവന്നു് സമ്പാദിച്ചുകൊള്ളുക.

രാക്ഷസി—തധിരപ്രിയ, എന്തിനായിട്ടാണു് കുമാരഭീമന്മേൽ പാദകേ നടക്കുന്നതു് ?

രാക്ഷസൻ—വന്യാഗന്ധേ, ആ സ്വാമി, ഭീമന്മേൽ ദുശ്ശാസനന്റെ മീനം കടിക്കുന്നതിന്നു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്; അതും രാക്ഷസന്മാരാകുന്നു ഞങ്ങളോടു കൂടിച്ചേർന്നു കടിക്കണമത്രേ.

രാക്ഷസി—(സന്തോഷിച്ചു) നല്ലതു, സ്വാമിനി, നല്ലതു്. എന്റെഭർത്താവിനേ വേണ്ടകാർയ്യത്തിൽ മനസ്സെടുത്തു.

(അണിയറയിൽ വലുതായ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു)

രാക്ഷസി—(കേട്ടു സംഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടു്) അല്ലയോ, തധിരപ്രിയ, ഇതെന്താണു വലിയ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതു് ?

രാക്ഷസൻ—(നോക്കിട്ടു) വന്ദാഗന്ധേ, ധൃഷ്ടദ്യുമൻ
ഈദ്രോണനേ തലമുടി ചുറ്റിപ്പിടിച്ചു ബാലകൈകളുവെട്ടുന്നു.

രാക്ഷസി—(സന്തോഷിച്ചു) തടീരപ്രിയാ, വരൂ, നമുക്കു
ചെന്നു ദ്രോണന്റെ ചോരകുടിക്കാം.

രാക്ഷസൻ—(ചോത്താടെ) വന്ദാഗന്ധേ, അതു ബ്രാഹ്മ
ണന്റെ ചോരയാണു്; കുടിച്ചാൽ തൊണ്ട പൊള്ളിപ്പോകും.
അതിനാൽ അകരന്തിനാണു്?

(അണിയായിൽ പിന്നെയും വെട്ടിയ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു)

രാക്ഷസൻ—(അണിയറയിലേക്കു നേരേ നോക്കിട്ടു്) വന്ദാഗ
ന്ധേ, ഈ അശ്വത്ഥാമാവു് വാളുരിപ്പിടിച്ചു് ഇവടേക്കു
യോ വരുന്നു. അതിനാൽ വന്നാലും, മധുഷേ ഷോകാം.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

പ്രവേശകം

മൂന്നാമങ്കം

(അനന്തരം വാൾ മുറിച്ചിടിച്ചു കളകളു ശബ്ദം ശ്രവിക്കുകയും
അശ്വത്ഥാമാവു പ്രവേശിക്കുന്നു)

അശ്വത്ഥാമാവു്:—

ഖൻചിക്കും പ്രളയാനിലൻ പരമടി=

ച്ചുക്കോടിച്ചുക്കീട്ടമ=

ഗ്ലോഭീരാം ബുദ പാളിമൻ കൊടുമിടി=

മൊപ്പം കടുപ്പത്തൊട്ടും.

കമ്പിപ്പിച്ചു ജഗത്തു കർണ്ണ മുട്ടവായ്

ജന്യാബ്ധി സംഭ്രതമാം

മുമ്പിൽതെല്ലുമെഴാത്തൊരീ തിരുദമെ=

ന്തിക്കാലമുണ്ടാകവാൻ ?

60

(അലോചിച്ചിട്ടു്) തിശ്വയനമായി ഫൽഗുനനേ, ഞാൻ
കിയോ, ഭീമസേനനോ താമസ്യത്തിളപ്പിനാൽ മയ്യാദത്തി

ട്ട് അച്ഛനേ കോരിപ്പിളിരിരിക്കണം. അതിനാലാണ് ശിഷ്യന്മാർക്കുവേണ്ടി വെള്ളം തരുന്ന അച്ഛൻ തന്റെ ഓജസ്സിനെ തക്കവണ്ണം പ്രവർത്തിക്കുന്നത്.

എങ്ങനെയെന്നാൽ -

അസ്ത്രം ഹസ്ത്രം അതിലാർന്നു ജ്ഞാനമെന്നായ്,
ധാന്തരം ഏപ്രിയത്തി-
ന്നൊത്തും, ശസ്ത്രങ്ങളാബ്ദാർഗ്ഗവനങ്ങളുകയാൽ
വാചുശക്തിക്കുചർന്നും,
പാർശ്വത്തിൽ ചേർന്ന വല്ലാളികളിലധിപതി-
ക്കുള്ള രോഷത്തിനൊത്തും,
മത്താതൻ ശത്രുസമ്മർദ്ദകനടരലിമേ
മട്ടുചൊല്ലുന്നിയിപ്പോൾ.

61

(പുറംകോട്ട നോക്കിട്ട്) ആരവിടെ? തേങ്ങ കൊണ്ടുപറയട്ടെ. അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ രഥം വരുന്നതു നോക്കിയിരുന്നിട്ടുപോകട്ടെ. മില്ല; കറുത്ത ചോലം ചോലം തെളുത്തു വിളങ്ങുന്നതായി സ്വർണ്ണപ്പിടിമോട്ടുകൂടിയ ഈ വാൾ എന്ന്, കയ്യിലിരിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. യുദ്ധഭൂമിയിലേക്കു പുറപ്പെടുകതന്നെ. (ചുറ്റിനടന്നു ഇടത്തേക്കു നോക്കുന്നതായി നടിച്ചിട്ട്) ആഹാ! അതര മഹാസേനയിൽ ഇളയ പ്രതിപത്തിയോടും അച്ഛന്റെ പരാക്രമം കാണുന്നതിനു താല്പര്യത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അശ്വത്ഥാമാവായ എന്നിക്കും, ദുർന്നിമിത്തങ്ങൾ യുദ്ധയാത്രയേ തടയപ്പെടുത്തുന്നേ! ഇരിക്കട്ടെ, പോകാം. (ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതായി നോക്കിട്ട്) ഇതെന്താണ് ക്ഷത്രിയധർമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു സൽപുരുഷന്മാർക്കുചിതമായ ലജ്ജാപൂർണ്ണമായ വെടിത്തൊഴുപ്പിനോടും സാമീപ്യത്തോടെ മറയുന്ന ലാലുബ്ധിയോടുകൂടിയും കലയശസ്സിനനുരൂപമായ പരാക്രമത്തെ പരിഗണിക്കാതെയും യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്നു നാലുവശിക്കുമോടുന്നവരും ഗജാശ്വരരികളിൽ കയറിയവരും കാലാൾപ്പടകളുമായ സൈന്യങ്ങളുടെ വലുതായ കോലാഹലശബ്ദം കേൾക്കുന്നുവല്ലോ? (സൂക്ഷിച്ചിട്ട്) ഹാ ഹാ! കഷ്ടം! കർണ്ണൻ തൃക്കൂടിയ ഈ മഹാപഥന്മാർക്കു എന്തുകൊണ്ടാണ് യുദ്ധത്തിൽനിന്നു മോടിപ്പോകുന്നത്? അച്ഛൻ ഭരിക്കുന്ന സൈന്യങ്ങൾക്കും എങ്ങനെ ഈ സ്ഥിതി

വരും? ആട്ടെ, ഇവരേ തിന്താം? അല്ലയോ, കേരളം നേതാ
സ്വമുദ്രത്തിന്റെ തീരത്തേ രക്ഷിക്കുന്നതിനുള്ള മഹാപർവ്വത
ങ്ങളായ രാജാക്കന്മാരേ! സമരത്തിൽനിന്നു പിൻമാങ്ങുന്ന
തായ ഈ അഹംസപ്രവൃത്തി മതിയാക്കണം.

മൃതിഭയമടർ വിട്ടാൽ പിന്മുറയുണ്ടാകയില്ലെ-
ന്നതു വരികിലിതേമട്ടോടൊന്നും ധാടി കൊള്ളാം;
ക്ഷിതിയിൽ മരണമാർക്കും നൂതമുണ്ടാകും;—മിയാ-
സ്ഥിതിയിൽ വെറുതെയിത്ഥം ദുർയ്യശസ്സേല്ലതെന്നോ? 62

അത്രയുംല്ല,

ഘോരാസ്രജചാലയോടും, രീപുവലിലയിതി-
ക്കല്ലൂരിലേർവാണിയായും,
പോരാളിശ്രോഷ്ടയാമെൻ ജനകതിഹ ബലം-
ധൃഷ്ടിയായ് നിന്തിട്ടുമ്പോൾ;
പോരും ഭീ, കർണ്ണ; ചോക്രി; കൃപ; രണമതിയായ്;
ശങ്ക ഹാർദ്ദിക്യ, നീക്കി,
നേരേ ചാപത്തൊടൊത്തേൻ ജനകനടരിൽ നി-
ല്ലമ്പൊഴെത്തിന്ന ഭീതി? 63

(അണിയറയിൽ) ഇപ്പോഴും അങ്ങയുടെ അച്ഛനീരിക്കു
ന്നുവോ?

അശ്വതഥാമാവു—(കേട്ടിട്ട്) തിങ്ങിത്തു പരയുന്നോ?
“ഇപ്പോഴും അങ്ങയുടെ അച്ഛനീരിക്കുന്നുവോ” എന്തോ?
(ക്ഷോഭത്തോടെ) ഭീതകളായ മൂഢന്മാരേ, ഈ മാതിരി പ്രലപി
ക്കുന്ന തിങ്ങലുടെ നാക്കു നൂറായി പിളർന്നുപോകാത്തതെന്തു
കൊണ്ടാണു്,

പന്ത്രണ്ടാദിത്യരൊത്തിബ്ദ്രവനമിഹദഹി-
പ്ലിക്കുവാനായുദിച്ചി-
ല്ല;സ്വതപം പുണ്ടു അപ്ലാനിലർ ദിശിചിഹ്വി-
ച്ഛിന്തമായാട്ടുമില്ല;
അന്തസ്സിൽ പ്പുഷ്കലാത്തകമുഖജലദ-
ശ്രേണിവാതാക്രമിച്ചി-

ല്ലെ-;നിപ്പോൾ ശൂരനെൻ താതനു കമക്കികളെ,
മിങ്ങളോതുന്നു പാപം?

64

(പ്രവാഹങ്ങളേറ്റ സംഭ്രമത്തോടു കൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ട്)

സുതൻ—കുമാരൻ രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ! (എന്നു പാദങ്ങളിൽ പതിക്കുന്നു.)

അശ്വതഥമാവ്യ—(നോക്കി) അല്ല! ഇയാൾ അച്ഛന്റെ സുതൻ അശ്വതഥനോടല്ലല്ലോ. ആയ്യാ, അങ്ങു ത്രൈലോക്യത്തേയും രക്ഷിക്കുന്നതിൽ സമർത്ഥനായ അച്ഛന്റെ സാരഥിയായിരിക്കെ, ഞാൻ രക്ഷിക്കണമെന്നിച്ഛിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടാണത്?

സുതൻ—(ഭീതസ്വരത്തിൽ) അങ്ങേയായൻ ഇപ്പോഴു മുണ്ടോ!

അശ്വതഥമാവ്യ—(സംഭ്രമത്തോടെ) എന്ത്! അച്ഛൻ മരിച്ചുപോയെയോ?

സുതൻ—അല്ലാതെയെന്ത്?

അശ്വതഥമാവ്യ—അയ്യോ! അച്ഛാ! (എന്നു മുർച്ഛിക്കുന്നു)

സുതൻ—കുമാരാ, തമാശപസിക്കണേ സമാശ്വസിക്കണേ.

അശ്വതഥമാവ്യ—(ബോധം വന്നിട്ട്) അയ്യോ! അച്ഛാ! ഹാ! പുത്രവത്സലാ? അയ്യോ! മൂന്നു ലോകങ്ങളിലും മുഖ്യധനുർദ്ധരനായുള്ളോവേ, അയ്യോ! പരശുരാമന്റെ അസ്ത്രങ്ങൾ വൃശ്ചത്തേയും പരിഗ്രഹിച്ചുള്ളോവേ, എ.പിടെയാണെങ്ങിപ്പോൾ? എന്തോടുത്തരം പറയേണേ.

സുതൻ—കുമാരാ; വളരെ വ്യത്യാസിച്ചതുകൊണ്ടു ഞ്ഞോ ജനമൊന്നുമില്ലല്ലോ. ഖീരപുരുഷന്മാർക്കു ചേർന്നതായ വിചിത്രങ്ങളെ അച്ഛൻ ശ്രോഷിച്ചതിൽ, അങ്ങും അതിനു ചേർന്നതായ പരാക്രമത്താൽ ശോകത്തുമുദ്രയെത്തക്കടന്നു സുഖിയായിത്തീർന്നാലും.

അശ്വതഥമാവ്യ—(കണ്ണുനീരുപംശിച്ചിട്ട്) ആയ്യാ, അത്ര പരാക്രമിയായ അച്ഛൻ എങ്ങിനെ മരിച്ചുവെന്നു ഞങ്ങൾ പറയേണം.

ഭീമൻ തൻ ഗുരുദക്ഷിണസ്തുതദയം
ത്താതന്റെ മേൽ ചേർത്തിയോ!

സുതൻ — പാപമില്ലായെന്തുകൊണ്ട്.

അശ്വതഥാമാവു —

പ്രേമം കഷ്ടമല്ലെന്തൊരശ്വതത്തിനേ-
പ്പാർത്ഥൻ വൃഥാ കൊണ്ടുവോ?

സുതൻ — ഇതെങ്ങനെ സംഭവിക്കും?

അശ്വതഥാമാവു —

കാമം കേശവനാത്മചക്രമതിനാ-
ലാപത്തുദിപ്പിച്ചുവോ!

സുതൻ — ഇതും ഉണ്ടായില്ല.

ഛാ! മരേന്ദ്രനെൻ പിതാവിനു വിപ-
ത്തേകാൻ കരുത്താൻവൻ!

65

സുതൻ — കുമാരാ,

അജ്ഞാതമരിലേറും തപ്പുന്നായ് ശസ്ത്രമേന്തി-
ബുദ്ധവേദാദി സമനാമീ വിരമോടെനൈടുക്കും?
അവശമയൊടു ശോകാലസ്യപുംബിട്ടു ബാഴം.
തവ ഗുരുവിലയച്ചു ശാരവൻ ഘോരകൃത്യം.

66

അശ്വതഥാമാവു — ശോകത്തിനും അസ്രമുഖേഷ്ടിക്കുന്ന
തിനും എന്തു കാരണമാണ്?

സുതൻ — കുമാരൻതയെയാണു കാരണം.

അശ്വതഥാമാവു — എന്തു! ഞാൻതന്റെയെന്തോ?

സുതൻ — കേട്ടാലും; (കണ്ണനീരുപംശിച്ചുകൊണ്ടു്)

അശ്വതഥാമാവടരിൽ മൃതനായെന്നു ഗർഭാത്മജനാ-
വുളളെപ്പൊഴും, ഗർഭമിതിപരം മന്ദമായും അറിച്ച്,
പുത്രസ്നേഹത്തൊടു നൃപനിലേസ്സത്യജിതപായമുലം
ശസ്ത്രം ദ്രോണൻ സ്വയമുടനുമ്പേക്ഷിച്ചു ബാഷ്പത്തൊ-
|രൊപ്പം. 67

അശ്വതഥാമാവു — അയ്യോ കാര്യം! അയ്യോ പുത്രമത്സ
ലാ! അയ്യോ! മൈരുഭേ എതിക്കുമ്പേണ്ടി ജീവനേ ഉപേക്ഷിച്ചു

ബനേ! അയ്യോ ശൌര്യരാശേ! അയ്യോ ശിഷ്യപ്രിയ! അയ്യോ!
യുധിഷ്ഠിരവക്ഷപദമിൻ! (ഏന കരഷണം.)

സുതൻ—കുമാരാ, ഇങ്ങനെ വളരെ ധൃസനിക്കരുത്.
അശ്വത്ഥാമാവ്—

തനയനിലതിശ്രേയം ചേതം ഭവാൻ ഹരമെൻ വധം
ജന്മക, കളയാത്തേട്ടിയ്യോ? ശരങ്ങളൊടൊത്തുതാൻ
തനയസുമഹിഞ്ഞല്ലോ ഹാ! ഹാ! ഭവദപിരഹത്തിലും
തയിയെ തിന്മയിപ്പൊരി ക്രൂരൻ ഭവൽ പ്രിയനാകമോ? 63

(ഏന മോഹിക്കുന്നു)

സുതൻ—സമാശ്വയിക്കണേ. സമാശ്വസിക്കണേ.

(അനന്തരം കൃപാചാതുർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കൃപൻ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ചീർച്ചരസം ചെയ്തിട്ട്)

ഔതഥം ശസ്ത്രമെടുത്ത ഞങ്ങളുണ്ടു-

നാരൊത്ത ദുഷ്ടോധനൻ,

ഛാത്ഥന്മാർ പരമന്യഭൂപന്മാരേ-

പ്പാദേ വിശർഹിക്കണം;

ധൃതന്മാരിൽ പണ്ടു പാർഷ്വതിയിലും

കഷ്ടം! കചാകൃഷ്ടി-യി-

തിന്മം ഭ്രോണകിലും, പദങ്ങൾ വിധമായ്

വീക്ഷിച്ചു നിന്നില്ലയോ!

69

അതിനാൽ ഖണ്ഡായ അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഇപ്പോൾ
എങ്ങിനെയാണു് ചെയ്ത കാണേണ്ടതു്. അല്ലെങ്കിൽ ഹിമ
വാനേപ്പോലെ ഉറപ്പുള്ള മരസ്സോടുകൂടിയവനും ലോകസ്ഥി
തിയൊക്കെയും അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളവനുമായ അയാളിൽ ഇലിയ
രോകമുണ്ടാകുമെന്ന് ഞാൻ അറിയാറുണ്ടല്ല. എന്താൽ
താട്ടനടപ്പില്ലാത്തതായ അശ്വത്ഥൻ മിത്രഹാത്ത കേട്ടിട്ടു്
അയാൾ എന്തു പ്രവർത്തിക്കുമെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല.
അല്ലെങ്കിൽ,

ഖണ്ഡായെ കണ്ടുകകചഗ്രഹത്തി-

ലുണ്ടായി ഭൂമിയിൽ ബൃത ഭൂമിയാശം;

രണ്ടാമതീമട്ടു ഭവിച്ചുതോത്തു

കണ്ടാൽ പ്രജ്ഞാലം ധകലം തുലഞ്ഞു.

70

(നോക്കീട്ട്) അല്ല, വസ്തുതമാവാൻ ഇവിടെ നില്ക്കുന്ന
ല്ലോ. അടുത്തു ചെല്ലാം.(സരീപത്തിൽ ചെന്നിട്ട് സംഭവത്തോടുകൂടെ
വന്നാ, സമാശ്വസിക്കു യമാശ്വസിക്കു.

അശ്വതഥമാവു്—(ബോധം പ്രാപിച്ചിട്ട് കണ്ണീരോടുകൂടി)
ഹാ താതാ! ഹാ! സകല ഭൂതന്മാരും ഏക ഗുരുക്കൾക്കു
യ്യേളാവ,(അകാശത്തിലേക്കു നോക്കി) യുധിഷ്ഠിരാ,യുധിഷ്ഠിരാ!

അതേ കഥിക്കു ജനനംമുതൽ,ലാരിലും, ഹൃ-
ദൈവം പെടാത്തതു നിമിത്തമജാതശത്രു
പേരാളു, മണ്ണു ഗുരു സർവ്വജ്ഞൻ പിമാവിൽ
നേരിട്ടതൊക്കെയൊർമ്മിച്ചു_ ഞെടിഞ്ഞതന്തേ? 71

സുതൻ— കമാരാ, ഇതാ നിന്റെ അമ്മാവനായ കൃപാ
ചാർയ്യർ അടുത്തു നില്ക്കുന്നു.

അശ്വതഥമാവു്—(പാർശ്വത്തിലേക്കു നോക്കിട്ട് കണ്ണീരോടുകൂടെ)
മാതൃലാ —

സൈന്യാധിപനാകുമാരൊടു ഭോ-
യൊമ്മിച്ചു പേരിനുപോയ്,
ജന്യഗൃത്തിലുരച്ചു കൈയൊറി കള-
ഞ്ഞിടും മഹാത്മാവെവൻ,
നന്നായ് നമുവചസ്സനേകമെവതോ-
ടോതുന നിത്യം ഭവോ-
നിന്നാ ചേരുന്നിനിക്കു ചേർന്നു പതിയാ-
മദ്രേഹമെങ്ങങ്ങു പാൻ? 72

കൃപൻ— അങ്ങു് അറിയേണ്ടതിനെക്കുറിച്ചു. അതി
നാൽ വളരെ വ്യസനിക്കരുതു്.

അശ്വതഥമാവു്—മാതൃലാ, കരച്ചിൽ വേണ്ടെന്നു ഞെ
ച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈ ഞാൻ പുത്രവസ്തുലനായ അഹര
ന്റെ കൂടെത്തന്നേ പോകയാണു്.

കൃപൻ— വത്സാ, അങ്ങേപ്പോലെമുള്ള ആളുകൾക്കു് ഈ
മാമിരി നിശ്ചയം യോജിക്കാത്തതാകുന്നു.

സുതൻ—കമാരാ, അതിസാഹസം പ്രവർത്തിക്കരുതേ.

അശ്വതഥാമാവു് — ആയുമാതൃലാ,—

വീരഹം മദിയമവിഷഹ്യമെന്നു ഞാൻ
ഘരലോകമാൻ കൃതിയെൻ പിതാമഹോ!

പുരുവസ്വലത്വചിയല്ലാത്തൊരച്ഛിദനാ-
ടൊരുമിച്ചു തന്മയിച്ചടിക്കുമെന്നു ഞാൻ. 73

കൃപൻ—വത്സാ, ഈ നംസാരമെന്നു തുടങ്ങിയോ അ
പ്പോൾ മുതൽ ഈ ലോകയാത്ര ഹൃദിദ്ധ്യം തന്നെയാകുന്നു.
പുത്രന്മാർ രണ്ടുലോകത്തിലും അച്ഛനെ അനുവർത്തിക്കേണ്ട
താകുന്നു എന്നു കണ്ടാലും:-

ഇല്ലായ്മ, തീക്കിയുദകക്രിയ, പിണ്ഡദാതം
ചൊല്ലാൻ തൽഗൃഹവിനിർമ്മിതി,യിത്തരത്തിൽ
എല്ലായ്പ്പോഴും തുണ പിതാവിനു ചെയ്യണം നി-
യല്ലാതെ ചാകിലുമിരിക്കിലുമെന്തുമെച്ചം? 74

സുതൻ — ആയുഷ്മൻ, അങ്ങേടെ മാതൃലൻ പറയുന്ന
തു ചോലെ തന്മയാണു് ചെയ്യേണ്ടതു്.

അശ്വതഥാമാവു്—ആര്യ, ഇതു വാസ്തവമാണു്; എ
ന്നാൽ ഈ ഇല്ലതായ ദുഃഖഭാരത്തേ സഹിക്കാൻ വയ്യാത്തതി
നാൽ അച്ഛനോടു കൂടാതെ ക്ഷണനേരമെങ്കിലും ജീവിച്ചിരി
ക്കുന്നതിനു് എനിക്കു ഞെരുക്കമാണു്. അതിനാൽ മരിച്ചു
പോയ താതയേ കാണുന്നതിനായി ആ ദിക്കിലേക്കുതന്നെ
ഞാൻ പോകുന്നു. (ഏഴുനേറു് വാളിനെ നോക്കി ആലോചിച്ചിട്ടു്)
ഇപ്പോഴും ശസ്ത്രഗൃഹണ പരിശ്രമം കൊണ്ടു് എന്തു പ്രയോജ
നമാണു്? അല്ലയോ! ശസ്ത്രമ,—

താനേ തുടങ്ങിരിക്കുക മരിയാ-
മെന്നാകിലും ശസ്ത്രമേ!
സ്ഥാനേ യിങ്ങു വഹിക്കുകൊണ്ടു ജയമു-
ണ്ടായി നിനക്കെങ്ങുമേ;
താനേററം തനയാത്തിമുത്തു ഭയമാ-
ന്നിട്ടല്ല കൈവെട്ടതും
ഞാനും നിന്നെയിതാ വിട്ടുനൂ കുശലാ
തങ്ങിട്ടുമങ്ങേയ്ക്കു മേൽ.

(എന്നു വെടിയുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ രാജാക്കന്മാരേ, നിങ്ങളെല്ലാവരും ഈ ദുഷ്ട
താൽ ഇവിടെ നടത്തപ്പെട്ടതായ ഗുണാകന്മാരേ ഭരവാജന്റെ
പരിഭവത്തെ എങ്ങനെയൊണ് ഉചേക്ഷിക്കുന്നത്?

അശ്വതഥാവ്യം—(കേട്ടിട്ട് പതുക്കെ ശബ്ദത്തെ സ്വർത്തി
ച്ചുകൊണ്ട്) എന്ത്! ഗുണാകന്മാരേ ഭരവാജന്റെ പരിഭവ
മെന്തോ?

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

അന്തൽ മുത്തു നിജശസ്ത്രവും സപദി വിട്ടു
നേത്രസലിലാർദ്രാം
വക്ത്രമോട്ടു മതവൃന്ത സർപ്പജന്മമാത്യ
നായ ഗുരുക്കന്നിലും
അത്രപം മുടിനരച്ചാരത്തലയിൽവെച്ചു
പാണി ദുരിതം തഷ്ടാ
ചേർത്തീയാ ദ്രുപദരാജസുന്ദര ബതപോയി-
ട്ടുനിതു സഹിക്കുവാൻ.

67

അശ്വതഥാവ്യം—(കോപത്തോടും വിറയലോടും കൂടി കൃപ
സൂതന്മാരെ നോക്കി) ഇതെന്തൊണ്!

വില്ലാളിടും നൃപതിമാരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു
ഘോരമായാൽ വ്രതമിയന്നു ചെടിത്തുശസ്ത്രം
ചൊല്ലുന്തൊരൻ ജനകനാന്നിദവേ നമച്ചു
ഹംല്ലഭമാത്തലയിലസ്ത്രമണച്ചുവെന്തോ?

77

കൃപൻ-വത്സാ, ഇങ്ങനെയൊണ് ജയങ്ങൾ പറയുന്നത്.

അശ്വതഥാവ്യം—എന്ത്! ആ ദുർബ്ബന്ധി അമരന്റെ
തലയിൽ ചിടികൂടിയെന്തോ?

സൂതൻ—(ഭയാത്തോടെ) കമാരാ, തേജസ്വിയായ അദ്ദേഹ
ത്തിന് ഇതു പുത്തനായി ഒരു കുറച്ചിലുണ്ടായതാണ്.

അശ്വതഥാവ്യം—ഹാ ഹാ! ഹാ പുത്രപ്രിയ,
ഭാഗ്യം കെട്ടുവരായ ഇവനുവേണ്ടി ആയുധമുപേക്ഷിച്ചതു
ഇതിമിത്തമാണല്ലോ കടുപ്പക്കാരനായ ആ ദുർബ്ബന്ധി ആകൃതി
ക്കന്തതിനിയായതു. അല്ലെങ്കിൽ,—

ശോകമൂലം പിതാവിങ്ങടരിലുടലുപേ-
 ക്ഷിക്കവേ തൻ ശിരസ്സിൽ
 കാകൻ താനോ കറോരൻ ദ്രുപദതനയനോ
 പട്ടിയോ കോട്ടിട്ടെട്ടെ;
 ഹാ! കഷ്ടം!! ഭൂരിശസ്ത്രവിണമദമഴും
 ശത്രു, തന്മസ്സുകത്തിൽ
 ഭീകൈഖിട്ടിപ്പൊളർപ്പിച്ചതു ബന്ധ കരമ-
 ല്ലൻ ശിരസ്സിൽപദം താനു

78

എഴാ, ദുർബുദ്ധേ, ധൃന്തപാണ്ഡാലപുത്രാ-
 ശസ്ത്രോത ശൂരതാമെൻ ജനകഖിമിയെട്ടു
 കീല്ല നന്നെനന്ദംചി-
 ട്രത്രസ്സൻ കീയശങ്കം കരമിഹ ഗുരുതൻ
 മൌലിയിൽപ്പേർത്തനേരം,
 ബീശപത്തിൽപ്പാതും പാണ്ഡാലകനവിലചമു-
 മർദ്ദിയായ് ചാപഭൃന്താ-
 മശപത്മാമാവു വാഴ്ചൊരു കഥവഴിപോ-
 ലുള്ളിലോർത്തില്ലയോ തീ?

79

യുധിഷ്ഠിരാ യുധിഷ്ഠിരാ! അജാതശത്രു, അന്യം പാ-
 യാത്ത ഗർഹപുത്രാ, അനുജനാധോടുളളിയ അന്യേക്ക അദൃഷ്ടാ
 എന്തപരാധമാണ് ചെയ്തത്? അല്ലെങ്കിൽ കപ്രപ്രകൃതിയാൽ
 കലിലബുദ്ധിയായ ഇന്നൻ പോകട്ടേ; അജ്ഞന, സാന്യകേ,
 പരാക്രമിയായ വൃകോദരാ; മാധവാ മരൈലോകൃത്തിലും ഏ-
 കധനർദ്ധരനായ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠനായി ജളരെ വയസ്സുചെ-
 ന്നവരായി വിശേഷിച്ചു, സർവ്വാചാര്യനാകൻ എന്റെ
 പിതാവിന്റെ ശിരസ്സിൽ ദ്രുപദകലത്തിനു കളങ്കഭൂതനായ
 ആ മനുജപശു സ്വർശിച്ചതു മിങ്ങൾകൂടി വകവയ്ക്കാതെയി-
 രുത്തു യുക്തമായോ? അല്ലെങ്കിൽ ഇവരൊക്കയും പാപിഷ-
 ള്ളാൺ. ഇങ്ങനെയൊന്നൊന്നു പ്രയോജനം.

ഏതും മര്യദയില്ലാത്തൊരു പശുസമരം-
 നിങ്ങളാത്തായുധന്മാർ
 ചെയ്തോടും ഇമ്മതിച്ചോർകളുമരിയവധം
 കണ്ടുനിന്നോരുമല്ലോ;
 വാദം കൂടാതെ നൂറും ഹരി-വിജയ-മൗൽ
 പുത്രരോടൊത്തശത്രു-

പ്രാതത്തിൻ ശോണിതത്താൽ കരുക്കിയതല്ലുവൻ
കൽക്ഷണം ദിക്കുകൾക്കായ്.

80

കൃഷ്ണൻ—വത്സാ, ഭരദാജതുല്യനായി ദിഷ്ട്യാസ്രുപ്രയോഗത്തിൽ അമതമനാസി ഭൂജബലശാലിയായ ഭവാനിൽ എന്താണു് അയംഭാഷ്യമായിട്ടുള്ളതു് ?

അശ്വതഥാമാവു്—ഭോ ഭോ!പാണ്ഡവ-മത്സ്യ-യോമക-മാഗധേയന്മാരാകുന്ന ക്ഷത്രിയമുഖനാരോ,-
കാതൻ കൻമുദി തൊട്ടുപുറു മുടിയ-
ന്മാർ തിങ്ങളത്യജ്ജപലൽ-
ജോകിസ്സായ കുറാരമാർന്ന മുനിക്കൻ
കൃത്യത്തെയോർത്തില്ലയോ?-
ജോതാവകമതിക്കമുൽക്കൈതഷ്ടാ
ശത്രുക്കൾ തൻശോണിത-
പ്രാതാസാരമുക്കിട്കാക്രിയകട-
ത്താനണ്ടു നൽപ്പാടവം.

81

സുതാ, അങ്ങു പോയി യുദ്ധത്തിനു വേണ്ട സകല സാമഗ്രികളോടും എല്ലാ ആയുധങ്ങളോടുംകൂടിയ മഹായുദ്ധലോചിതമായ എന്റെ കേര കൊണ്ടുവരികതന്ത്രം.

സുതൻ—കുമാരന്റെ ആജ്ഞപോലെ ചെയ്യാ, (എന്നു പോയി)

കൃഷ്ണൻ—വത്സ, തിശ്ചന്ദമായിട്ടു് പകരം ചെയ്യേണ്ടതായ ഈ പരിഭവമാകുന്ന അഗ്നിയിൽ തക്കതായി പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനു് അങ്ങേ ഒഴിച്ചു് ഞങ്ങൾക്കു്കാണു് ശക്തിയുള്ളതു്. എന്നാൽ—

അശ്വതഥാമാവു്—വേറെയെന്താണുള്ളതു് ?

കൃഷ്ണൻ—സേനാപതിയായി ഭവാനേ അഭിഷേകം ചെയ്തിട്ടു് യുദ്ധഭൂമിയിൽ കൊണ്ടുപോകണമെന്നാണു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതു്.

അശ്വതഥാമാവു്—മാതൃലഭ, ഇക്കാര്യം പരാധീനമായിട്ടുള്ളതും തിസ്സാരവുമാണു്.

കൃഷ്ണൻ — ടി.ബി., ഇതു പരമധീനവുമല്ല; അത്രനിസ്സാര
വുമാല്ല. യോജിക്കൂ:—

ചൊല്ലാന്നീടും ഭീഷ്മനും ദ്രോണനും ചേ-
ന്നില്ലായതേ ഹാ! തീർന്നു കൌരവ്യസൈന്യം
ബല്ലാതായിത്തീരമല്ലൊ ഭരണൻ ത-
ത്തുല്യാവസ്ഥൻ നാഥനായ് നിന്ദിക്കാഞ്ഞാൽ. 82

ഭവാനെപ്പോലെയുള്ളൊളകൾ ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടാൽ കൈ
ലോകൃത്തിലുള്ളൂർ ഒന്നിച്ചു വന്നാൽകൂടി എതിത്തു നിൽ
ക്കുന്നതിനു ശക്തരാകയില്ല. പിന്നെയും യുദ്ധിപ്പിരമൊ
ശൃത്തിന്റെ കഥ പറയാനുണ്ടോ? അതിനാൽ ഞാനിങ്ങനെ
വിചാരിക്കുന്നു. അഭിഷേകസാധനങ്ങളൊക്കെയും ഒരുക്കി
കൌരാജാവു വേഗത്തിൽ അങ്ങേയ്ക്കെ പ്രതീക്ഷിച്ചു തിരി
കയായിരിക്കണം— എന്ന്;

അശ്വതഥാവു — അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ പരിഭവാനി
യിൽ ദഹിച്ചിരിക്കുന്നു എന്റെ മനുഷ്യ അതിന്റെ പ്രതീക
രമാകുന്നു ജലത്തിൽ മുഴുകുന്നതിലേക്കായി ബദ്ധപ്പെടുന്നു.
അതിനാൽ ചോയി അച്ഛന്റെ വധത്താൽ ഓഷാദിച്ചിരി
ക്കുന്ന കൌരാജനേ, സേനാപതിയായി ഞാൻതന്നെ ഇതനു
കൊള്ളാമെന്ന് സ്നേഹത്തോടുകൂടിപ്പറഞ്ഞു സമാശ്വയിപ്പി
ച്ചു മനസ്സന്താപനാക്കിത്തീർക്കുന്നുണ്ട്.

കൃപൻ — ഇതിങ്ങിനെയാണു വേണ്ടതു്. അതിനാൽ
അമ്മിടേയ്ക്കുതന്നെ നമുക്കു പോകാം.

(എന്നു രണ്ടുപേരും ചുറ്റിനടക്കുന്നു)

(അനന്തരം കർണ്ണനും ദുര്യോധനനും പ്രവേശിക്കുന്നു)

ദുര്യോധനൻ — അംഭരാജാ;—
സ്വജനവധവിഷാദമൂലമവസ്ഥാ
ഭജതരിയാൽ പ്രതിമാൻ കണ്ടിടുന്നു;
തിജസുതമുതികേട്ടു ശസ്ത്രമുദൃ-
ദ്രജയെഴുമഗ്നത ഞിട്ടകൈന്തിയാവോ?

അല്ലെങ്കിൽ, തിജസ്വദാഹം ദുസ്സജമാണെന്നു ഖലിയ
ആളുകൾ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു ശരിയാണു്. എന്തെങ്കാൽ, പുത്ര 83

ശോകത്താൽ അന്ധമനസ്സായ ആചാര്യൻ ക്ഷത്രിയന്മാർക്കു ഭേദം നേടാതെ ഹൃദയകുർക്കുശ്യാൽ ഉപേക്ഷിച്ചു ബ്രാഹ്മണാർക്കു ചേർന്നതായ ദൈവ്യത്തേ ത്വപീകരിച്ചുവല്ലോ.

കർണ്ണൻ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം, കയ്യടക്കം അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഭൂമിയിൽ രാജാവാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്യണമെന്നായിരുന്നു. അശ്വത്ഥാമാവു തപസ്സനുഷ്ഠിച്ചതിനാൽ വൃദ്ധബ്രാഹ്മണനായ തമിഴ്ക്കു ശസ്ത്രമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ലല്ലോ എന്നുദ്ദേശിച്ചാണ് ശസ്ത്രത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ദുര്യോധനൻ—(തല കലുക്കിക്കൊണ്ട്) ഇതിങ്ങനെ തന്നെ ആയിരിക്കണം.

കർണ്ണൻ—ഇതിനുവേണ്ടിത്തന്നെയാണ് കൌരവന്മാരുടെയും പാണ്ഡവന്മാരുടെയും സഹായത്തിനായി വന്ന യുദ്ധം ചെയ്യുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെ പരസ്പര വധത്തേ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആചാര്യൻ പ്രധാന പുരുഷന്മാരെ കൊല്ലുന്നതിനു ഉപേക്ഷ കാണിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ദുര്യോധനൻ—അതു ശരിയാണ്.

കർണ്ണൻ—ഭയഭയമുണ്ടു്; ദ്രുപദനും ചെറുപ്പമുതലേ ഇയ്യൊളുടെ അഭിപ്രായം അറിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടാണ് തന്റെ രാജ്യത്തിൽ സ്ഥലം കൊടുക്കാതെയിരുന്നത്.

ദുര്യോധനൻ—ശരി, അംഗരാജാ, അങ്ങു പറഞ്ഞതു യുക്തിയുക്തമായിരിക്കുന്നു.

കർണ്ണൻ—ഇതു് ഏകാന്ത ഭക്തന്റെ അഭിപ്രായമല്ല; മറ്റുള്ള യോഗ്യന്മാരും ഇതിൽ മറിച്ചഭിപ്രായപ്പെട്ടിയില്ല.

ദുര്യോധനൻ—ഇതു് ഇങ്ങിനെ തന്നെ. ഇതിലേക്കെന്താണു് സംശയം?

രക്ഷിച്ചിടാമടമിലെന്നുടനേറെ സിന്ധു-
ഭൂഷിതതുതൻ കൊല കിരീടി നടത്തിട്ടുവോൾ
അക്ഷീണവിയ്യുമെഴുമഗ്നത ജനപേക്ഷ-
ദീക്ഷിച്ചതെന്നിടതു മരൂ വിധത്തിലേയാൽ?

കൃപൻ—(നോക്കിട്ട്) ഖത്വാ, ഇതാ ദുര്യോധനൻ സുത
പുത്രതോട്ടുകൂടി ഈ തൃഗ്രോധവൃക്ഷത്തിന്റെ തണലിലിരി
ക്കുന്നു. അമ്മിതാൽ മരുകുട് അടുത്തു ചെല്ലാം.

(അങ്ങനെ ചെഴ്ന്നിട്ട്)

രണ്ടുപേരും —കൌരവേശ്വരൻ ജയിച്ചുവല്ലോ.

ദുര്യോധനൻ—കണ്ടിട്ട് അല്ല! കൃപാചാര്യനും അശ്വ
ത്ഥാമാവുമോ? (ആസനത്തിൽനിന്നുമെഴുന്നേറ്റ് കൃപാചാര്യൻ അടു
ത്തുചെന്ന്) ഗുരോ, അഭിമാദമം ചെയ്യുന്നു. (അശ്വത്ഥാമാവിനെ
നോക്കി) ആചാര്യപുത്രം.—

മൽക്കാർയാതം മുതലായകന്മാരന്മാർ പാർശ്വത്തിലാണി.
ട്രിക്ലാന്തിപ്പെട്ടിട്ടുമുഖമെല്ലാമുണ്ടാണെന്ന് പുച്ഛിച്ചുവല്ലോ;
ഇക്കാലത്തിൽ പിതൃസദൃശമാം തപസ്സുജസം പാർശ്വമേറി.
ദുർഗ്ഗാലക്ഷ്യസ്ഥിതിയിലുണ്ടാകുന്നു രോമോൽഗമം മേ. 85

(അലിംഗനംചെയ്ത് അടുത്തിരുത്തുന്നു)

(അശ്വത്ഥാമാവ് കണ്ണീർ പൊഴിക്കുന്നു)

കണ്ണൻ—ദ്രോണപുത്രാ, അങ്ങു അധികമായി ആത്മാ
വിനെ ശോകാനിയിലിട്ടു തപിപ്പിക്കരുത്.

ദുര്യോധനൻ—ആചാര്യപുത്രാ, ഈ വ്യസനമഹാത്തമദ
ത്തിൽ നമുക്കു രണ്ടുപേർക്കുമായി എന്താണു ഐക്യമുള്ളതു?
നോക്കൂ:-

ഷാരം യുഷ്മൽ പ്രണയമെഴുമത്താക, തച്ഛന്റെ മിത്രം;
ഐപരം ശസ്ത്രാഭ്യന്തവുമിഖൈകാപ്തമദ്ദേഹമേകി;
പേരാളം തൽഗുരുമൃതിയിലെൻപൃത്തിൽ ജാസ്തൃന്താഷാ
സ്സാരാതകം പെട്ടമൊരു ഭവാനാത്രമിന്തോർത്തിരിക്കാം. 86

കൃപൻ—കുരുക്ഷേത്രം പരയുത്തു വാസ്തവമാണ്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—രാജാജേ, അങ്ങു ഇപ്രകാരം പക്ഷ
പാതത്തോടു കൂടിയിരിക്കുമ്പോൾ ശോകഭാരത്തെ കുറയ്ക്കാവു
ത്തു തന്നെയാണ്. എന്താൽ-

മോശപ്പെട്ടു ഞാനിഹ ഖാണിട്ടുപോൾ
കേശഗ്രഹം താക്കുമെന്നെത്തുഖല്ലോ;

ഹാ! ശങ്കവിട്ടാത്മജലാഭമെന്ത-

ദ്രാശിച്ചിട്ടും മററു പിതാക്കൾ മേലിൽ ?

87

കർണ്ണൻ—ദ്രോണപുത്ര, ഇപ്പോൾ ഇവിടെ എന്തു ചെയ്യണം! എല്ലാവരെയും പരിഭവത്തിൽനിന്നും രക്ഷിക്കുന്നതിനു ശക്തിയുള്ള അദ്ദേഹം ശസ്ത്രത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ആ അവസ്ഥയെ കാൻതത്തെ അപീകരിക്കയാണല്ലോ ചെയ്തതു്.

അശ്വത്ഥാമാവു്—അംഗരാജാ, ഇപ്പോൾ ഇവിടെ എന്തുചെയ്യണം, എന്താണോ അങ്ങു പറയേണ്ടതു്? എന്തുചെയ്യാമെന്നു കേട്ടാലും.

ആരോശസ്ത്രത്തെന്തെന്നിബ്ബലമദഗൊട്ടമ-

ശ്ശുരൂഖൈത്യത്തിൽ മില്ലോ-

അരോ പാഞ്ചാലഗോത്രോത്ഭവ, നതിശിശുവോ

വൃദ്ധനോ താൻ യുവാവോ?

ആരോതൽക്കർമ്മീക്ഷിച്ചവ, നടരിലെതി-

ക്കേവയോ ശത്രു പാർത്താൽ

വീരോച്ചണ്ഡൻ; ക്രൂധാണാൻ മനിയെയുടനവ-

ക്തൊക്കെയും മൃത്യു ചേർപ്പൻ

88

അത്രയുമല്ല, അല്ലയോ പരശുരാമശിഷ്യനായ കർണ്ണാ, ജളാരിരുധിരണ്ടളാൽ പ്രദമുദിച്ചതിദ്രിക്തിലാ,—

ണിളാധലരിൽ മിന്നുമുഖൻ ജനകനാർന്നു കേശഗ്രഹം;

കിളുങ്ങിയ മദസ്സുവും, രിപുഹതിക്കുന്ത മട്ടുമാൻ

കിളുപ്പൊടിഹാചെയ്യുവാൻ പെരിയ രാമകൃത്യത്തെ ഞാൻ 89

ദുര്യോധനൻ—ആ ചാതുപുത്ര, അപ്രകാരം അന്യന്മാർക്കു ചെയ്യാൻ വയ്യാത്തതായ അങ്ങയുടെ പരാക്രമത്തിനു മറെറൊന്നാണു യദൃശമായിട്ടുള്ളതു്?

കൃപൻ—രാജാവേ, വലുതായ യുദ്ധഭാരത്തെ വഹിച്ചുകൊള്ളാമെന്നാണു് ഈ ദ്രോണപുത്രൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്. അതിനാൽ ഞാനിങ്ങനെ ജിചാരിക്കുന്നു:—

ഭവാൻ ചുമതലയേൽപ്പിച്ചു് പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഇദ്ദേഹം

ലോകത്രയത്തേയും തശിപ്പിക്കുൻ സ്വമർത്ഥമായിത്തീരും. പി

ന്തെ യുധിഷ്ഠിരമൈത്യത്തിന്റെ കാര്യം പറയാനുണ്ടോ? അ

തിനാൽ മേഗാപതിയായി ഇദ്ദേഹത്തിനെ അഭിഷേകം

ചെയ്യാലും.

ദുര്യോധനൻ — തിങ്ങൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു് നല്ലങ്ങളാണെന്നു യോജിക്കുമായിരുന്നു; എന്നാൽ ഈ സംഗതി അംഗരാജാവിന്റെ കാര്യത്തിൽ മുഖിൽക്കയെ തിർച്ചുപ്പെടുത്തിപ്പോയി.

കൃപൻ—രാജാവേ, അങ്ങനെയല്ലാത്ത പിതൃവധസംഭ്രമമായ ദുഃഖനമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഈ അശ്വത്ഥാമാവിനെ കർണ്ണനവേണ്ടി ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. ഇയാൾക്കും ആ ശത്രുക്കളത്തേതെന്നെ അനുശാസിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അദ്ദേഹം കൽസമാനത്തിൽ മിയോഗിക്കുന്നതു് ഇയാൾക്കു സങ്കടമായിത്തീരുന്നതല്ലയോ ?

അശ്വത്ഥാമാവു്—രാജാവേ, ഇപ്പോഴും യുക്തായുക്തങ്ങളാലോചിക്കുന്നതെന്തിനാണു്?

സ്നേഹാശ്രയിതനായ ഭയമില്ലാത്തവനായിരുന്നിടത്തു്; പാർത്ഥന മുക്തനായോമകം പൃഥ്വിയുടേതല്ലോദരവേദം; ധൃത്യാലും ബലികൾക്കെഴുത്തു നാമരോദ്യോഗാത്തയുമി-

[ഇതുവൻ,

ശോഭാധീശമഹാദേവീഗുരുഭരണ നീങ്ങട്ടെയിബ്ഭൂചിരം 90

കർണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഇതൊക്കെ പറയുന്നതിനെ ഒഴുപ്പമുണ്ടു്; പ്രവർത്തിക്കുന്നതു പ്രയാസവുമാണു്. കൌരവസൈന്യത്തിൽ പലരും ഈ പ്രവർത്തിക്കു ശക്തന്മാരാണ്.

അശ്വത്ഥാമാവു — അംഗരാജാ, അതു ശരിതന്നെ. ഈ കാര്യത്തിൽ കൌരവസൈന്യത്തിലുള്ള പലരും ശക്തന്മാരാണ്. എന്നാൽ ദുഃഖോപഹതനായ ഞാൻ ശോകസംഭ്രമത്തിൽ അങ്ങനെ പറഞ്ഞുപോയതാണു്. അല്ലാതെ വീരജന്മങ്ങളിൽ ആക്ഷേപംകൊണ്ടു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതല്ല.

കർണ്ണൻ — മൂഢാ; ദുഃഖിക്കുന്നവനെ കണ്ണനീരൊലിപ്പിക്കുന്നതുതന്നെ കൊള്ളാം. കോപമുള്ളവനാണെന്നകിൽ ആയുധാത്താടിച്ചുടിയുദ്ധിച്ചിയിലേക്കു റങ്ങുകയാണു വേണ്ടതു്. അല്ലാതെ ഈമാകിരി പ്രലാപവാക്കുകൾ ഉചിതങ്ങളല്ല.

അശ്വത്ഥാമാവു് — (ശ്രോധത്തോടുകൂടി) എടാ, എടോ; താധാ ശർഭത്തിനെ ഭാരമായിത്തീർത്തവരേ, സുതാധമാ, അശ്വത്ഥാമാവായ എനിക്കു ദുഃഖമുള്ളതിനാൽ ശത്രുമെടുക്കാതെ അശ്രുക്കളെക്കൊണ്ടു പ്രതിക്രിയയെ ഉപദേശിക്കയോ? കോക്കു് —

മച്ചാപം ശക്തിമത്താണറിക; ഗുരു ശപി-
ച്ചുള്ള നിന്ദനപോല;-

ല്ലച്ചാപലൃത്തിൽ നിന്ദനതെയടർവെടി-
ഞ്ഞിന്നു ഞാനോടിയില്ല;

ഇച്ഛിക്കുന്നതന്യവംശസ്തവമറിയുമൊരാ-
സ്സുതരിൽ ജാതയോ ഞാൻ?

മച്ഛസ്ത്രംകയെ വൈരിവ്രജമൊടു പകരം 91
ചെയ്യു;-ചശ്രുക്കളല്ല.

കർണ്ണൻ—(കേപിച്ഛ്) എടം: വായാടിക്കട്ടി, ഞെറുതേ
ശസ്ത്രഗ്രഹണത്തിൽ സാമത്ഥ്യമുണ്ടെന്നു ഭാഷിക്കുന്നവനേ,—

പഞ്ചാസ്യവിക്രമമൊടൊത്തു രണത്തിനെത്തും
പാഞ്ചാലനിതബ്ധയെപ്പോഴും തവ താതനൊപ്പം
എൻചാപമുഗ്രബലമോ ബലമററതോ ഞാൻ
വൻചാപലയത്താടു രഞ്ചത്തിൽ വെടിഞ്ഞതില്ല. 92

അത്രയുമല്ല;-

ഏതവൻതന്നെ ഞാനോടു സുതനോ സുതപുത്രയോ,
ജാതി ദൈവേഷ്ടപോലല്ലോ, വ്യാതിയെൻ പൗരന്ദഷ-
[ത്വനിനാൽ 93

അശ്വത്ഥാമാവു്—(ക്രോധാത്താട) എടാ, രഥകാരാവാംശ
ത്തിനുകൂടി കളങ്കമുണ്ടാക്കുന്നവനേ, എടാ രാധാഗർഭത്തിനു
ഭാരമായിട്ടു തീർന്നവനേ, ആയുധങ്ങളിൽ പരിചയമില്ലാത്ത
മൂഢാ, യീ താതനേക്കൂടി ആക്ഷേപിക്കുമോ! അല്ലെങ്കിൽ,-

മത്താതൻ ബഹുഭീരുവോ ഞിരുനതോ
ലോകത്രയവ്യാതിമാൻ;
തത്താദൃക്യമരപ്രവൃത്തിയറിവാ-
നക്ഷോണിഭാഗം തെി;

ശസ്ത്രം തത്ര വെടിഞ്ഞതേതുവിധമെ-
ന്നാസ്സത്യവാക്കാം പൃഥ്വ-
പുത്രൻ സാക്ഷി; രഞ്ചത്തിൽ വൻഭയമെഴും
നീയല്ലൊളളുടിക്കീലോ? 94

കർണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഞാൻ ഇങ്ങനെയു ഭീരുവാക
ട്ടെ; നീ പിന്നെ പരാക്രമശാലിയായ തന്റെ പിതാവിനേ

അനുസ്മരിച്ചിട്ട് എന്തു പ്രവർത്തിക്കുമെന്നു ഞാനറിയുന്നില്ല;
എനിക്കു ഇലിയ സംശയമായിരിക്കുന്നു. എടാ മൂഡാ-

മെടിഞ്ഞിതു മിജായുധം രണശിരസ്സിലെന്നാൽ, സ്വയം
മടഞ്ഞിട്ടുകവേണ്ടയോ രിപുചൊടിച്ചുടുത്തിട്ടുകിൽ?
കടന്നു കലതച്ചിട്ടുനൊഴുതുമിന്നങ്ങാതെ-

പുത്തേറയിലായവൻ യവതിപോലെ ഞാണില്ലയോ? 95

അശ്വതഥാമാവു്—(മേച്ചുചെട്ടു വിറച്ചുകൊണ്ടു്) ദുർബ്ബലേ
രാജസേവകാ, സുതാപന്ധദാ, അയംബന്ധം പറയുന്നവനേ,-
ഭയത്തോ ദുഃഖിച്ച്യാ മമ ജന്മകന്തേതാപിലുമഹോ!
സ്വയം ഗൃഹ്യദൃമേ്താരുദഗതി തടുത്തില്ല; ശരിക്കാൻ:
ജയശ്രീ ദർപ്പത്തോടമരമൊരു നിൻ മഴലിയതിൽ ഞാ-
നയന്തം വാമംഘ്രിത്തളിരുടയണപ്പൻ തടയുക. 96

(എന്തു് അപ്രകാരം ചെയ്യാനായി ഏഴുനേർക്കുന്നു)
കൃപതം ദുഃഖ്യാധനനം — വത്താ, ക്ഷയിക്കു ക്ഷയിക്കു.
(എന്നു മടയുന്നു)

അശ്വതഥാമാവു്—(പാപേഹാരത്തെ തടിക്കുന്നു)
കർണ്ണൻ—(കോപത്തോടുകൂടി ഏഴുനേര വാൾവലിച്ചെടുത്തു്)
എഴു ദുർബ്ബലേ, ബ്രഹ്മബന്ധോ, തന്മത്താനെ പുകഴ്ത്തുന്ന
വയേ,-

വദ്യന്തല്ല മമ ജാതിയോത്തു നി;
യുദ്ധദർപ്പമൊടു പൊക്കമിപ്പദം,
ഇദ്ധരോഷമുടനെന്നെൻറ ചാളിയാ-
ലിദ്ധരിത്രിയിലറുത്തുവീഴ്ത്തിടും. 97

അശ്വതഥാമാവു്—എടാ മൂഡാ, ജാതികൊണ്ടാണോ
ഞാനവധയാകുന്നതു്? എന്നാൽ ഇതാ ജാതിയുപേക്ഷിക്കുന്നു.
(എന്തു് പുത്തേലു വലിച്ചുപൊട്ടിക്കുന്നു. പിന്നെയും ക്രോധത്തോടെ)

കൊല്ലുംകർണ്ണനെയെന്നോ-
ച്ചൊല്ലിനെ വിജയന്നു പാഴിലാക്കും ഞാൻ;
നില്ല രണത്തിനു തേരി-
ട്ടുല്ലന്താലസ്തുമിട്ടു കൈകൂപ്പു. 98

(രണ്ടാപരം ചാർജി അന്യായം പ്രാമരിക്കാനായി തുടങ്ങുന്നു. കൃപനും ദുർയാധനനും തടുക്കുന്നു.)

ദുർയാധനൻ — ആചാര്യപുത്രാ, ആ യുദ്ധമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ല.

കൃപൻ — ധർമ്മം, കർണ്ണ, ആ യുദ്ധമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ല അശപത്നമാവാപ്പൂ — അമ്മാവോ അമ്മാമ്മാ? അങ്ങനെയൊന്നു തടുക്കുന്നു, അപ്പുറേ സാമന്ത്യത്തോടുകൂടി നിന്ദിക്കുന്ന ഈ സുതാധനനും ഗൃഹസ്ഥനന്റെ പക്ഷപാതിതന്നെ.

കർണ്ണൻ — രാജാവേ, എന്തെന്തെന്തെന്തെ,
 ബലശാലികൾ പോട്ടെയെന്നുപേക്ഷാ-
 ഫലമായിട്ടു ഞെടിഞ്ഞ മുഖരേവം
 നിലവിട്ടു ഭയന്നിടാതെ മോഹാൽ
 തലയിൽ കേറിപ്പൊൻ തുടങ്ങുമല്ലോ.

99

അശപത്നമാവാപ്പൂ — രാജാവേ, ഇവയെ വിട്ടേക്കുന്നു; ഇവൻ ഏന്റെ ഭുജങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അകപ്പെട്ടു ഞെരിഞ്ഞു പ്രാണന്മാരെഞ്ഞ പ്രാപിച്ചുകൊള്ളട്ടെ അത്രയുമല്ല, രാജാവേ; സ്നേഹം കൊണ്ടോ വല്ല കാര്യവുമുദേശിച്ചോ താതന്തേ അധിക്ഷേപിച്ച ഈ ദുർബുദ്ധിയേ അങ്ങു എന്നിങ്ങിനെ രക്ഷിപ്പാനിച്ഛിക്കുന്നു എങ്കിൽ ആ രണ്ടുകാര്യവും വെറുതെയെന്നു യാണു. കണ്ടാലും:-

ഗുണനിധി ശശിവംശോൽഭൂതന-ങ്ങേക്കുന്നൂർന്നാ
 പ്രണയമധമസുതോപ്പൻന്നനാം പാപിതന്നിൽ?
 തനിയെ വിജയയു ഞാൻ കൊന്നിടാം കർണ്ണകന്തി-
 തനയമഹിതമാക്കിപ്പാരു ഞാൻ ചീക്കുമിപ്പോൾ. 10)

° (എന്നു പ്രാമരിക്കാനായി ഇച്ഛിക്കുന്നു)

കർണ്ണൻ — (വാർഷാണിക്കോണ്ണു) എടോ, വായാടിയായ ബ്രാഹ്മണാധമാ, തന്റെ കാര്യം തീർന്നു. രാജാവേ, എന്നെ വിടണം വിടണം; എന്നേത്തടുക്കരുതു്. (കൊല്ലാനായി തുടങ്ങുന്നു)

(ദുർയാധനനും കൃപനും തടുക്കുന്നു)

ദുർയാധനൻ — അല്ലയോ കർണ്ണ, അല്ലയോ ഗുരുപുത്രാ;

മിങ്ങൾക്കിപ്പോളെന്താണിങ്ങമെയൊരു ഭ്രമം വയിരിക്കുന്നത്?

കൃപൻ—വത്സാ, ഇവിടെ പ്രകൃതം ചേറെയൊന്നും മറ്റൊന്നുമില്ലാത്ത പ്രവൃത്തി. ഇങ്ങനെ ഇതെന്തൊരു വ്യായാമം ഹമാണ്? ഈ സമയത്തു് ഈ രാജകുലത്തിനു നിങ്ങളിൽ തിന്നതയെ സ്വബലവ്യസഗമുണ്ടാകുന്നു എന്നതു് ദുർഘടമാണല്ലോ.

അശ്വത്ഥാമാവു്—മാതൃലാ; കർണ്ണകരോരമാസി പ്രലപിക്കുന്നു ഈ സുതകുലാശമന്റെ ദർപ്പത്തേ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനു് അമ്മന്ദരം ലഭിക്കയില്ലയോ?

കൃപൻ—ഇത്യാ, നിജചൈസന്ധ്യങ്ങളിൽ പ്രയാചികളോടുള്ള മിരോധത്തിനു് ഈ കാലം യോജിക്കുന്നതല്ല.

അശ്വത്ഥാമാവു്—മാതൃലാ; അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ.

ഘോഷാപാശാമിഖരീശരം-

കൊണ്ടു ചാകുംമരയ്ക്കും

ചാപാശ്രയം രണ്ടുവിതൊടി-

ല്ലിപ്പുക്കുന്നാലുമി ഞാൻ;

കോപത്തോടൊപ്പവസുതനം

ഘാതനം പരഞ്ഞടകൈ-

ബ്ദ്രുപൻ മേന്മാപതിസഖബലം

കണ്ടു ഞൊടിപ്പിടട്ടേ.

(ഏന് വാളിനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു)

101

കർണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) നിങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാർക്കു് അസുഖപേക്ഷിക്കുന്നതു കലപാരമ്പര്യമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവു്—എഓ, നിങ്ങളുടെ കൂട്ടാളിമാർ ആയുധമുപേക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലും, പ്രയോജനമില്ലാത്തതിനാൽ വളരെ മുമ്പിലേ ഉപേക്ഷിച്ചു മടുതന്നെയാണു്.

കർണ്ണൻ—എങ്ങ മുഖം,

തൊതാത്തവീര്യമൊടു ശസ്ത്രമടുത്തുണ്ടെന്നാൽ താനാസ്രവന്തതികളെന്തിനു പിറയെ ചേറെ?

ഈ നാ ബഹിഷ്കാര മഹായുദ്ധമൊന്നുകൊണ്ടു
താനായിടാക്കിലതു മാതൃവസായമല്ല. 102

(അനിയറയിൽ)

എടാ ദുർബുദ്ധേ ; ഷാബ്ബാലിയുടെ കേശാംബരങ്ങളെ
പിടിച്ചു വലിച്ചതിനാൽ മഹാപാപിയായ യാതന്മാരപ്പോ
ധമാ, വളരേക്കാലമായിട്ടാണല്ലോ തീ എന്റെ മുമ്പിൽ
വരാനിടയായത്. ക്ഷുദ്രപശോ ; നീ ഇപ്പോൾ എന്തിന്റെ
പ്പോകുന്നു? അത്രയുമല്ല, ഭോഭോ, കർണ്ണൻ, ദുര്യോധനൻ,
ശക്തി തുടങ്ങിയ പാണ്ഡവദേഷികളായ മാതൃവനന്മാരേ,
ചാപചാണികളായ നിങ്ങൾ കേട്ടാലും :-

ഗോത്രാധീശരുമഗ്നതകളുമെഴും
സംഘത്തിൽ വെച്ചേതു ദുർ -
വൃത്താന്ത്ര്യൻ പിടിച്ചെടുത്തു കച്ചവും
പാഞ്ചാലികൻ ചേലയും,
അത്രാസംതന്നെ കീറിയാരുടെ നിണം
ഭക്ഷിപ്പാനെന്തോതി ഞാൻ,
ധൃന്താത്മാവുവമാൻ മത്സ്യമതിൽ
കൗരവർ കാത്തിട്ടുവിൻ.

103

(ഏല്പുവരും കേൾക്കുന്നു)

അശ്വതഥമാവു്—(പരിഹാസമായി) അഗതരാജ, സേനാ
പതേ; പരശുരാമശിഷ്യ, ദ്രോണനേ പരിഹസിക്കുന്നവനും
ഭൂജംബലത്താൽ സകലലോകത്തേയും രക്ഷിക്കുന്നവനുമായ തീ,
("ഞാനാത്തവീഴ്ചമൊടുശത്രുമെടുത്തുണ്ടാക്കാൽ എന്ന പലും ചൊല്ലിട്ടു്")
എന്നു് ഖന്ധു പറഞ്ഞല്ലോ ആ പ്രവൃത്തി ഇപ്പോൾ അടുത്തു
തന്നെ വന്നിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ ഭീമന്മേന്മയിൽനിന്നു് ദുശ്ശാ
സന്മനേ രക്ഷിക്കുക.

കർണ്ണൻ--ആഹാ ! ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുശ്ശാ
സനന്റെ നിശ്ചൽകൂടിത്തൊടുങ്ങുന്നതിന്നു എന്തു ശക്തിയാണുള്ള
തു്? യുദ്ധരാജാവേ, ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട; ഇതാ ഞാൻ
വന്നു കഴിഞ്ഞു.

(ഏന്നു പോയി)

അശ്വതഥമാവു്--രാജാവേ, കൗരവശ്രേഷ്ഠ, ഇ
പ്പോൾ ഭീഷ്മദ്രോണന്മാരില്ലാതെയിരിക്കുന്ന കൗരവരെ

നൃത്തെ തകർത്തുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു ഭീമാ ജ്ജനനന്മാരേ കടക്കുന്നതിനു് രാധേയനോ അവനെപ്പോലെയിരിക്കുന്ന മറെറാരുത്തരെയോ സാധിക്കുമെന്നു തോന്നുവാനില്ല. അതിനാൽ അവിടന്നുതന്നെ സഹോദരനെ സഹായിക്കുന്നതിനു പുറപ്പെടണം.

ദുര്യോധനൻ-ആഹാ? ഞാൻ ആയുധയാണിയായിട്ടു ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുരാത്മാവായ ഭീമസേനയോ മറെറാരുത്തരോ ഖത്തന്റെറ ഛായയേക്കൂടി ആക്രമിക്കുന്നതിനു് ശക്തിയുണ്ടാകത്തക്കല്ല. ഖത്യാ, ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട. ആരവിഭേ? തേരുകൊണ്ടുവരട്ടേ.

(എന്നു് പോയി)

(അണിയറയിൽ കോലാഹലം)

അശ്വത്ഥാമാവു്-(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) മാതൃലാ, കഷ്ടാ! കഷ്ടം!! ജ്യേഷ്ഠന്റെ പ്രതിജ്ഞാഭംഗത്തെ ഭയപ്പെട്ടു അജ്ഞാതൻ ശരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് കർണ്ണദുര്യോധനന്മാരെ ഒരുമിച്ചു പുറകോട്ടുമാറുന്നു. എല്ലാദിശയിലും ഭീമൻ ദുശ്ശാസനന്റെറ തടയിരം കുടിച്ചിരിക്കുന്നു. ദുര്യോധനന്മാരുടെ ഇഴ ആപത്തു കാണുന്നതിനു് എതിക്കു ക്ഷമയില്ലാതിരിക്കുന്നു. സത്യഭംഗമാണെങ്കിലായ് കൊള്ളട്ടെ, മാതൃലാ ആയുധം-
സത്യത്തിലും കൈതവമിന്നു കൊള്ളാം;
സ്വർഗ്ഗത്തിനേക്കാൾ നരകം ഹിന്ദം മേ;
അസ്രം വെടിഞ്ഞുള്ളതെടുത്തു ഭീമ-
വിരുന്നൂദുശ്ശാസനനെത്തുണർപ്പേൻ.

(എന്നു് വാളെടുക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

മഹാത്മാവായ ഭരദവാജസുയോ, അങ്ങു് സത്യബലനത്തെ ലംഘിക്കരുതു്.
കൃപൻ..വത്താ; അശരീരിവാക്കു് ഭവാനെ അന്തകൃത്തിൽ മിന്നമഭീമക്ഷിക്കുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവു്- എതു്! ഈ അമാനുഷിയാക്കു് എന്റെ യുദ്ധഭൂമിയിലേക്കു് യാത്രയെ സമ്മതിക്കുന്നില്ലയോ!

എല്ലാവിധത്തിലും ദേവന്മാർ പാണ്ഡ്യവർഷത്തിലേക്കു
യുദ്ധം. ഹാ കഷ്ടമായിത്തീർന്നല്ലോ ;

ചൊരിച്ച ദുസ്തായനശോണിമത്തെ-
കുടിച്ചയേരത്തുമനങ്ങിടാതെ
മടിച്ച ഞായാജിയിലെത്തുവേറേ
മടഞ്ഞിട്ടും കൌരവരാട്ടിനിഷ്ഠം ?

105

മാതൃലാ, കർണ്ണനോടു ദേഷ്യപ്പെട്ട് ഞാൻ പ്രവർത്തിച്ചതു
തെറ്റിപ്പോയി. അതിനാൽ അങ്ങുകൂടി ഈ രാജാവിന്റെ
സഹായിയായിച്ചെല്ലുക.

കൃപൻ--ഞാൻ രാജസമീപത്തിലേക്കു യുദ്ധത്തിനായി
പോകുന്നു; പടവീടിനടുത്തു പോയിരിക്കുക.

(മുറിനടന്ന് മണ്ണുപേരും പോയി)

മുന്മാമകം കഴിഞ്ഞു.

നാലാമകം

(അനന്തരം പ്രഹരത്താൽ മുർച്ഛിച്ചു തേരിൽവീണു കിടക്കുന്ന
ദുസ്തായനനെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു സുതൻ പ്രാവരീച്ചു പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി
മുറിനടക്കുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ, ബാഹുബലത്താൽ പ്രവർത്തിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന
ഈ മഹാമരത്തിന്റെ മധ്യഭാഗത്തോടുകൂടി വരവായി കൌ
രവന്മാരിലുള്ള പക്ഷപാതത്താൽ പ്രാണങ്ങളാകുന്ന ദ്രവ്യങ്ങളേ
കൂടി പഞ്ചയം വെച്ചുവരായ രാജാക്കന്മാരേ, മാദുപിളന്മാർ
ദുസ്തായനന്റെ അധീരത്തേ ഛായം ചെയ്തതിൽ അഖർഷ്ടദാശ
രാജാൽ വപുസ്സുമുഴുവൻ രക്തീകൃതമാക്കി ബീഭത്സവേഷത്തോ
ടുകൂടിയ ഭീമയേക്കണ്ടു ഭയന്നു" ആയുധങ്ങളേയുപേക്ഷിച്ചു
ഛായം വൈദ്യങ്ങളേത്തടുത്തു സമാശ്വയിപ്പിച്ചു ലും.

സുതൻ-(നോക്കിട്ട്) ഓഹോ ! ഇളക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന
വെള്ളത്തു ചാമരങ്ങളോടുകൂടിച്ചേർന്നു കനകമണ്ഡലു അഗ്രഭാ

ഗത്തിൽകെട്ടിമുറുക്കിയിരിക്കുന്ന കൊടിക്കൂട്ടാൽ സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായി കൊല്ലപ്പെട്ടുകിടക്കുന്ന ആനകളുടേയും കുതിരകളുടേയും ശരീര സഹസ്രങ്ങളിൽ തട്ടിമട്ടി നിർഗ്ഗമിക്കുന്നതിനാൽ കിലുകിലക്കിലുണ്ടു കിങ്കിണികളോടു കൂടിയതായ തേരിൽ യിന്നുകൊണ്ടു ശരങ്ങളെ ചർഷിച്ചു; ശത്രുന്മാരുടെ പരാക്രമ പ്രകടനത്തെ തിശ്ശേപ്പും തിരാകരിച്ചുകൊണ്ടും ഓടിപ്പോകുന്ന കുരു സൈന്യത്തെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും ഈ കൃപൻ അജ്ജന്മാരാൽ എതിർക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അശരാജന്റെ അരികത്തേക്കു വരുന്നു. ഏതായാലും ഞങ്ങളുടെ ധൈര്യങ്ങൾക്ക് അവലംബനമുണ്ടായി

(അണിയറയിൽ കളകളുൾപ്പെടുത്തിയ ശേഷം)

ഭോ! ഭോ!! എന്തെക്കണ്ട ഭയപ്പെട്ടു വില്ലുവാളു തുടങ്ങിയ സകല ആയുധങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിച്ചുവരായ കൗരവസേനാ ഭടന്മാരേ, ചാണഡപക്ഷപാതികളായ യോധന്മാരോ ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട; തിഹചനായ ദുശ്ശാസനന്റെ തടിച്ച മാറിടത്തിലെ ചോരകുടിച്ച് മദോദ്ധമമായി വേഗത്തിൽ പുറപ്പെട്ടു അല്പംകൂടി ബാക്കിയുള്ള പ്രതിജ്ഞയെ സാധിക്കേണ്ടവരായി കൗരവരാജന്റെ ചുതിൽ തോറു ദാസ്യമായിത്തീർന്ന പൃഥ്വീകൃഷ്ണമുനാകുന്ന ഈ ഭീമസേനൻ്റെ യിങ്ങളെ എല്ലാവരേയും ധാക്ഷിയാക്കുന്നു; കേട്ടാലും—

വൻപിക്കും മായി ചാപത്തെടു മന്ദപുമാരം-
 ധാർത്തരാഷ്ട്രശിവാവിൻ!
 മുമ്പിൽ തൽ ബ്രഹ്മം ശല്യക്ഷിതിപന്മവിടെ-
 കർണ്ണനും നോക്കിനില്ലേ
 ദാഭത്താൽ റൌ പതിക്കുള്ളൊരുമുടി തുകിലും
 കച്ചഴിച്ചമ്പദത്താൽ
 ജംഭിച്ഛോരാക് വലൻമൻ ചുട്ടനിമ്മമുടയേ
 മാറുകീറിക്കുടിച്ചൻ.

106

സുതൻ— (കേട്ടിട്ടു ഭയത്തോടുകൂടി) എന്തു! ദുർബ്ബലിയായ ദുഷ്ട്രാധയാദികളാകുന്ന മഹായുദ്ധങ്ങൾക്ക് ഉൽപാതമാതകതയായ മാരുതി ഇവിടെ അടുത്തുവന്നുകഴിഞ്ഞോ! മഹാരാജാവിന് ഇതുവരെയും ബോധം വന്നിട്ടു

മില്ല. ആകട്ടെ തേരു ദൂരത്തിൽ കൊണ്ടുപോകാം. ഒരു വേള ദൃശ്യാലയത്തിൽ ചെയ്തതുപോലെ ആ ദൃഷ്ടൻ മഹാരാജാവില്ല, അത്രയും പ്രവർത്തിച്ചേക്കും. (വേഗത്തിൽ പുറകോട്ടുനോക്കിട്ട്) ഇങ്ങനെ താമരപ്പൊയ്കകളിലെ പൂക്കളിൽ തട്ടി സൗരഭ്യത്തോടും തണുപ്പോടും കൂടിയ കാര്യം തലോടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന തളിരുകൾ നിറഞ്ഞതായ ഒരു അരയാൽ വൃക്ഷം; ഇതിന്റെ ചുവട്ടിൽ വിശ്രമിക്കുന്നത് രണ്ടു തൃണങ്ങളാൽ തളന്നിരിക്കുന്ന വിരന്മാർക്കുചിതമായിരിക്കും. ഇവിടെ ഇരുന്ന് താലവൃന്തത്തേ അപേക്ഷിക്കാതെ താഴെ പുറപ്പെട്ടതായും ചന്ദനക്കുഴമ്പുപോലെ തണുപ്പുള്ളതായും സ്വഭാവമുള്ളതായും സൗരഭ്യമുള്ളതായും ഈ ക്ഷീണാവസ്ഥയ്ക്ക് അനുസരിച്ചതായുമുള്ള താമരപ്പൊയ്കയിലെ കാരോറ്റു ശ്രമം തീർക്കുന്നത് മഹാരാജാവിന്റെ ഉദ്ദേശ്യമാണ്. കൊടിമരമൊഴിഞ്ഞതുകൊണ്ട് ഈ തേരു് തദവൃക്ഷത്തെ തണലിലേക്കു കയറിപ്പോകയാ ചെയ്യും. (പ്രവേശത്തെ നടിച്ചിട്ട്) ആരു ആരവിടേ? (ചുറ്റും നോക്കി) എന്ത്! ഇവിടെ പരിജനങ്ങളാരുമില്ലയോ? ആളുകളൊക്കെയും അപ്രകാരമുള്ള ഭീമനേകങ്ങളാകൊണ്ടും ഈവിധത്തിലുള്ള രാജാവിനേ ഭയപ്പെട്ടും പടവീടിലേയ്ക്കു തന്നെ തിശ്ചയമായി പുറപ്പെട്ടിരിക്കും. വളരെ കഷ്ടമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

പോരാടിയാൻ ഭ്രാന്തനോടും വിജയനിഹമനാമ്
 തീർന്നു സിന്ധുക്ഷിതിന്ദ്രൻ,
 കൂറാൻജ്യാശ്രം മൃഗത്തിൽപ്പടി പവനസുതൻ
 ഹന്ത! ദൃശ്യാലയം
 പറ്റിച്ചു ലോകമൃത്യം, രിപുവിനു കഴിയാ-
 തുള്ളകൃത്യങ്ങൾ ചേർത്തും
 ചെറും ദൈവം കൈളിഞ്ഞില്ലിഹ കരുണാ-
 ത്വാരിലിന്നിത്രകൊണ്ടും.

107

(രാജാവിനെ നോക്കി) അയ്യോ! ഇപ്പോഴും മഹാരാജാവിനു ബോധമുണ്ടായില്ലേനോ? കഷ്ടം! (നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ട്)
 മദകരി കടന്നെങ്ങും താശം
 നടത്തിയൊരൊറയാം

പെരിയകുതാൻ ശേഷിച്ചിട്ടും
 വനത്തിയൊഴൊപ്പമായ്
 സകല നൃപരും ചന്തീമട്ടിൽ
 തുല്യത്തെകലത്തിലാ
 തിടിയുടെ കടുംകണ്ണിനങ്ങും
 ജനേശ്വര, ഷാത്രമായ്,

108

അല്ലയോ, ഭരതകുലത്തോടു വൈമുഖ്യമുള്ള ദൃഷ്ടദൈവമ—
 ക്ഷതിയേതുമേറു ശദകൈയിലാർന്നിട്ടും
 മതിശങ്കവിട്ട പ്രതിമാൻ വൃകോദരൻ
 അതിസംഹസത്തൊടിയുള്ള സത്യപ്പു
 ഹകദൈവ, തിന്റെ തുണയാർന്നു ചെയ്യുമോ? 109

ദുഷ്ടോധനൻ — (പതുക്കെ മോഹാലസ്യം നീങ്ങി)
 ആഹാ! ദുർബ്ബലിയായ ഭീമന്മേന്മയ്ക്കു ദുഷ്ടോധനനായ ഞാൻ
 ജീവിച്ചിടിക്കമ്പോൾ സത്യത്തേ നടുത്തുനതിനു ശക്തിയു
 ണ്ടാകുമോ? വന്ദ്യ ദുഷ്ടോധനനാ, ഭയപ്പെടരുത് ഭയപ്പെടരുത്;
 ഇതാ ഞാൻ വന്നുകഴിഞ്ഞു. സൂതാ, എന്റെ വന്ദനായ
 ദുഷ്ടോധനൻ നിൽക്കുന്ന സ്ഥലത്തേക്കു മേൽ കൊണ്ടു
 പോകുക.

സൂതൻ — ആയുഷ്മൻ , ഈ കുതിരകൾക്കു അങ്ങേ
 തേരുവഹിക്കുന്നതിനു ഇപ്പോൾ ശക്തിയില്ലാതായിരിക്കുന്നു.
 (സാമധാനമായി) മനോരഥത്തെ ഹരിക്കുന്നതിനു.

ദുഷ്ടോധനൻ — (തേരിൽനിന്നിറങ്ങി ശർവാടം ആലോചന
 യോടും കൂടി) തേരിൽ കയറി കാലതാമസം വരുത്തിട്ടാവശ്യ
 മില്ല.

സൂതൻ — (വൈലക്ഷ്യത്തോടും ദൈന്യത്തോടും കൂടി) ദേവൻ
 പ്രസാദിക്കണേ പ്രസാദിക്കണേ!

ദുഷ്ടോധനൻ — മരീ! പോടാ, തേരെന്തിനു? ഞാൻ ത
 തിയേ ശത്രുക്കളോടെതിർത്തു യുദ്ധഭൂമിയിൽ യജ്ഞരിക്കുന്ന
 ദുഷ്ടോധനനാണ്; അതിനാൽ ഞാൻ ഗദ്ദമാത്രം എടുത്തുകൊ
 ണ്ടു പടക്കളത്തിലേക്കു പോകുന്നു.

സൂതൻ — അപാമിൻ, അതങ്ങനെയൊന്നുണ്ട്.

ദുഷ്ടയാധനൻ—അങ്ങനയാണെങ്കിൽ തീ എന്താണ് ഈ വിധം പറയുന്നതു്? നോക്കൂ:-

മുന്തിൽവെച്ചു മൃദുശിലതായ മമ സോദ
രന്റെ തന മർദ്ദം-
ത്തിന്നു പാഷി ഗദ കൈയിലേത്തുമവന്നു
ഹന്ത! തുടരും വിധൗ
ചെന്നുകേറിയതു മാററിടാൻ തുമിയുമെന്തെ
യെന്തു തയെന്നു നി?
നന്ദിയില്ല; തവ കോപമില്ല; കൃപ തെല്ല-
മില്ല എദി പജ്ജയും.

110

സുതൻ—(വ്യസനത്തോടുകൂടി കാൽക്കൽ വീണിട്ടു്) അയ്യോ! അടിയൻ കീതമതസ്സറിയിക്കാം; ആയുഷ്ഠൻ, ദുർബുദ്ധിയായ ദുഷ്ടവൃകോദരൻ പ്രതിജ്ഞ ത്യാധിച്ചു് ഇപ്പോൾ തിരികെപ്പായിരിക്കണം. അതിയാലാണ് ഇങ്ങനെ ഉണർത്തിച്ചതു്.

ദുഷ്ടയാധനൻ—(വേഗത്തിൽ ഭൂമിയിൽ വീണിട്ടു്) അയ്യോ വസദംഗംസയാ, അയ്യോ! എനിക്കുണ്ടേണി പാണ്ഡവന്മാരുമായി വാമോധം സമ്പാദിച്ചുവന്നേ, അയ്യോ! ശത്രുക്കലമാകുന്ന ആനക്കൂട്ടത്തിനു് മൃഗേന്ദ്രയായിട്ടുള്ള ഖനേ, അല്ലയോ യുവരാജാ തീ എപ്പിടെപ്പോയി! എന്തോടത്തരം പറയണേ!!
(ഘനേ ചീർലശ്വാസം വിട്ടു മുർച്ഛിച്ചു വീഴുന്നു)

സുതൻ—രാജാവേ, ധർമ്മശ്വരന്മാർക്കു നമസ്കാരം!

ദുഷ്ടയാധനൻ—(ബോധംവിട്ടു നിശ്വാസം ചെയ്തു കൊണ്ടു്)

ജ്യേഷ്ഠപുത്രം, സഹജ, ഹൈന്ദവ പുണ്യതിരുസ്സവിപ്പാ-
നിഷ്ഠംപോലിങ്ങിവിനന്നുവരിച്ചില്ല, ലാളിച്ചുമില്ല,
പെട്ടെന്ന്മട്ടയി! തവ വിപത്തിന്നു ഞാൻ ഹേതുഭൂതൻ
സ്വപ്നം ചെയ്തിച്ചിതു ദുരിതമപ്പാലനം ചെയ്തുമില്ല. 111
(ഘനേ വീഴുന്നു)

സുതൻ—ആയുഷ്ഠൻ, ധർമ്മശ്വരന്മാർക്കു നമസ്കാരം!

ദുഷ്ടോധനൻ—ചരി! എന്താ ധർമ്മം, നീ എന്താണു പ്ര
ഖർത്തിച്ചതു്?

രക്ഷിച്ചിടേണ്ടമഖരായ് പ്രിയബാലനാമെൻ.
സാക്ഷാൽ സഹോദരനതീവ ഹിതാനുവർത്തി
രൂക്ഷചപഃമാടുമാനേബുലി ചെത്തുടൻ തീ
ഘർഷണാഭവേതു മമ രക്ഷണമാചരിച്ചു. 112

സുതൻ—മർദ്ദിതനായ മഹാരഥനാതടെ ശരാ, തോ
മരം, ശക്തി, പ്രാസം തുടങ്ങിയ അസൂയകളെക്കൊണ്ടു തളർ
ന്ന മഹാരാജാവു് ചൈതന്യമില്ലാത്തവനായിത്തീർന്നു എ
ന്നദ്ദേശിച്ചാണു ഞാൻ തേരു തിരിച്ചുകൊണ്ടുപോകയതു്.

ദുഷ്ടോധനൻ—ബൃതാ, നീ ചെത്തു നന്മായില്ല;-
മോഹാലസ്യമഹോ ! മദീയ സഹജ-
പ്രദേഷി ഭീമൻ മദി-
ഈഹാ ! ചേർത്ത ഗദാവിഘട്ടമരവം
കൊണ്ടും വെടിഞ്ഞില്ലൊൻ,
സ്നേഹം വിട്ടതിന്നാൽ മരത്തയനോ
ഞാനോപയിച്ചില്ല, ത-
ദ്ദേഹം മൽസഹജൻ ഖൈഞ്ഞ രണഭൂ-
മിർത്തനെ രക്താർദ്രനായ് 113

(നിശ്ചയിച്ചിട്ടു് ആകാശത്തുനോക്കി) കൃപാരഹിതനായി
ഭരതകുലത്തോടുചൈതന്യമുള്ളവനായ അല്ലായ്യാ ഹതവിയേ,
ഹന്ത! മൃത്യു മരണമല്ലേ? ഹന്താ ചല്ലോവുകോദരൻ;

സുതൻ — പാപമില്ലാതാകട്ടെ പാപമില്ലാതാകട്ടെ!
മഹാരാജാവേ, ഇതെന്താണു കല്പിക്കയതു് !

ദുഷ്ടോധനൻ—
എന്തിനോ രാജ്യവിജയം ബന്ധുഘാതകന്മാരായമേ? 114
(അനന്തരം അപ്രഹരണങ്ങളേററു വളരെ മുറിവുകളോടുകൂടിയ
സുന്ദരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

സുന്ദരൻ — ആയുന്മാരേ, തിങ്ങൽ ന്യാപമിയോടുകൂടിയ
മഹാ രാജാവു് ദുഷ്ടോധനനെ ഇവിടെ കണ്ടോ ഇല്ലയോ?

(ആലോചിച്ചിട്ട്) എന്താണു് ഒരുത്തനും ഒന്നു പറയുന്നില്ലല്ലോ. ആകട്ടെ; ഒരുക്കത്തോടുകൂടിയ പുരുഷന്മാരുടെ ഒരു കൂട്ടം കാണുന്നു. അവിടെപ്പോയി ചോദിക്കാം. (ചുറ്റിനടന്നു നോക്കിട്ട്) ഓഹോ! ഇവരാകട്ടെ അധ്യപ്തഹാരത്താൽ മുർഛിച്ചുപോയ നഗ്നന്മാരുടെ കൂട്ടുമുഖത്തിൽ പെട്ടതിനാൽ മുറിഞ്ഞുപോകാത്ത മുന്മുള്ള ബാണങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഉള്ളിൽ തറച്ചു കേറിയിരിക്കുന്ന ഉടക്കളിയന്മകളെ ഇളക്കിയുരുന്നു. അതിനാൽ ഇവർ ഒന്നും അറിഞ്ഞിരിക്കയില്ല. ആട്ടെ യോദോ അയോപഷിക്കാം. (മുഖ്യാലക്ഷ നോക്കി കരഞ്ഞാണു ചുറ്റിനടന്നിട്ട്) ഇവിടെ മറ്റു പല വീരപുരുഷന്മാർ കൂട്ടുകൂടി കാണപ്പെടുന്നുല്ലോ. അതിനാൽ അടുത്തുപോയി ചോദിക്കാം. (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) അല്ലയോ, തിങ്ങിപ്പോക മഹാരാജാവു് ഏതു ദിക്കിലിരിക്കുന്നുവെന്നറിയാമോ? എന്താണു് ഇവരും എന്തെന്നോക്കി അധികം കരയുന്നതു്? (നോക്കിട്ട്) ഇവരും ഒന്നും അറിയുന്നില്ല! കഷ്ടം! ഇവിടെ അളരെ സങ്കടമായിട്ടുള്ള സ്ഥിതിയാണു്. ഈ ഖീരമാതാവു മകൻ യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചു എന്നു കേട്ടിട്ടു് ചുമന്ന പട്ടുടുത്തുപോകുന്ന സകല ഭൃഷണന്മാർ. ധരിച്ചിരിക്കുന്നവളായ വധുവിനോടുകൂടി അനുരണം ചെയ്യാൻ തുടങ്ങുന്നു (ബഹുമാനിച്ചുകൊണ്ടു്) മന്നു വീരമാതാവേ തന്നു്, ഭവതി അത്യജന്മത്തിലെങ്കിലും പുത്രമരണത്തെ അനുഭവിക്കുന്നവളായി തീരരുതു്. ആകട്ടെ, മറ്റൊരാൾക്കുതോന്നാകാം. (അമ്പുദിക്കിലക്ഷ നോക്കിട്ട്) ഇവിടെ ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഭയപ്പെടാതെ പല മുറിവുകളോടുകൂടിയും വ്രണങ്ങൾ വെച്ചുകൊട്ടിയെ യുദ്ധത്തിൽ കഴിഞ്ഞു ഒരു ഭടക്കൂട്ടം പുറത്തിട്ടിരിക്കുന്ന വിരിപ്പു പൊയ്ക്കോയ കതിരയുടെ അടുത്തുനിന്നു കരയുന്നു. ഇങ്ങനെയൊന്നു ഇവിടെവെച്ചുതന്നെ കീർച്ചയായി കൊന്നിരിക്കണം. അതിനാൽ ഇവരും ഒന്നുമറിയുന്നില്ല. ആട്ടെ, മറ്റൊരാൾക്കുതോന്നാകാം. (ചുറ്റിനോക്കിട്ട്) എന്തു്! എല്ലാ ജന്മങ്ങളും അവസ്ഥാനുരൂപമായ വ്യസനത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു് ഭാഗ്യക്കരയിനാൽ തളർന്നുവരുന്നിട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇവിടെ ആരോടാണു ചോദിക്കേണ്ടതു്? ആരോണു് നിന്ദിക്കേണ്ടതു്? ആകട്ടെ; താഴെമെയ് ഇവിടെ അയോപഷിക്കാം. (ചുറ്റിനടന്നിട്ട്)

ഇപ്പോൾ ദൈവത്തെ തിന്ദിക്കുന്നുണ്ട്. അല്ലയോ ദൈവമേ, പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണികളുടെ താമനായും ഭ്രാന്തശത്തിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനായും ഭീഷ്മൻ-ദ്രോണൻ-കർണ്ണൻ-കൃപൻ-ശല്യൻ-കൃതവർമ്മാവു-അശ്വതഥമാവു തുടങ്ങിയ രാജചക്രത്തിന്റേയും സകല പൃഥ്വീമണ്ഡലത്തിന്റേയും ഏകതാമനായും ഇരിക്കുന്ന മഹാരാജാവും അയോധ്യയിലെപ്പോലെയോടേ തായി ചെന്നുവല്ലോ. അയോധ്യയിലും ഏതുമ്മലന്മാരിലും എന്തിനെയെന്നുമില്ല. (അലോചിച്ചു) ദീർഘശാസം ചെയ്തുകൊണ്ട്) അല്ലെങ്കിൽ ഇവിടെ ദൈവത്തിനെ എന്തിനു തിന്ദിക്കുന്നു? ഈ സ്ഥിതിയാകട്ടെ, വിദൂരജചനത്തേ അർത്ഥിച്ചതാകുന്ന ബിജത്തോടും. പിതാവിന്റെ ഹിമോപദേശത്തെ തിരസ്കരിച്ചതാകുന്ന അങ്കുരത്തോടും ശക്തിയുടെ പ്രോത്സാഹനാദിയാകുന്ന അടിയുറപ്പോടും, അളരെക്കാലമായി തർലിച്ചവയ്ക്കു വൈരമാകുന്ന തറയോടും, പാഞ്ചാലിയുടെ കേശഗ്രഹണമാകുന്ന കസ്യമത്തോടും കൂടിയതായ, അരക്കില്ലവും ചുളമാകുന്ന ആ വിഷ്ണുവൃക്ഷത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടു തിന്നിരിക്കുകയാണ്. (മരൊരിടത്തേയ്ക്കു നോക്കിട്ട്) ഇവിടെ പലവിധത്തിലുള്ള മതപ്രഭുക്കളോടു കൂടി ചേർന്നു സൂര്യകിരണങ്ങൾ തട്ടി അതേക ശക്രിചാപങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നതുപോലെയുള്ള പ്രഭുവിശേഷത്താൽ പത്തുദിക്കുകളേയും പുരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായും കൊടിമരം മുറുത്തതായുള്ള ഈ രഥം കാണുന്നതുകൊണ്ട് ഈ പ്രദേശം മഹാരാജാ ദുര്യോധനന്റെ അഭിശ്രമസ്ഥാലമായിരിക്കുന്നുവെന്നു ഞാനുഹിക്കുന്നു. യോക്കം; (ഉപശമിച്ചുനോക്കി നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ട്) എന്താണ്! പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണികളുടെ അയകനായിത്തീർന്ന മഹാരാജാവു ദുര്യോധനൻ പ്രാകൃത പുഷ്പനേപ്പോലെ മെറ്റും തായിലിരിക്കുന്നുവല്ലോ! അല്ലെങ്കിൽ ഈ സ്ഥിതി പാഞ്ചാലികേശഗ്രഹണമാകുന്ന കസ്യമത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടു തിന്നിരിക്കുന്നതാണ്.

(അടുത്തുചെന്നു് അംഗുത്താൽ സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു.)

സൂതൻ — (കണ്ടിട്ട്) അല്ല! യുദ്ധത്തിൽനിന്നു സുന്ദരൻ അന്തിരിക്കുമോ?

സുന്ദരകൻ—(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) മഹാരാജാവു ജയിക്കട്ടേ ജയിക്കട്ടെ.

ദുര്യോധനൻ—(നോക്കിട്ട്), എന്താ സുന്ദരക, കർണ്ണനെ കുശലമല്ലയോ ?

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, ശരീരത്തിന്മേലാ കുശലമാകുന്നു.

ദുര്യോധനൻ—അമ്മൂന്നൻ കർണ്ണന്റെ കനികകളെ നശിപ്പിക്കുകയോ സാരഥിയെ കൊല്ലുകയോ മറ്റൊരു തകർച്ചയോ ചെയ്യോ?

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, മറ്റൊന്നുമില്ല, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോരമത്തെയാണു തകർത്തത്.

ദുര്യോധനൻ—നീ എന്താണ് അത്പക്ഷമായി ഓരോന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് മുമ്പിൽ തന്നെ ആകലമായിരിക്കുന്ന എന്റെ മനസ്സിനെ പരിഭ്രമിപ്പിക്കുന്നത്? ഞ്ഞിയാൽ സംഭവമിരിക്കും; തകലത്തു തെളിച്ചുപറയുക.

സുന്ദരകൻ—തിരുമനസ്സിലെ കല്പനാചാല ചെയാ. അവിടത്തെ കിരീടത്തിലുള്ള മണിയുടെ പ്രഭാവംകൊണ്ട് അടിയന്തര പ്രകാരംകൊണ്ടുള്ള വേദന പൊയ്പോയിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു കേട്ടാലും; ഇപ്പോഴാണല്ലോ കമാരദുശ്ശാന്തന്റെ വധം—(എന്ന ചാരി പറഞ്ഞപ്പോൾ മുഖം മറച്ചു നടിക്കുന്നു.

സുന്ദരകൻ—സുന്ദരക, പറയുക; അക്കാർക്കും ദൈവംതന്നെ പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ—പറയുക, അതു ഞങ്ങൾ കേട്ടുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

സുന്ദരകൻ—(സ്വാഗതം) എന്തു? ദുശ്ശാന്തന്റെ വധം തിരുമനസ്സിൽനിന്നു കേട്ടിരിക്കുന്നതാ? (പ്രകാശം) അവിടുന്നു കേട്ടാലും; ഇപ്പോഴാകട്ടെ; കമാരദുശ്ശാന്തന്റെ വധംകൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വാമി കർണ്ണൻ പുരികം വളച്ചിരിക്കുന്നതി

നാൽ ഭവകരമായ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി തിരിച്ചറിയാൻ ഇല്ലാത്തവിധം വേഗത്തിൽ തൊട്ടുകകയും പ്രയോഗിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ശരധാരകളെ വർഷിച്ചുകൊണ്ടു് ദുശ്ശാസനരൈവരിയായ ആ ദുർബ്ബദ്ധി ഭീമസേനനോടു കൂററിട്ടു.

രണ്ടുപേരും — പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — ദേവാ, അനന്താം രണ്ടു സൈന്യങ്ങളും കൂടിച്ചേർന്നു് എങ്കിൽ തിരിക്കുന്ന ആയ കശിര കാലാൾപ്പടകൾ ഇവയുടെ ഇടയിൽ നിന്നുണ്ടായ പൊടിപടലംകൊണ്ടും തിരിക്കിത്തീരുന്ന ആയകൂട്ടങ്ങളുടെ സംഘാതം കൊണ്ടു ഉണ്ടായ വലിയ ഇരട്ടിനാൽ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളും കാര്യപ്പെടാതായിത്തീന്നു; ആകാശവും അറിയപ്പെട്ടില്ല.

രണ്ടുപേരും — പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — ദേവാ, പിന്നീടു് ആ രണ്ടുപേരുടേയും അഭ്യോന്യ സിംഹനാദങ്ങളാകുന്ന ഇടികളോടുകൂടിയതും, പലപ്പോഴായി പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ആയധങ്ങൾ ചട്ടകളിൽ തട്ടിപ്പൊട്ടി ഉയർന്ന തീർപ്പാരികളാകുന്ന മിന്നൽക്കൊടികളെക്കൊണ്ടു പ്രകാശിക്കുന്നതും, ഗംഭീരശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ചാപങ്ങളാകുന്ന പലധരങ്ങളോടു ചേർന്നതും, ഇടവിടാതെ തുടരുന്ന അസംഖ്യം ശരധാരകളെ വർഷിക്കുന്നതുമായ യുദ്ധമാകയാ ദുർദ്ദിനം ഉണ്ടായി.

ദുര്യോധനൻ — പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — ദേവാ, അനന്തരം ഈ സമയത്തിൽ അജ്ജ്ഞൻ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവിന്റെ പരിഭവത്തെ ശങ്കിച്ച ഗംഭീരമായ ഇടിപോലെ മുഴങ്ങുവ ശബ്ദം പൊഴിച്ചുകൊണ്ടു്, കൊടിമരത്തിലിരിക്കുന്ന കപിശ്രേഷ്ഠനോടുകൂടിയതും, കതിരുകളെ ശബ്ദവധു്ഗങ്ങളോടുകൂടിയ നാലു ഭൂദണ്ഡങ്ങളോടുചേർന്നതും, മുഴക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന പാഞ്ചജന്യവും ദേവദത്തവുമായ ശംഖുകളുടെ ഉച്ചഘോഷത്തിന്റെ പ്രതിധ്വനികൊണ്ടു പതു ദിക്കുകളേയും മുഖരമാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും ആയ രഥത്തേ; ആസ്ഥലത്തേക്കു് ഓടിച്ചു.

ദുര്യോധനൻ — പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — അനന്തരം ഭീമാജ്ജനന്മാർ നേരിട്ടെതിർത്തിരിക്കുന്ന അച്ഛനേ കണ്ടിട്ട്; കമാരവൃഷ്ണനേ സന്ദ്രമന്തോടുകൂടി ഇളകിപ്പോയ രതകിരീടത്തേത്തട്ടിക്കളഞ്ഞു ചെയ്തിവരെ ഞലിച്ചു ബലമുള്ള ചെറു ഞാനോടുകൂടി യലത്തുകൈയിൽ എടുത്തു പിടിച്ചിരിക്കുന്ന ശരത്തിന്റെ ചുവടു കൊണ്ട് കന്നി സുതമന വേദത്തിൽ പുറപ്പെട്ടുചിട്ടുകൊണ്ട് ആദികിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ദുര്യോധനൻ — (മരണിരത്തിക്കൊണ്ട്) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ — ദേവാ, പിന്നീട് ആ കമാരവൃഷ്ണനേ അന്നവഴിക്കുശ്ശനെ തിളങ്ങുന്നതായ അസിലകപോലെ കറുപ്പും മിനുപ്പുമുള്ള ചുവടോടുകൂടിയതും, കഴുകാൻറ ബലമുള്ള ചിറകുകൾവെച്ചു കെട്ടിയിട്ടുള്ളതും, ചാഞ്ഞിൽ തേച്ചുരച്ചു മുർച്ചകൂട്ടിയതുമായ കൃഷ്ണവർണ്ണങ്ങളായ ശരങ്ങളെക്കൊണ്ട് അജ്ജനന്റെ രഥം, പുകകളെക്കൊണ്ട് വൃക്ഷംപോലെ മുളുത്ത നേരംകൊണ്ട് കാണാതെയൊക്കീർന്നിത്തു.

രണ്ടുപേരും — (സന്തോഷത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — ദേവാ, അനന്തരം മുർച്ചമുള്ള ബാണങ്ങളെ നല്ലയണ്ണം വെച്ചു വർഷിച്ചുകൊണ്ട് അജ്ജനൻ അല്ലം ഹാസത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു: — “എടാ എടാ വൃഷ്ണസനാ, മിന്റെ അച്ഛനുകൂടി കോപിച്ചിരിക്കുന്ന എന്റെ മുന്തിർ നില്ക്കുന്നതിനു സാധിക്കുമില്ല. കൂട്ടിയായ ധീരൻകാര്യം ചെയ്യാനോ? അതിനാൽ തീപോയി മറ്റു കമാരന്മാരായി യുദ്ധംചെയ്യുക” ഇങ്ങനെ പറയുന്നതുകേട്ടിട്ട് ഗുരുജനത്തോടുകൂടി ആക്ഷേപിച്ചതിനാൽ ഇരട്ടിച്ചിരിക്കുന്ന കോപംകൊണ്ട് തുടുത്ത മുഖത്തിൽ ഇളകി വെച്ചിരിക്കുന്ന ഭ്രൂകളികൊണ്ട് ഭീഷണനായി ചാപധാരിയായ കമാരവൃഷ്ണനേ ജൻ മർമ്മങ്ങളെ പിളക്കുന്നതായും പുരുഷന്മാർക്കു സഹിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതായും അഭിമത്യുവിനെ പ്രാരിച്ചുകൊണ്ടു താൻ സ്നേഹിച്ചിട്ടുള്ളതായും ഉള്ള ശരങ്ങളെക്കൊണ്ടാണു് അജ്ജനനെ ഭയപ്പെടുത്തിച്ചതു്; അല്ലാതെ ദുഷ്ടന്മാർക്കുളെക്കൊണ്ടല്ല.

ദുഷ്ടോധനൻ—തയായി വൃഷസേനാ, തന്നായി. സുന്ദരകാ, പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു മുൻചെയ്യുള്ള അസു തമച്ചതിനാലുണ്ടായ ഘേദനകൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അജ്ഞാതൻ സ്ത്രീതലോഷ്ണത്തെക്കൂടി ജയിക്കുന്നതായ ചണ്ഡശാസ്ത്രീവത്തിന്റെ ചെറുതാണ്. ശബ്ദത്തെ പുറപ്പെടുവിച്ചു ദർശനമാർഗ്ഗത്തെയും ബാണവർഷത്താൽ തടഞ്ഞുകൊണ്ടു അഭയാസത്തിനനുരൂപമായി വലുതായ ഒരു ആശ്ചര്യകർമ്മം പ്രവർത്തിക്കുകയുണ്ടായി.

ദുഷ്ടോധനൻ—(ശങ്കയോടുകൂടി) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—അനന്തരം ശത്രുവിന്റെ ആമാതിരിയുള്ള യുദ്ധയാമത്വത്തെ കണ്ടിട്ടു കമാരവൃഷസേനനും ആവനാഴിയിൽനിന്നും ശരങ്ങളെ ഏടുകയും തൊടുകയും ചെയ്തും പ്രയോഗിക്കുകയും അറിയാത്തവിധത്തിലുള്ള കരലാഘവത്തോടുകൂടി സമീപത്തായ യുദ്ധകർമ്മത്തെ ചെയ്തു.

ദുഷ്ടോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവ, അനന്തരം ആനന്ദമയത്തിൽ കുന്ദരാജപാണ്ഡവന്മാരുടെ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളിലുമുള്ള വീരന്മാർ യുദ്ധവ്യാപാരത്തെ മതിയാക്കി മുഹൂർത്തനേരം തമ്മിലുള്ള ഷിരോധത്തേ കുറച്ചവരായിട്ടു, “നല്ലതു”; വൃഷസേനാ, നല്ലതു” എന്നിങ്ങനെ കോലാഹലശബ്ദമുണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു മോക്കിനിന്നു.

ദുഷ്ടോധനൻ—(ചിന്തയത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു സകല രാജാക്കന്മാരെയും വില്ലാളികളേയും ധിക്കരിക്കത്തക്കവണ്ണം പരാക്രമശാലിയായ പുത്രന്റെ ആവിധത്തിലുള്ള യുദ്ധപ്രവൃത്തികൊണ്ടു ഹർഷരോഷ കരണാരസങ്ങൾ തിങ്ങിക്കൂടിയിരിക്കുന്ന സ്വാമി കർണ്ണന്റെ ശരക്കൂട്ടം ഭീമസേനയിലും, ബാഷ്പത്താൽ കലങ്ങിയിരിക്കുന്ന കണ്ണു കമാരവൃഷസേനയിലും നിപതിക്കുകയുണ്ടായി.

ദുഷ്ടോധനൻ—(ഭയത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ — പിന്നീടു രണ്ടു ഞ്ഞെന്യങ്ങളും കമാരനെ പുകഴ്ത്തുന്തുകേട്ടിട്ടു് ദുഷ്ടനായ അജ്ജനൻ കുതിരകളിലും സാരഥിയിലും രഥവരത്തിലും ഖില്ലിലും ഞ്ഞിലും രാജചിഹ്നമായ വെങ്കററക്കടയിലും ഒതമിച്ചു് ശരവർഷം പൊഴിച്ചു.

ദുഷ്ടോധനൻ (യോത്തോടെ) പിന്യെ പിന്യെ —

സുന്ദരകൻ—ദേവ, അനന്തരം ഖില്ലകുറിന്യതു് കേരില്ലാ കായിത്തീർന്ന കമാരവൃഷ്ണേന്യൻ വാളുമെടുത്തു് ചുററിന്തി രിന്യതുകൊണ്ടുതന്യെ പ്പ്പെട്ടു.

ദുഷ്ടോധനൻ—(രക്ഷയോടുക്ടി) പിന്യെ പിന്യെ —

സുന്ദരകൻ—ദേവ, അന്യന്തരം പുത്രന്യെറ തേത നശി പ്പിച്ചതുകണ്ടു് കോപിച്ചു സ്വാമി കർണ്ണൻ ഭീമന്യേനാക്രമ ത്തെ വകണ്യ്യാതെ അജ്ജനനിൽ ശരന്യളെ ഖർഷിച്ചു. കമാരന്യം പരിജനന്യൾ കൊണ്ടുവന്നതായ മറററാരു രഥ ത്തിൽ കയറി പിന്യെയും അജ്ജനന്യോടുതദ്ധത്തിന്യാരംഭിച്ചു.

രണ്ടുപേരും—യല്ലതു് വൃഷന്യേന, യല്ലതു്, പിന്യെ പിന്യെ —

സുന്ദരകൻ—ദേവ, പിന്യീടു് കമാരൻ ഇന്യനെ പറക യും ചെയ്തു,—“എട ഏടാ അച്ഛന്യേ അധിക്ഷേപിക്കന്യ മ ഭ്യമപാന്യഡ, എന്യെറ ശരന്യൾ തിന്യെറ ശരീരന്യെ ഒഴി ചു് മറററാരു ദിക്കിലും തിപതിക്കയില്ല.” ഇന്യതെ പാ ഞ്ഞുകൊണ്ടു ശരസഹസ്രങ്ങളാൽ പാന്യഡവശരീരന്യെ മറ ചുട്ടിട്ടു് അട്ടഹാന്യം ചെയ്തു.

ദുഷ്ടോധനൻ—(തിന്യ്യയന്യോടെ) ബാലന്യെറ പരാക്ര മവും മുഗ്ധന്യപഭാഖവും ആശ്ചര്യന്യായിരിക്കന്യ; പിന്യെ പിന്യെ —

സുന്ദരകൻ—ദേവ പിന്യീടു് ആ ശരക്രട്ടന്യേ കഴന്യ്ത കളന്യതു് കൂന്യന്തശരന്യളുൾ തറച്ചതുകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ളു കോപ യ്തോടെ അജ്ജനൻ ഇളക്കിടക്കൊണ്ടിരിക്കന്യ കനകമന്യനിക്കു ട്ടന്തിന്യെറ സ്യാംകാരന്യാദമുജ്ജന്യായും മേഘന്യളുടെ മറവില്ലാ

ത്ത ആകാശംപോലെ തിർമ്മലമായും മൂച്ചിയും കറുപ്പും മിനുപ്പുമുള്ള അഗ്രത്തോടുകൂടിയതായും പലവിധത്തിലുള്ള രത്നപ്രകാശം ഭാസ്യരമായും ഭയങ്കരമായും ഇരിക്കുന്ന ശക്തിതേരിൽനിന്നെടുത്തു കമാരന്റെ വേക്കു പ്രയോഗിച്ചു.

ദുര്യോധനൻ —(വികാശത്തോടു്) അഹഹ! പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ— ദേവാ അനന്തരം പ്രജപതിച്ചു പായുന്ന ശക്തിയെക്കണ്ടിട്ടു കർണ്ണന്റെ കൈയ്യിൽനിന്നു ശരത്തോടുകൂടിയ യിലും മരണിയിൽനിന്നു വീരസഹജമായ ഉത്സാഹവും കണ്ണിൽനിന്നു ബാഷ്പജലവും വീണുപോയി. ഭീമൻ അട്ടുപാമ്പുവെക്കുന്നു. അസാധ്യം അസാധ്യം എന്ന് കരുതുന്നവരും നിലവിളിക്കാൻ തുടങ്ങി.

ദുര്യോധനൻ —(വ്യസനത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം കമാരവൃഷസേനൻ ചെമ്മീനരെ വലിച്ചു തീട്ടി ജിട്ട കത്തിയവുകൾ വരുന്ന ഖഴികത്തെയെ ആ ശക്തിയെ ഉറക്കോടുകൂടി പ്രവഹിച്ചു ഗംഗാനദിയെ പരമേശ്വരൻ എന്തപോലെ മൂന്നാക്കിത്തീർത്തു.

ദുര്യോധനൻ—നല്ലതു വൃഷന്വേനാ, നല്ലതു. പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, ആത്മമയത്തിൽ മധുരമായി മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന വീരലോകങ്ങളുടെ നാഡുവാദംകൊണ്ടു യുദ്ധത്തിൽ അടിക്കുന്ന തുയ്യോലാഷാകൂടി കേൾക്കാതെയായിത്തീർന്നു. തിലചാരണമണത്താൽ വിമുക്തമായ കസ്യപസമുഹാകൊണ്ടു യുദ്ധഭൂമിയും മുഴപ്പെട്ടു. സ്വാമി കർണ്ണൻ ഇങ്ങനെ പറയും ചെയ്തു.—“അല്ലയോ വീരവൃകോദരാ; തിന്റെയും എന്റെയും യുദ്ധം തീർന്നുകഴിഞ്ഞിട്ടില്ല; എന്നാൽ മറ്റുത്തന്വേരും അടങ്ങിയിരിക്കുക. നമുക്കു വന്ദനംകൊണ്ടും നിന്റെ ഭ്രാതാവിന്റെയും ധനുർഷ്ടദാഭ്യായ ചാതുര്യം കാണാനിരിക്കും ഇതു കാണേണ്ടതാണല്ലോ.”

ദുര്യോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം ഭീമന്തേനാംഗരാജന്മാർ രണ്ടുപേരും യുദ്ധവ്യാപാരം മതിയാക്കി മുളുത്തന്തേരും വിരോധത്തിനു കുറവുവന്നുവരേപ്പോലെ പ്രേക്ഷകന്മാരായിത്തീർന്നു.

ദുര്യോധനൻ—(ആലോചനയോടുകൂടി) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു ശക്തിയെ വണ്ണിച്ചതു കൊണ്ട് കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ഗാന്ധീവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—“എടാ എടാ, ദുര്യോധനൻ തുടങ്ങിയ— (ഇങ്ങനെ പാതി പറഞ്ഞപ്പോൾ ലജ്ജ നടിക്കുന്നു)

ദുര്യോധനൻ—സുന്ദരകാ, ഷറയു; ഇതു അന്യൻ പറഞ്ഞതല്ലേ?

സുന്ദരകൻ—ദേവൻ കേട്ടാലും, “എടാ എടാ ദുര്യോധനൻ തുടങ്ങിയ കുരുവല യോഗാപതികളേ, അതിനമ്മമാകുന്ന തോണിക്ക് അമരക്കാരനായ കർണ്ണന്മാർ മഹാരഥന്മാരായ നിങ്ങൾ പലതുംകൂടി ഞാൻ കാണാതെയിരിക്കുമ്പോൾ ഏകാകിയായ എന്റെ പുത്രന്മാരായ അഭിമന്യുവിനെ നിഗ്രഹിച്ചു. ഞാനാകട്ടെ തിരുവടൽ നോക്കിയിൽക്കുമ്പോൾത്തന്നെ ഈ കഥാരവ്യഷ്ടനനെ നിഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ട്”. ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു ശർവത്തോടുകൂടി ഇടിനാദപോലെ ഭയങ്കരമായ ചെറു ഞാണൊലിചേർന്ന ഗാന്ധീവത്തെ അജ്ജനൻ തലോടി. ന്യാമി കർണ്ണനും കാലപ്രവൃത്തേ സജ്ജമാക്കിത്തീർത്തു.

ദുര്യോധനൻ—(ഘൃഭയവികാരത്തെ മറച്ചുകൊണ്ട്) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു ഭീമന്റെ യുദ്ധാരംഭത്തെ തടഞ്ഞുകൊണ്ട് അജ്ജനൻ കർണ്ണന്റെയും വൃഷസേനന്റെയും തേരിന്റെ നേരെ ഇടവീടാതെ പ്രചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന രണ്ടു ബാണയദികളെ ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തു. അന്യോന്യം ദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ശിക്ഷാജീശേഷത്തോടു കൂടിയ ആരണ്ടുപേരും ദുർബ്ബലിയായ മദ്ധ്യമപാണ്ഡവനോടു തേരിട്ടു.

ദുര്യോധനൻ— പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു അജ്ജനൻ വലിയ ശ

ബൃത്തോടു കൂടിയ ചെറുതൊണൊലികൊണ്ടുമാത്രം അറിയപ്പെട്ട
ടത്തക്കതായ ശരണമുഹങ്ങളേ ഞർഷിച്ചു ആകാശവും ഭൂമി
യും, തേദാ കൊഴിമരവും, യാഥാമി കർണ്ണനം കമാരനം,
വൈന്യങ്ങളും യാഥാമിയും, കതിരകളും ദിക്കുകളും, വീരലോ
കവും കാണാൻ പാടില്ലാത്തവിധം അതിഭയങ്കരമായ യുദ്ധം
ചെയ്തു.

ദുര്യോധനൻ—(വീസ്യയത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്തിട്ടു ഇങ്ങനെ ശരജർഷാ
കൂടുതലായ സമയം ക്ഷണമേരും പാണ്ഡവസൈന്യം സിംഹ
യാദം ചെയ്തുകൊണ്ടും കൌരവസേനകൾ ആക്രന്ദിച്ചുകൊ
ണ്ടുനിൽക്കുമ്പോൾ—‘അയ്യോ! കമാരവൃഷയേനൻ മരിച്ചു
പോയി! അയ്യോ! മരിച്ചുപോയി’ എന്നിങ്ങനെ വലുതായ
ഒരു കോലാഹലമുണ്ടായി.

ദുര്യോധനൻ—(കണ്ണനീരുടെത്തുടർച്ചകൊണ്ട്) പിന്നെ പിന്നെ

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അന്തരം കതിരകളും യാഥാമിയും
മരിച്ചു, കൊടിമരവും വെൺകറക്കുടയും ഒഴിഞ്ഞു തകന്നു,
മുൻഭേദിയായ റൊഗ്ഗരംകൊണ്ടുയന്നേ ദേഹം പിളന്നു,
സ്വർഗ്ഗഭ്രഷ്ടനായ ദേവകമാരനേപ്പോലെ രഥമധ്യത്തിൽ കി
ടക്കുന്ന കമാരനേക്കണ്ടു വളരെ ബദ്ധപ്പെട്ടു ഞാൻ അടുത്തു
ചെന്നു.

ദുര്യോധനൻ—(കണ്ണനീരോടുകൂടി) കഷ്ടമേ! കമാരവൃഷ
യേന! ഇതിലധികം കേൾക്കണ്ട. ഹാ! വത്തവൃഷന്മേ!
ഹാ! എന്റെ മടിയിൽകിടന്നു കളിച്ചുയന്നേ! ഹാ! ഗദായുദ്ധ
പ്രിയ! ഹാ! രാജയകലഹീരമേ! ഹാ! പ്രിയദർശന! ഹാ
ദുഗ്ഗാസജതുല്യാ! ഹാ! യർവുഗുരുവത്തല! എന്നോടു ഉത്ത
രം പറയണമേ.

മതിയൊളി തചിപുണ്ടു മാതമ്മിശ്രീ-
പജിമുഖതായ് ഞെളിവാർന്നു കണ്ണമേന്തി
മൃതിയാൽ മിഴിമറിഞ്ഞ നിന്ദുവാബ്ജം
കൃഷിവരയെങ്ങനെ കർണ്ണനീക്ഷിച്ചായ്യാ?

സൂതൻ — ആയുഷ്മാനായ മഹാരാജാവേ, വളരെ ദുഃഖിക്കരുതേ.

ദുര്യോധനൻ—സൂതാ, പുണ്യലാനാമാണ് ദുഃഖഭാഷകളായിത്തീരുന്നത്. ഞങ്ങൾക്കാകട്ടെ-

അത്യർത്ഥമായ ഘരിഭവാഗ്നി, സുഹൃൽജ്ജനത്തേ പ്രത്യക്ഷമിങ്ങനെ രിപുകൾ യധിച്ചിട്ടമ്പേൾ മത്യന്തരം ഹ! ഹ!! ഹ!!! ചുട്ടുപൊടിച്ചിട്ടയോ-
രിത്തവ്വലെന്നു ഹൃദയാധൃമ? ദുഃഖമെന്താ? 116
(എന്നു മോഹിച്ചുവീഴുന്നു)

സൂതൻ — മഹാരാജാവു സമാശ്വസിക്കണേ സമാശ്വസിക്കണേ! (എന്നു മുണ്ടുകൊണ്ടു വീഴുന്നു)

ദുര്യോധനൻ — (മോഹാലസ്യം തീർന്നിട്ടു്) ഭദ്രാ സുന്ദരകാപ്പിന്നിട്ടു് വയസ്യതായ അംഗരജൻ എന്തു പ്രവർത്തിച്ചു?

സുന്ദരകൻ — ദേവോ, പിന്നിട്ടു് ഇപ്രകാരമുള്ള പുത്രനേകണ്ടിട്ടു് സ്വാമി കർണ്ണൻ ഔകിവാദത്ത കണ്ണനീരു തുടച്ചു് അത്യൻ യുദ്ധത്തിനൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്നതു യകവയ്ക്കായെ അജ്ജനനോടുക്കൊന്നു നേരിട്ടു. പുത്രവധംകൊണ്ടുള്ള ക്രോധത്താൽ ഉദ്ദീപിതമായ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയാ കർണ്ണൻ യേരിട്ടുനടുകണ്ടു് നകുലൻ, സഹദേവൻ, ചാഞ്ചാലൻ തുടങ്ങിയുള്ള അർജ്ജുനൻറെ യേരിനുമുമ്പിൽ കടന്നു മിന്നു.

ദുര്യോധനൻ — പിന്നെ പിന്നെ —

സുന്ദരകൻ — ദേവോ, അയന്തരം ശല്യൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:- “കതിരയ്യം ചത്തു് ചാട്ടം തകന്നിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ രഥം ഭീമാജ്ജു മന്മാരോടു നേരിടുന്നതിനു മതിയാകുന്നതല്ല” ഇങ്ങനെ തേടുകിരിച്ചു് സ്വാമിയെ രഥത്തിൽനിന്നിറക്കി പലവിധത്തിൽ പഠത്തൊശ്വസിച്ചിപ്പിച്ചു. പിന്നീടു് സ്വാമി അധികനേരം ഷിലപ്പിച്ചു് പവിജാമങ്ങൾ കൊണ്ടുപന്ന മറ്റൊരു രഥത്തെ കണ്ടിട്ടു് ദീർഘശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ടു് എന്തേ നോക്കി, “സുന്ദരകാ ഇവന്റെ വത്ര” എന്നു പറഞ്ഞു. അനന്തരം ഞാൻ സ്വാമിയുടെ അടുത്തുചെന്നു. ഉടനേ കലയിൽനിന്നു് പട്ടു വലിച്ചുകീറിയെടുത്തു് ദേഹത്തിൽ

മിന്നം ഒലിക്കുന്ന ചോരത്തുള്ളികളിൽ ശരത്തിന്റെ മൂന്നു മുക്കി എഴുതി സ്വാമിക്ക് ഒരു യന്ത്രം തയ്യാറാക്കിയിട്ടുണ്ട്.

(എൻ എഴുത്തുകാടുകുന്ന്) (ദുർച്ചാധനർ വാങ്ങി ഇങ്ങനെ വായിക്കുന്നു)

‘നല്ലതുതമെട്ട. മഹാരാജാവു ദുർച്ചാധനനോടു’ യുദ്ധമിയിൽ നിന്നും കർണ്ണൻ കണ്ണത്തിൽ ഗാഢമായി ആലംഗനം ചെയ്തുകൊണ്ട് ഇതു അവനായമായി ബോധിപ്പിക്കുന്നു.

വില്ലാളിപ്പട്ടവാണിവൻ, പഴയിലീ-
വിരാഗ്ര്യതോടേലുക്കുവോ-
രില്ല; മത്സഹജാധികപ്പീയസിവൻ
തോല്പിക്കുമപ്പാതമരേ;
എല്ലായ്ക്കോഴമിവണ്ണ-മാദുതനഹോ!
ദുർച്ചാസനാനിക്ഷ ചേ-
ത്തില്ലാത്താൻ മൃതി, രക്തിയോ പകരമാം
കാണിക്ക നി ബാഷ്പമോ?”

117

ദുർച്ചാധനൻ—സ്നേഹമുള്ള കർണ്ണാ, നീ എന്താണ് ഭ്രാന്തതയടയാളം കൊണ്ടു ദുഃഖിതമായ എന്നെ അപമാനമായ വാക്ശല്യം കൊണ്ടു പീഡിപ്പിക്കുന്നത്? ഭദ്ര സുന്ദരകാ, പീഡിപ്പിച്ചോൾ അംഗരാജൻ എന്തു പ്രവർത്തിക്കാനാണ് പോകുന്നത്?

സുന്ദരകൻ—ദേവോ, ഇപ്പോഴും ആരുംഭയപ്പെട്ട ചോദ്യമെന്താണ്? ശരീരാവരണത്തെ കീഴ്ത്തിക്കളഞ്ഞു താനും മരിക്കുമെന്നുതന്നെ തീർച്ചപ്പെടുത്തി പിന്നെയും പാതമുതാടുകൂടിയുദ്ധത്തെ മാർഗ്ഗം ചെയ്യുന്നു.

ദുർച്ചാധനൻ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ആസന്നത്തിൽനിന്നും എഴുന്നേറ്റ്) സുമാ, തേനുകൊണ്ടുവരൂ. സുന്ദരകാ, നീയും ലേലത്തിൽ പോയി ഞാൻ പറഞ്ഞതായിട്ടു വന്ദന്യമായ കർണ്ണനേ ധരിപ്പിക്കുക:-‘അതിസാഹസം പ്രവർത്തിക്കരുതു’; ഞങ്ങൾ രണ്ടുളളേയും ഈ യുദ്ധം ഒന്നുതന്നെയാകുന്നു. അങ്ങനെയൊന്നു തന്നെയല്ല ജീവിത പരിത്യാഗത്തെ ആഗ്രഹിക്കരുതു’’. എന്തെന്താൽ-

ബുദ്ധിമുട്ടുകൾക്കുമേകി, തലമുടിമുട്ടുകൾ
 ബാധവന്നാൽചേർന്നി-,
 ഞൊപ്പം ശേഷിച്ച തന്ത്രികളുമരികളും
 ചേർന്നു ബാഷ്പങ്ങൾ തുകി
 കെല്ലോടയ്യോന്യമാലിംഗനമിനിയുമുദി
 കാത്തതാമ് ചെയ്യാവാനും
 ക്ഷീപ്രം നമ്മൾക്കു താപാഹതന തെളിവോ-
 ടൊത്തു താനേ തൃജിക്കാം.

118

അല്ലെങ്കിൽ, ഔസന്ധനേതക്കുറിച്ച് ഞായൊന്നും സന്ദേശിക്കേണ്ടതില്ല.

ദുസ്സാസനൻ സഹജനല്ലിതെന്നിടക്ക മാത്രം;
 മഷ്ടേയ്യതന്നെ വൃഷ്ണേന്ദ്രനല്ലപുത്രൻ;
 ഷിജ്ഞൻ ഭവാജ്ഞാടിവനെന്തിനിയോതിടുന്നു?
 വേണ്ടു തരെയൊടു ഭവാൻ പറയേണ്ടതല്ലേ? 119
 സുന്ദരകൻ—അഷ്ടിതൈ: കല്പനചോലൈ (ഏന്ദു പോയി)
 ദുസ്സോധനൻ—ചേരത്തിൽ തേരു കൊണ്ടുവത്രം.

സുതൻ—(ചെവിക്കോട്ടുതീട്ട്) ദേവാ, കുതിരകളുടെ ശബ്ദത്തോടു കൂടിയ ചാടിന്റെ റ മാദം കേൾക്കുന്നുവല്ലോ; അതിനാൽ, പരിജനങ്ങൾ തേരു കൊണ്ടു പരകയാണെന്നു ഞാൻ തീർച്ചയായി ഉറപ്പിക്കുന്നു.

ദുസ്സോധനൻ—സുതാ; നീ പോയി ശരിയാക്കിക്കൊണ്ടുവത്രം.

സുതൻ—കല്പനചോലൈ (ഏന്ദു പോയിട്ട് പിന്നെയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

ദുസ്സോധനൻ—(നോക്കിട്ട്) മി എന്താണ് തേരിൽ കയറാതെ ഇരിക്കുന്നത്?

സുതൻ—ഇതുകൊണ്ടുതന്നെതാതരും അമ്മയും സഞ്ജയൻ തെളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തേരിൽകയറി അവിടേത്തേ അടുക്കലേയ്ക്കു വരുന്നു.

ദുസ്സോധനൻ—എന്ത്! അച്ഛനമ്മയും വരുമ്പോൾ

കഷ്ടം! ദൈവം കഠിനമായ ബീഭത്സപ്രവൃത്തി ചെയ്തിരിക്കുന്നു. സൂതാ, തീ പോയി വേദത്തിൽ തേരു കൊണ്ടുവരിക; ഞാനും അച്ഛയേ കാണാതെ ഒളിച്ചു നില്ക്കാം.

സൂതൻ — ദേവാ, ബന്ധുക്കളായിട്ട് അങ്ങമാത്രം ശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഇവരേ എന്തുകൊണ്ടാണു് അവിടുന്നു സമാശ്വയിപ്പിക്കാത്തതു്?

ദുര്യോധനൻ — സൂതാ, ഭാഗ്യംകെട്ടവനായ ഞാൻ എങ്ങനെയാണു് സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നതു്? ഞോക്കുക.-

ഞാനും ദുര്യോധനനുമധുനാതാതമാനാക്കളേക്കുണ്ടായദിപ്പിച്ചുടിപന്ധിയവേ മുർദ്ധ്വതിച്ചുംബിച്ചിതല്ലോ; താനേററിട്ടാപ്പടയിലരിയബ്ബാലത്തേക്കൊന്നു ഞാനും സമാജം ചെയ്യിട്ടുവരൊടിയിയെന്നോതിടുംവീതലജ്ജൻ 120

അങ്ങനെയാണെങ്കിലും ഗുരുക്കന്മാരേ നിശ്ചയമായി വന്ദിക്കണം.

(എന്നു രണ്ടുപേരും പോയി)
നാലാമകം കഴിഞ്ഞു

അഞ്ചാമകം

(അനന്തരം രഥത്തിൽ കയറി ഗാന്ധാരിയും സന്ജയനും ധൃതരാഷ്ട്രനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ — ഇത്ഥന്മാണ്ടയാ, പറയുക പറയുക. എന്തു ദിക്കിലാണു് കരുകലമാകുന്ന കാനനത്തിൽ ഒറ്റയായി ശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന തളിരാകുന്ന എന്റെ വത്സൻ ദുര്യോധനൻ നില്ക്കുന്നതു്? ഇപ്പോൾ അയാൾ ജീവിക്കുന്നോ ഇല്ലയോ?

ഗാന്ധാരി — പുത്രാ, യാസ്തു ചെയ്തിട്ടു് എന്റെ വത്സൻ ജീവിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഏതുദിക്കിലുണ്ടെന്നു പറയുക.

സന്ജയൻ — ഇതാ മഹാരാജാവു് തമ്മിച്ചതായ നൃഗ്രോധവൃക്ഷത്തിന്റെ തണലിലിരിക്കുന്നു.

ശാസ്താരി—(കരണയോടുകൂടി) പുത്രാ, മനിച്ചെന്ന് റി പരയുത്തല്ലോ. ഇപ്പോൾ നൂറു ഡഹോദരന്മാരും ഇയാളുടെ സേവിയർമാരിലില്ലയോ?

അത്ഭുതം—താതാ, അമ്മേ, തേരിൽനിന്നും പതുക്കെ ഇറങ്ങുക.

(രണ്ടുപേരും ഇറങ്ങുന്നതായി നടിക്കുന്നു)

(അനന്തരം ലജ്ജയോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന ഭർത്താവിനെ പ്രവേശിക്കുന്നു)

അത്ഭുതം—(അടുത്തുചെന്നിട്ട്) മഹാരാജാവു ജയിക്കണം. ഇതാ അച്ഛൻ അമ്മയോടുകൂടി വന്നിരിക്കുന്നു; മഹാരാജാവു കാണുന്നില്ലയോ?

(ഭർത്താവിനെ വല്ലായ്മ നടിക്കുന്നു)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—

നേരേ കങ്കമുഖങ്ങളാൽ സ്വകവചം

മോചിച്ചു, ശല്യങ്ങളേ

ദൂരത്തളളി വളർത്തു തന്ററിവുമായ്

കർണ്ണാശ്രയത്തോടു താൻ

സ്വപരം തിർജ്ജിതരായ് സമാശ്വയിതരാം

ഭൂവാലരേപ്പാത്തുടൻ

പാരം ഷേദയ സഹ്യയെന്നു സുത, ഞൻ

നിയോടു ചൊന്നിലയോ?

121

(ധൃതരാഷ്ട്രനും ശാസ്താരിയും സ്പർശിച്ചുകൊണ്ടു്

അടുത്തുചെന്നു ആപിംഗനംചെയ്യുന്നു.)

ശാസ്താരി—മലയാള പ്രഹാരമേറിയതുകൊണ്ടുള്ള ഹേദനയാൽ ക്ഷീണിയിരിക്കുന്ന നിനക്കു് ഞങ്ങൾ അടുത്തുവന്നിട്ടും വാക്കു പുറപ്പെടുത്തില്ലയോ?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—യത്സ ദുഃഖ്യാധനാ, മുമ്പിലുണ്ടാകാത്തവിധം ഇപ്പോൾ എന്റെ അടുക്കൽകൂടി സംസാരിക്കാതെയിരിക്കുമെന്നാണ്?

ശാസ്താരി—വത്സാ, യീയും ഞങ്ങളോടു സംസാരിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ--എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഞങ്ങളോടു ദുഃഖ്യാധനം

നോ, ദുർമ്മഷണരോ മറ്റു വല്ലവരുമോ തന്മാരിക്കുമോ?

(ഏൻ കരയുന്നു)

ദുര്യോധനൻ— .

അനുജരുടെ ഖിയാശം ദുസ്സഹം ചേർത്തു ഞാനി-
ജ്ജനകജനനിമാർക്കുജ്ജ്ഞലിൽ ഹേതുവായേൻ;
അനഘഭരതവംശംതയിൽ വല്ലായെ തീന്നി-
ടിന സുതമൃതികൃത്താം ഞാൻഭവൽസുന്ദരവാരോ? 122

ഗാന്ധാരി— മകളേ, ജീലപിക്കരുതേ! കണ്ണുകാണാൻ
വയ്യാഞ്ഞ ഈ രണ്ടുപേർക്കും ഹീ ഒരുത്തനെങ്കിലും മാർഗ്ഗദർശി
യായിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിവാൽ ഹി വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കുക.
ഏനിക്കു രാജ്യംകൊണ്ടും ജയംകൊണ്ടും എന്തുവേണം?

ദുര്യോധനൻ—

ചെമ്മേ പാണ്ഡാലതികൃപണമീ
വാക്കുയോജിച്ചിട്ടുനി-
ല്ലമ്മേ; സുക്ഷത്രീയതയെവിടെ
തുച്ഛതീ ദൈന്യമെങ്ങോ?
അനോഹത്താൽ സുതശതവിതാം-
ശത്തെയോർക്കാതെ നീയി-
ദുർമ്മാസ്വർണ്ണം തടവുമിടന്നേ-
ക്കാത്തിടാനോത്തിട്ടയോ? 123

നിശ്ചയമായിട്ട് ഇതു പുത്രശോകത്തിന്റെ വിചേഷ്ടി
തമാണ്.

സന്ജനൻ— മഹാരാജാവേ! കൂടം കിണറിൽ ഹീ
ഞാൻ കയറുകൂടി ഇടരുത് എന്ന്തു ലോകവാദം അസത്യമാ
കുമോ?

ദുര്യോധനൻ— ഇതത്ര യോജിക്കുന്നതല്ല: ഉപകരിക്കുന്ന
തായിട്ടുള്ളത് ഇല്ലാത്തവർക്കും ഉപകരണംകൊണ്ടു് എന്തു ഫ
ലമാണുള്ളത്?

(ഏൻ കരയുന്നു)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ— (ദുര്യോധനനെ ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) മകനേ
ബമാശപയിക്കുക. എന്നെയും അതി ദീനയായ ഈ മാതാവി
നേയും സമാശ്വയിപ്പിക്കയും ചെയ്യുക.

ദുഷ്ടോധനൻ — താതാ, നിങ്ങൾക്കീപ്പോൾ സമശ്ചാസം
ലഭിക്കാൻ പ്രയാശമാണ്; പന്നെയോ-

ഇക്കാലമെന്താൽ ഹതപുത്രയാകം-
മക്ഷതിയോടൊത്തിഹ നിങ്ങൾ ജനായ്
ദുഃഖത്തിലും തൃപ്തികലർന്നു പുത്ര-
വർഗ്ഗത്തെയാർത്തശ്രു പൊഴിച്ചുകൊൾക. 124

ഗാന്ധാരി—പുത്രം, നിന്മേ ഒരുത്തനെക്കൊണ്ടെങ്കിലും
അനുശോചിക്കാതെയിരിക്കാമെന്ന് ഉള്ളതുതന്നെ ഇപ്പോൾ ധാ-
രാളം മകിയാകുന്നു. അതിനാൽ മകളേ, തീ പ്രസാദിക്കണം.
ഇതാ ഞാൻ മമസ്തരിക്കുന്നു. യുദ്ധവ്യാപാരത്തിൽനിന്നു തീ
തീവർത്തിക്കണം. അച്ഛന്റെ ഞാക്കിയെ നിസ്സാരമാക്കരുത്.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകളേ, നിന്റെ അമ്മയുടേയും, സകല
ബന്ധുക്കളും തരിച്ചിരിക്കുന്ന എന്റെയും ഞാക്കിയെ തീ അ-
നുസരിക്കണം.

നോക്കുക:-

ആരേച്ചിന്തിച്ചറച്ചാനരിജയ, മടരിൽ
ച്ചത്തിത ദ്രോണഭീഷ്മ-
ന്മാരും; കർണ്ണന്റെമുനരിൽ തന്യനെ തിഹതി.
ച്ചുള്ളുതൻ പാരിനെല്ലാം
പാരം ഭീ ചേത്തു, മൽബ്ബാലകമിപുവിനു നി
ബാക്കി ഘോരപ്രതിജ്ഞ-
യ്ക്കോരുമ്പോളേതുകൊണ്ടും മതിമതി രണ-
മീയന്ധരേ കാക്കണേനീ. 125

ദുഷ്ടോധനൻ — യുദ്ധത്തിൽനിന്നു തിരിച്ചുചോയിട്ട്
ഞായെന്നാണു ചെയ്യേണ്ടതു്?

ഗാന്ധാരി—നിന്റെ അച്ഛനും ഷിദ്രനും പറയുന്നതു
കേൾക്കണം.

സന്തജയൻ—ദേവാ, അങ്ങനെയൊണ് വേണ്ടതു്.

ദുഷ്ടോധനൻ — സന്തജയാ, ഇപ്പോഴും ഉഷഭേരികേ
ണ്ടതുണ്ടോ?

സന്തജയൻ — ദേവാ, ഏതുകാലംവരെ ജീവിച്ചിരിക്ക

നോ അതുവരെ ജയേച്ഛരംകൾ അറിവുള്ളവരുടെ ഉപദേശത്തിന് അർഹമാണ്.

ദുഷ്ടോയത്തൻ—(ക്രോധത്തോടെ) ആകട്ടെ, അറിവുള്ളവരായ ഭവാനിൽനിന്നുതന്നെ ഞങ്ങളെക്കുറിച്ച് അനുകൂലമല്ലാത്ത ഉപദേശത്തെ കേൾക്കാം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകനേ, യുക്തവാദിയായ സത്ജനത്തിൽ എന്തിനാച്ഛ കോപിക്കുന്നത്? നീ അഭയദിയിരിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻതന്നെ ഷേണ്ടതു പറയാം; കേൾക്കുക.

ദുഷ്ടോയത്തൻ—അച്ഛൻ പറയണം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—എന്തിനു വിസ്തരിക്കുന്നു? അങ്ങു ഇതിയെങ്കിലും അഭിപ്രായം ചോലുള്ളതിനെ കൊടുത്തു യുധിഷ്ഠിരനുമായി തന്ധിചെയ്യണം.

ദുഷ്ടോയത്തൻ—താതാ, പുത്രവാത്സല്യചാരവശ്യത്താൽ അമ്മയും, വിവരമില്ലായ്മയാൽ സത്ജനനും ഇങ്ങനെ പാഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. അങ്ങേയ്ക്കുകൂടി ഇങ്ങനെ ഷ്യാമോഹം വന്നുചോല്ലോ; അല്ലെങ്കിൽ പുത്രനാശത്താലുണ്ടാകുന്ന ഹൃദയജപരവലുതാണല്ലോ. അത്രയുംമല്ല; ഞാതാ, ഹൈറുകൂടാതെ നൂറനുജനാരോടു കൂടിയിരുന്ന ഞാൻ അന്നു വാസുദേവൻവന്നു തന്ധിയാലോചനചെയ്തപ്പോൾ അതിനെ ഷകവച്ചില്ല. ഇപ്പോഴാകട്ടെ, പിതാമഹന്റേയും, ആചാര്യന്റേയും അനജനാരുദേയും മരണത്തെക്കണ്ടതുകൊണ്ടു തന്റേ ശരീരത്തെ മാത്രം സ്നേഹിച്ചു ദുഷ്ടോയത്തൻ, യോഗ്യപുരുഷനാക്കു ലജ്ജാകരവും അസുഖപശ്ചവത്താനവുമായ, പാണ്ഡവനാരുമായിട്ടുള്ള തന്ധി എങ്ങനെ ചെയ്യും? അത്രയുംമല്ല, അല്ലയോ, തന്ധിയേദിയായ തന്ജയാ,-

കുറുപ്പേടൊരു മന്ദരാണ നേരി.
ദൃമിവൃന്ദത്തെടു തന്ധിചെയ്തവരോത്താൽ,
പരമെൻ സഹജൻ മരിക്കവേ ത്യാ.
അജനാമിഹ പാത്ഥർവാഴുകേനോ?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—ഇത്രയൊക്കെയായി എങ്കിലും ഞാൻ പ്രീതിച്ചാൽ യുധിഷ്ഠിരൻ പിന്റെയൊന്നും ചെയ്തയില്ലെന്റില.

എന്നു മാത്രമല്ല; നാം ഉപദ്രവിച്ചതൊന്നും അദ്ദേഹം വീചാരിക്കയ്യുമില്ല.

ദുര്യോധനൻ — എന്തുകൊണ്ട്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകനേ, യുധിഷ്ഠിരന്റെ പ്രതിജ്ഞ കേൾക്കുക:—ഒരനുജയെങ്കിലും മരിച്ചാൽ ഞാൻ പിന്തെ ജീവിച്ചിരിക്കയില്ല." യുദ്ധത്തിനു പല കഷ്ടതകളുമുള്ളതിനാൽ അനുജനാശത്തെ ഭയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹം എപ്പോൾ അടിപ്രായപ്പെടുന്തോ അപ്പോൾ തന്നെയുന്ധി കൈമാറുകയായിരിക്കും.

സത്ജയൻ — അതങ്ങനെയാണ്.

ഗാന്ധാരി—മകനേ, യുക്തിയുകതമായ അച്ഛന്റെ വാക്കിനെ തീ അനുസരിക്കണം.

ദുര്യോധനൻ—അച്ഛാ, അമ്മേ, സത്ജയാ, ഭ്രാതാവേകൻ മരിച്ചിടിലുമുടൽ വെടിയാൻ ധർമ്മൻ തീർച്ചചെയ്താൻ, പ്രേതത്വം സോദരന്മാർ ശതവുമനയവേ ഹേബന്ധേച്ഛരൂപോ ഞാൻ? ഭീ കട്ടിടാതെ ദുശ്ശാസനശധിരമശി- ചുള്ളഭീമന്റെദേഹം ഹാ തച്ചെങ്ങുംപൊഴിക്കാതെയുമിങ്ങനധുനാ ചെന്നുധന്ധി ക്കുമെന്നോ?

127

ഗാന്ധാരി—ഹാ! പുത്ര ദുശ്ശാസനാ, ഹാ! എന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽ കിടന്നു ഹിഹരിച്ചവനെ, ഹാ! യുവരാജാ, ലോകത്തിൽ ഒരുത്തനും ഇരയാതിരി ആപിന്തു കേട്ടിട്ടു കൂടിയില്ല. കഷ്ടം! നൂറു വീരന്മാരെ പ്രസവിച്ച ഭാഗ്യംകെട്ട ഗാന്ധാരി നൂറു ദുഃഖത്തെയാണ് ജമിപ്പിച്ചത്; അല്ലാതെ നൂറു പുത്രന്മാരെയല്ല.

(ഏല്പാവതം കരയുന്നു)

സത്ജയൻ—(കണ്ണനീരു തുടച്ചുകുളഞ്ഞിട്ട്)താതാ, അമ്മേ; നിങ്ങൾ മഹാരാജാവിനെ പ്രതിബോധിപ്പിക്കാതായിട്ടാണല്ലോ ഉവിടെ ഭയ്തിരിക്കുന്നത്. അതിനാൽ ആത്മാവിടുന്നതെയും അടക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ — ഖത്വ ദുഷ്ടോധനാ, ഈവിധത്തിൽ ഭാഗ്യങ്ങൾ മറിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ നീയും ശത്രുക്കളിൽ സഹജമായ അഭിമാനത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാതെയിരുന്നാൽ നീയൊരു വൻറെ മാത്രം ജീവിതത്തെ ആശ്രയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തപസ്വിനിയായ ഈ ഗാന്ധാരിയും ഞാനും ഒരൂരോയാണ് ശരണം പ്രാപിക്കേണ്ടതു്?

ദുഷ്ടോധനൻ — ഈ അവസരത്തിൽ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നു കേൾക്കുക.

സർവ്വംതാധിച്ചു, സൌഖ്യവ്രജവുമനുഭവി-
ച്ചിസ്തുശത്രുക്കളായി,
ദുർവ്വിതാമേന്ദ്രരെല്ലാമടിയിൽ മുടിപതി-
പ്പിച്ചു കൂപ്പിടുവോരായ്,
ഗർവ്വത്തോടോശ്ശു തേരിട്ടിടുമരികളെയും
കൊയ്യാരങ്ങേസ്സുതന്മാർ
താർപ്പന്മാരും തുലഞ്ഞു, സഗരനകിടയായ്
ഔഷ്കമാതാവുമായി.

128

അല്ലെങ്കിൽ ഈ അധിപതി ക്ഷാത്രധർമ്മത്തെ ഉല്ലംഘിച്ചതായിവരും.

(ഈണിയറയിൽ വലുതായ കോലാഹലം)

ഗാന്ധാരി—(കേട്ടു ഭയത്തോടുകൂടി) മകനെ, എവിടെ നിന്നാണ് ഹാഹാകാരത്തോടുകൂടിയ തുര്യശബ്ദം കേൾക്കുന്നതു്?

ധന്വജയൻ — അമ്മേ, ഈ ഭൂമി ഈമാതിരിുള്ള മഹാബിനാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഭിരുച്ഛയങ്ങൾക്കു് ഭയത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതാണ്.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്താ ധന്വജയ, പോയി അറിയുക. ഈ ഹാഹാകാരവും വളരെ ഭയങ്കരമായും മഹത്തായും ഇരിക്കുമല്ലോ; ഇതിനു തക്കനായ കാരണമുണ്ടായിരിക്കണം.

ദുഷ്ടോധനൻ—അച്ഛാ; പ്രസാദിക്കണേ! ഞങ്ങൾക്കു ദൈവം ഖിപരിതമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഇനിയും വേറൊരൊര്യോപത്തു് കേൾക്കുന്നതിനു മുമ്പിൽതന്നെ എന്തെ യുദ്ധത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുമ്പതിനു അനുവദിക്കണം.

ഗാന്ധാരി—മകളേ, മുഹൂർത്തനേരമെങ്കിലും മന്ദഭാഗ്യയായ എന്തേ സമാശ്വയിപ്പിക്കണം.

പൃതരാഷ്ട്രൻ—പുത്രാ, നീ യുദ്ധത്തിനായി തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഗുഡമായി ശത്രുക്കളേ തശിപ്പിക്കാനുള്ള ഉപായം ആലോചിക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—

നേരമെഴുച്ച സുഹൃദപിഘാതമതളം
ശത്രുക്കളേക്കൊല്ലുവാൻ
പോരേ മദ്രഥ-മക്ഖലാരികൾവിധം
കാപട്യമെന്തിന്നുമേ?

ഗാന്ധാരി—പുത്രാ, നീ തന്നിട്ടേ ഉള്ളല്ലോ; ആരാണു നിന്നേ ധഹായിക്കുക?

ദുര്യോധനൻ—

വിരൻ ഞാതൊരുചൻ, തന്മാത്തജ്ജ്ഞിപ-
ദ്രാതാവു; ശത്രുക്കൾനി-
സ്സാരന്മാർ; ഉഘുദൈവമെന്തിന, — ധനം;
നിഷ്യാതമിപ്പാത്തലം.

129

(അന്നിയറയിൽ കളകളുൾപ്പെട്ടിന്റെ ശേഷം)

അല്ലയോ യോഗന്മാരേ, ഈ വലുതായ സങ്കടം മേരിട്ടതിനേ നിങ്ങൾ കൌരവേശ്വരനേ ധരിപ്പിക്കണം. അപ്രിയം പറയുന്നതിൽ മടിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല. എന്തെന്നാൽ ഇതിനുംകാലത്തിനുമിടയിൽ പ്രവർത്തിക്കണമല്ലോ, എങ്ങനെ എന്താൽ, -

വെടിഞ്ഞു കടിഞ്ഞാണു-മത്തൻചിലജ്ജ്ഞാനാസ്രങ്ങളെ-
ററുടൻ തന്നിയെ വാജിതൻ ശതിപെടും വെറുംതേരുമായ്,
പടൻ മിഴിനിരീനാൽ സ്സുടമുറച്ചു കർണ്ണാത്യം,
പടക്കടിയിലേക്കിതാ ബത! വരന്നു മദ്രാധിപൻ.

130

ദുര്യോധനൻ—(കേട്ടിട്ട് ശങ്കയാടുകൾ) എന്ത്! ആരാണിങ്ങനെ അസ്സഷ്ടമായി ഇടിഞ്ഞി വീഴുന്നതുപോലെ കറോരമായിട്ടുള്ള വാക്യത്തെ ഉൾക്കൊള്ളിച്ചതു? ആരവിടേ?

(പ്രാവശിച്ചു സംഭ്രമത്തോടുകൂടെ)

സുതൻ—കഷ്ടമേ! ഞങ്ങൾ ഹതന്മാരാകുന്നു—

(ഏന്താഴെ വീഴുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—ഏടോ, പറയൂ.

ധൃതരാഷ്ട്രസഞ്ജയന്മാർ — പരയണം പറയണം.

സുകൻ — ആയുഷ്മൻ, വേറിട്ടെടുത്താണ്!

മനോരഥത്തിൽ പടി ശൂന്യമായ
മനസ്സികർണ്ണന്റെ റഥത്തിലേറി
തതീച്ചുണ്ണഞ്ഞീടിന ശല്യനിപ്പോൾ
ജന്മത്തിലും ശല്യമിയററിയേറും.

131

ദുര്യോധനൻ — അയ്യോ! സ്നേഹിതനായ കർണ്ണ,
(ഏന്നു മുർച്ഛിച്ചു വീഴുന്നു)

ഗാന്ധാരി—മകനേ സമാശ്വസിക്കൂ സമാശ്വസിക്കൂ.
അഞ്ജയൻ-ദേവൻ സമാശ്വസിക്കണം സമാശ്വസിക്കണം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ = കഷ്ടം ! കഷ്ടം !!

വീരൻ ഭീഷ്മൻ ഭ്രോണനും ചത്തന്മാറി-
ങ്ങാരോ നമ്മൾക്കുശ്രയസ്ഥമായതായോൻ,

ശൂരൻ മൽപ്പുത്രനുമേറാം സുഹൃത്തും.

മാ രാശേയൻ കൂടിയാഹാ! ഭരിച്ചോ !

132

വത്സാ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക. അല്ല
യോ ഹതവിയേ,=

സുതശതമൃതിദുഃഖം, കണ്ണുകാണായ്ക, തീർ-
ട്ടുകിടന്നുചിത്തപ്പതിയോടൊത്തൊരി ഞാൻ,
ഹതസ്തകലസുഹൃത്താമിബ്ഭൃജംഗദ്ധപജൻതൻ
ഹിതമൻവിലുമാശിക്കേണ്ടയെയാക്കിയല്ലേ!

133

മകനേ സുയോഗയാ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക.
ക. വ്യസ്തയിച്ചിരിക്കുന്ന അമ്മയേയും സമാശ്വസിച്ചുകുക.

ദുര്യോധനൻ — (ബോധം പ്രാപിച്ചു)

അയി കർണ്ണ, കർണ്ണ സുഖമേകിട്ടുന്നവാണ് -
മയമുദ്ധമാദ്ധുചിചെവിയിൽപ്പൊഴിക്ക തീ
ഷിഴചെറുമറം ചിരമിത്രമെന്നെയും
വൃഷ്ണന്തേതവത്സല, ചെടിഞ്ഞുപോകയോ ?

134

(പിന്നെയും മുർച്ഛിക്കുന്നു)

(ഏല്പാവതം സമാശ്വസിച്ചിരിക്കുന്നു.)

ദുഷ്ടോത്തരൻ—

ഗുണജലധി മദിയജിണനേക്കാൾ
പ്രണയമിയയൊരു കർണ്ണനും മരിക്കേ -
ഘൃണ ജനക, വിമുർച്ഛതനിലും അ-
ന്യായയുമെതിക്കു സമാശ്വസിക്കിലെന്താം?

135

അത്രയുമല്ല:-

ഹാ! ദുഃഖത്തിനു ഹേതുവാകിലു;-മരാ-
തിക്ലിഷ്ടനെൻ ഖത്വയാ-
മാദുശ്ശാസന, താസ്സവാക്, ഉിവരിൽ
ത്താപം ഖചിപ്പില്ല ഞാൻ;
വേദം ഹൃത്തിലുദിക്കമാറു കദതം
കർണ്ണനമാരേകിയോ,
ഖാദം വിട്ടുവനുള്ള അംശവുമുദൻ
ഭന്യീകരിച്ചീടുവൻ.

136

ശാസനാരി—മകനേ, ക്ഷണ്ണയേരം ബാഷ്പ് അമോചനം കുറയ്ക്കണം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ— അത്യാ, അല്ലനേരം അശ്രുക്കളെ അക്കുക.

ദുഷ്ടോത്തരൻ—

എന്തേക്കുറിച്ചു നെ തത്ര ഖലിഞ്ഞ ഖീരൻ
തന്യേത്തടുപ്പകിനൊരുത്തരുമെത്തിയില്ല;
ഇന്യേരമായവനെയോത്തു വിഷണ്ണായത്തിൽ
വന്യേറുമക്ഷീസലിലം തടയുന്യതെനേ?

137

സുതാ, ഒരിക്കലും സംഭവിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതായും
ഞങ്ങളുടെ ദിശേത്തിനു അശകരമായുള്ള ഈ കൃത്യം
ചെയ്തതാരാണ്?

സുതൻ--ആയുഷ്മൻ, ഇങ്ങനെയാണു് ജന്മങ്ങൾ
പറയുന്നതു്—

“കരുണയേനാത്തകന-

ശുഭബലവാജ്ജ്ഞാൻ, ശരൈഘണ്ടാൽ
വിതതൊടു കർണ്ണനെയത്തേ-
തതളിച്ചയിൽത്താണിരിക്കെ യിഹയിച്ചു.”

138

ദുഷ്ടോധനൻ-

കർണ്ണമുഖേനുമൃതീയാൽ
തിണ്ണെന്തിളകന്ത ശോകവാരിധിയേ
ചണ്ഡൻ ബാധവശിവിപോൽ
തുർണ്ണം മൽക്രോധവഹീ തടയന്തു.

139

ഔച്ഛാ, അമ്മേ, തിങ്ങൽ പ്രയാദിക്കുമേ.

തങ്കടഭവമാം ദുസ്സഹ-
വൻകൈലൈങ്കിരപ്പടർന്നു കത്തുന്തു ;
ശങ്ക കലത്തുഃ രണമിശ്ര
വൻചഥയാതന്നിൽ തന്നിതെമ്മട്ടം.

140

പുത്രരാഷ്ട്രൻ—(ദുഷ്ടോധനനെ ആലിംഗനംചെയ്തു കരഞ്ഞു കൊണ്ടു്)

ഉണ്ടായിട്ടും തന്യ, ജന്മമീ-
സ്സാഹസംകൊണ്ടു; പക്ഷേ
രണ്ടായ് ചൊട്ടുന്നിതു മമ മതാ
ഭീമമേപ്പാർത്തിട്ടമ്പോൾ ;

കൊണ്ടാട്ടമ്മാറനീകൃതി പരം
മാമി മിൻ ചേഷ്ഠിതം, ഹൃൽ-
ത്തണ്ടാട്ടം വൻചതിയരടരിൽ
പ്ലാതം,—മീ ഞാൻ ഹകാശൻ

141

യാസാരിപമകനെ, നൂറു പുത്രന്മാരേയും കൊന്നിരിക്കുന്ന ആ ഭീമനുമായിട്ടു തന്നേയാണോ യീ യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെട്ടുന്തു് ?

ദുഷ്ടോധനൻ....ഭീമൻ അമ്മിടെ നില്ക്കട്ടെ:—
എൻമനസ്സിനു അരിഷ്ടതുഷ്ടിയതളിട്ടുണ്ടോ,-നടലൊക്കെയും
യന്തയോജ്ഞതവചന്ദരം; ഖീമലചന്ദ്രമസ്സു മിഴികൾക്കുമേ,

അംബ, നിൻ്റെ നന്മയ്ക്കുള്ള യേശുക്രിസ്തുവിനെപ്പറ്റി കർത്താവേ
 മമ്മാദാനെ തിഹയിച്ചൊരാക് വലയിലെൻ ശരങ്ങൾ
 [നിപതിച്ചിട്ടും 142

സുതാ, ഇതിയും താമസിക്കാൻ പാടില്ല. എന്റെ തേങ്ങ
 സജ്ജമാക്കിക്കൊണ്ടു വരൂ. പാണ്ഡവന്മാരെ യേശുക്രിസ്തുവിനോടു
 നിങ്ങളുടെ നിന്നോ; സദമാത്രം എടുത്തുകൊണ്ടു യേശുക്രിസ്തുവിനോടു
 യിലേക്കു ഞാൻ പോകുന്നു.

സുതൻ—മറ്റു വിധത്തിൽ വിചാരിക്കേണ്ട. ഇതാ
 ഞാൻ വന്നു കഴിഞ്ഞു. (എന്നുപോയി)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വൃന്ദാവനം ദുഷ്ടോടുകൂടി; ഞങ്ങളുടെ മനസ്സു്
 ഉരക്കുമതിനായിട്ടുള്ള ഈ തിന്റെ ബുദ്ധിയായും സ്ഥിരം
 മനസ്സു് എങ്കിൽ ഇവിടെ കൂടിയിട്ടുള്ള വിരന്മാരിൽ ഒരുപേരെ
 യേശുക്രിസ്തുവിനോടു അഭിഷേകം ചെയ്യുക.

ദുഷ്ടോടുകൂടി—അഭിഷേകം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.
 ഗാന്ധാരി—മകനേ, ആരെയാണഭിഷേകം ചെയ്തത്?
 സജ്ജൻ—ഹാ! കഷ്ടം!

ഭീഷ്മൻ—ദ്രോണൻ്റെപോയിക്കർണ്ണൻ്റെ മൃതിയേൽക്കുവേ,
 ശല്യൻ പാത്ഥവരെ വെന്തിട്ടുടമെന്നുമോഹം മഹത്തുതാൻ 143

ദുഷ്ടോടുകൂടി—ശല്യനെക്കൊണ്ടും അശ്വത്ഥാമസിനോടു
 കൊണ്ടും എന്തു പ്രയാജനമാണു്?

കർണ്ണനെപ്പുനരമൊന്നുകിൽ സ്വയം;
 പാണ്ഡവർക്കു മൃതിചേർക്കുമന്യമാ,
 തുർണ്ണമിങ്ങനെ നിനച്ചു മുന്തമേ
 കർണ്ണതീരിലഭിഷിക്തമായി ഞാൻ. 144

(അണിയാച്ചിൽ കൂകുക ശബ്ദം ചെയ്തിട്ട്)

അല്ലയോ; കൗരവബലത്തിലേ പ്രധാനയോദ്ധന്മാരേ,
 ഞങ്ങളെക്കണ്ടു ഭയപ്പെട്ടു് അങ്ങമിങ്ങുമോടിപ്പോകണ്ടു, സു
 യോധനൻ എവിടെ യിൽക്കുന്നുമെന്നു പറയുവാൻ.

(ഏല്പാവരം പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി കേൾക്കുന്നു)

(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചു)

സുതൻ—ആയുഷ്ഠൻ,

തിരുമേനിയെയും തിരഞ്ഞുകൊണ്ടി-

ട്ടൊരു തേരേറി വരുന്നു രണ്ടുപേരും;

ഏല്പാവരം — ആരെല്ലാമാണ്?

സുതൻ —

വിരുതേറിയ കർണ്ണമാലിയും തൽ-

ക്കുതതിദേവ്യാണി കരോരവായുഭൂവും.

145

താസ്മാരി — (പേടിച്ചുകൊണ്ട്) മകനേ ഇവിടെ ചെല്ലേണമെന്നാണ്?

ദുര്യോധനൻ — ഈ ഗദ അടുത്തുതന്നെ ഇരിക്കുന്നു.

ഗാന്ധരീ — കഷ്ടമേ! മന്ദഭാഗിനിയായ ഞാൻ തടഞ്ഞു.

ദുര്യോധനൻ — അമ്മേ; ഇപ്പോൾ ഖ്യന്ധനിക്കേണ്ടതില്ല. സന്തോഷം, അച്ഛനമ്മമാരെ കേൾക്കുകയും കയറി ശിബിരത്തിലേക്കു കൊണ്ടുപോകുക. നമ്മുടെ ശോകത്തെക്കുറിച്ചു ജനം അടുത്തു വന്നിരിക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ — വല്ലാതെ, ഒരു നിമിഷം അങ്ങിനിൽക്കൂ, ഞാൻ ഇവരുടെ അഭിപ്രായമൊന്നറിയാമെ.

ദുര്യോധനൻ — അച്ഛാ, ആ അറിവുകൊണ്ടെന്താണ് പ്രയോജനം?

(അനന്തരം ഭീമജ്ജനനാർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീമൻ — അല്ലയോ, സുയോധനപക്ഷക്കാരേ, ഞങ്ങൾ എന്തിനായി പരിഭ്രമിച്ചു? അങ്ങമിങ്ങും സഞ്ചരിക്കുന്നു? ഞങ്ങൾ വന്നിരിക്കുന്ന വിവരം കരുപതിയായ സ്വാമിയുടെ അടുക്കൽ പറയുക. ഞങ്ങളേ ശങ്കിച്ചിട്ടാഹശ്യമില്ല.

കള്ളച്ചുരു കളിച്ചുമാജ്ജതുഗ്രഹം തീ യെ ചുമപ്പാർഷ്വതി-
കളളക്കേശവുമുത്തരീയവുമഴിച്ചാത്തും, പൃഥ്വിയുരേ
തള്ളിദ്രാസ്യമണച്ചു; മാൻ ശതയോദയ്യുക്തമധ്യക്ഷമാം
ഭേളേഠംപ്രളകണ്ണിമിത്രമെവിടെ? കാണാനിവക്കാഗ്രഹം. 146

സുതമാഷ്ടൻ— സഞ്ജയാ, ഈ പാപിയുടെ ആക്ഷേപം
ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു.

സഞ്ജയൻ— താതാ, പ്രവൃത്തികൊണ്ടു സകലവിപ്രിയ
വും ചെയ്തിരിക്കുന്ന ഇവർ ഇപ്പോൾ ബാക്കുകൊണ്ടും അതു
തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ— സുതാ, ഞാൻ ഇവിടെ നിൽക്കുന്നു എന്നു
രണ്ടുപേരോടും ചെന്നു പറയൂ.

സുതൻ— കല്പനപോലെ (അവരുടെ അടുത്തുചെന്നിട്ട്)
അല്ലയോ, ഭീമാർജ്ജുനന്മാരേ, ആ മഹാരാജാവു താതയോടും
അമ്മയോടുംകൂടി ആൽത്തറയിലിരിക്കുന്നു.

അർജ്ജുനൻ— ദുഷ്ട്യു; പ്രസാദിക്കണേ, പുത്രശോക
ത്താൽ വ്യത്യചിചിരിക്കുന്ന അച്ഛനമ്മമാരെ പിന്നെയും ന
മ്മൾ ചെന്നു ഭയപ്പെടുത്തുന്നതു ശരിയല്ല. അതിനാൽ നമുക്കു
പോകാം.

ഭീമൻ— മൂഢാ, സദാചാരത്തെ ലംഘിക്കാമോ? ഗുരുക
ന്മാരെ അഭ്യവാദ്യം ചെയ്യാതെ പോകുന്നതു യുക്തമല്ല. (അടു
ത്തുചെന്നു) സഞ്ജയാ, അച്ഛനമ്മമാരെ വന്ദിക്കുന്നു എന്നു പ
റയൂ. അല്ലെങ്കിൽ മില്ലുക; ഞങ്ങളുടെ നാമകർമ്മങ്ങൾ
കേൾപ്പിച്ചു ഗുരുകന്മാരെ വന്ദിച്ചുകൊള്ളാം.

അർജ്ജുനൻ— (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) അച്ഛാ, അമ്മേ,-
ആരിൽജജയാശ ഭവദാത്മജർ വെച്ചു; ലോക-
മാരിൽപ്പെട്ടും പട്ടന്മാർ തുണമെന്നുമോത്തു;
പോരിൽത്തദംഗപഥിയേക്കൊലചെയ്തു പാത്ഥൻ
യേരിട്ടു മാത്രം പിത്രം പദനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു. 147

ഭീമൻ— പൊടിച്ചു കൌരവ്യരെയാക്കുക; മന്നായ്
കൂടിച്ചു ദുശ്ശാസനനെക്കൊല്ലു.

ചൊടിച്ചു, ദുഷ്ടോധനദുർഭോഗാശ
പൊടിപ്പവൻ ഭീമനിക്കാ യൊഴുന്നേൻ. 148

ധൂതരാഷ്ട്രർ — ദുഷ്ടവൃകോദരാ, നീ തന്നെയല്ല, ശത്രുക്കളെ കൊയിട്ടുജ്ജു, ക്ഷത്രീയന്മാരെന്നുണ്ടായോ അന്നു മുതൽ സ മരവിജയികളായ വീരന്മാർ ജയിക്കയും മരിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്; അയിതാൽ ഈ മാതിരി ഷികരഥനങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഞങ്ങളെ എന്തിനു യീ ഭയപ്പെടുത്തുന്നു?

ഭീമൻ—അച്ഛാ, ദേഷ്യപ്പെടേണ്ട:-
ഏതെല്ലാം ഗൃപർ നോക്കിനില്ലമളവിൽ-
പ്പാഞ്ചാലി തിൻമുന്നിലായ്
ജാതകേശമുഴയി,-തന്നുപകലം
പാതേമാഗ്രകോപാഗ്നി.വിൽ
ഭീ കട്ടിശ്ശലഭതപമാൻ ബലദ-
ർപ്പംകൊണ്ടുചൊല്ലുന്നത-
ല്ലേതദൃഷ്ട്രിയകൾക്കു സാക്ഷിയതയ-
ന്മാരൊത്തൊരങ്ങുന്നതാൻ.

149

ദുഷ്ടോധനൻ—എടാ എടാ, കാററിന്റെ മകനെ, വൃദ്ധനായ രാജാവിന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു തിന്ദിക്കേണ്ടതായതന്റെ പ്രവൃത്തിയെ എന്തിനീങ്ങനെ ശ്ലാഘിക്കുന്നു? അത്രയുമല്ല;—

തിങ്ങിബ്ദ്രപർ അസിചെച്ചാരാസ്സഭയിൽവേ-
ച്ചേററം പശുപ്രായരാം
നിങ്ങൾക്കുള്ള വധുചിതൻ പടമഴി-
ച്ചെങ്ങുജ്ജയെൻ വാക്കിനാൽ
ഇങ്ങോത്താലതിനെത്തുക്കെററു ഹതരാ-
മബ്ഭമിപകുളളു? നീ
തുംഗോദ്യൽബലമാണൊരെന്നെ വിജയി.
ച്ചീടാതെ ദർപ്പിക്കയോ?

150

ഭീമൻ — (ശ്രോധം നടിക്കുന്നു)

അജ്ജനൻ — ആയ്യാ, പ്രസാദിക്കണേ! ഇതിലെ എന്തിനു കോപിക്കുന്നു?

ദ്രാതാക്കൾ നൂറും ഹതരാകുമിയാൾ
സ്ഫിതാത്തിയായ് ദുർമ്മാഴിതുകിടുന്നു,

ഏതാനുമന്യത്തിനു ശക്തിയറി-
ട്ടോക്കാൻ തുടങ്ങാലകിലെത്തുചതം? 151

ഭീമൻ — എടാ എടാ, ഭരതകുലത്തിനു കളങ്കമായിത്തീ-
ർത്തോനേ,—

ഇപ്പോൾത്തന്നെ കടുപ്രലാപമിതമ-
ട്ടോതുന്ന യിന്ദേത്തട-
ഞ്ഞപ്പോരിൽ വലസോദരർക്കു തുണയായ്
തെക്കോട്ടയക്കില്ലായാ?
ഉന്തേദിച്ചു മവങ്ങളസ്ഥികളിലായ്
തട്ടുന്മാഴുൽപ്പന്നമാ-
മുച്ചദ്ധാനമെഴുന്ന നിന്നുൾ തട-
ഞ്ഞിടാത്തിലിന്ദീശ്വര.

152

അത്രയുമല്ല, മുഡാ —

കണ്ണീർതുകിക്കമയികലയിധം തകടം കൈവിടാനും,
വണ്ഡിപ്പേറ്ററം തകരുന്നജാതാംഗമീക്ഷിക്കുവാനും,
തിണ്ണുന്നേവം കതകലസരുകുംഭിയോ ഭീമനത്യ-
ച്ചണ്ഡം കോപിപ്പളളിലയി, നി മുഡ, ജീവിച്ചിരിപ്പു? 153

ദുഷ്ടോധയൻ—ദുരാത്മൻ, ഭരതകുലാധമനായ പാണ്ഡ
വചശോ. ഞാൻ തീഞ്ഞപ്പോലെ ഭള്ളു പറയുന്നതിൽ നമ
ത്മനല്ല; എന്താൽ....

കട്ടിക്കൂട്ടമൊരു മൽഗ്ഗദയാറിൽ-
ത്തട്ടിയെല്ലുകൾ പൊടിഞ്ഞെടർത്തയിൽ
ഒട്ടിപ്പള്ളകുമായേ, ശവമായ് നി
പെട്ടിടുന്നതു സുഹൃത്തുകൾ കാണും.

154

ഭീമൻ — (ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു്) ചുങ്ങുമെയൊണകിൽ അങ്ങേ
ശരിച്ചും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതാണല്ലോ; എന്താൽ അടുത്തുണ്ടാവാ
നിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പറയാം.

നാളെക്കാലത്തു കൈയിൽപ്പെട്ടമൊരുഗദയാ-
ലുതമട്ടിത്തകർത്തി-
ട്ടാളെല്ലാം മോക്കിനില്ലേ കഠിനത കലരം
യിൻശിഷ്ടിയിൽ ചവിട്ടി,

ചാലേ നി മുമ്പരാകം ത്വഹജ്ഞയെ കടം-
ചോരയാം ചന്ദനത്താൽ
കോലം കാണാതെ കേശം മുതലടിവാർത്തയും
യാടിയിൽപ്പുശുവൻ ഞാൻ,

154

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ, ഭീമാജ്ജനന്മാരെ, സകല വൈരികളെയും ശമിപ്പിച്ചവനായി പരാക്രമിയായ പരശുരാമതേപ്പോലെ മനോഹരയശസ്സോടു കൂടെയുപനായി പ്രതാപത്താൽ താപിതമായ അശേഷലോകത്തിലും സ്വപജന്മങ്ങളെ സ്ഥാപിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രീമാനായിരിക്കുന്ന അജാതശത്രുവാകുന്ന യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവു് അജ്ഞാപിക്കുന്നു:

രണ്ടുപേരും — ആയുർണ്ണ എന്തതളിച്ചെയ്യുന്നു.

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

“പോരിൽച്ചത്തവർ തൻ വപുസ്സുകൾ ദഹി-
പ്പിക്കട്ടെ, ബന്ധുക്കൾ കൺ-
കീരോടൊത്തു മിലോദകം മൃതനര-
കേകളെ മിത്രങ്ങളും,
തേരേ പാത്തു മിരഞ്ഞിടട്ടേ കഴുകൻ
കൊത്തും സൃഷ്ടത്തിൻകലം,
സുരൻമാഞ്ഞു, രിപുക്കളൊത്തുടനട-
ക്കിട്ടെ സൈന്യത്തെയും.

156

രണ്ടുപേരും — ആയുർണ്ണ കല്ലനപോലെ (ഏതെ പോകുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

എഓ എടാ, ശാഖധീവന്മാർക്കു ലഭിച്ചുകൊണ്ടു പരാക്രമ ശാലിയിയായ അജ്ജനാ, അജ്ജനാ; ഇപ്പോൾ നി എവിടെ പോകുന്നു?

കോപം കർണ്ണനിൽ വാസ്തയാലിതുവരെ-
കൈവിട്ടിതുൾകൃഷ്ണമൺ-
ചാപം, നിങ്ങൾ മദിച്ചുപോയ് ബലികളി-
ല്ലാത്തുള്ള വൻപോരിതിൽ,

താപത്തോടു ധനുസ്സുവിട്ടമതമ-

ത്താതന്റെ കേശഗ്രഹാ-

ക്ഷേപത്താലണയുന്ന പാബലപ്പൊതു-

കാലാഗ്നിയാം റെറ്റണി ത്താൻ.

157

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—(കേട്ടിട്ട് സന്തോഷത്തോടെ) യത്സാ ദുഷ്ടോ ഗനാ, ദ്രോണവധത്താൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ക്രോധബഹി യോടു കൂടി അച്ഛന്മാർക്കു അധികബലവാനായി അഭയാനുക ശലനായി അമരതുല്യനായ അശ്വത്ഥാമാവു വന്നിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ചെന്നു എയിരേറു ആ വീരനെ ബഹുമാനി ക്കണം.

ഗാന്ധാരി—മകനെ, ആ മഹാപുരുഷനെ ചെന്നെത്തി രേൽക്കുക.

ദുഷ്ടേഷനൻ—താതാ, അമ്മേ, കർണ്ണന്റെ യത്സം കാം ക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഇവന്റെ ന്യത്ഥമായിട്ടുള്ള യൗവനംകൊ ണ്ടും ശസ്ത്രബലംകൊണ്ടും എന്താണു പ്രയോജനമുള്ളതു്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—യത്സാ, ഈ സമയത്തിൽ ഇതുപോലെ യുള്ള പരാക്രമികൾക്കു വാക്കുകൊണ്ടെങ്കിലും നീരസമുണ്ടാ ക്കരുതു ഭവേത്യല്ല.

(പ്രവേശിച്ചു്)

അശ്വത്ഥാമാവു്—കൌരവരാജാവു വിജയിക്കട്ടെ.

ദുഷ്ടേഷനൻ—(ഏഴനേരം) ഗുരുപുത്രാ, അവിടെ ഇരി ക്കാം.

(ഏഴു് ഇരത്തുണ)

അശ്വത്ഥാമാവു്—രാജൻ ദുഷ്ടേഷനാ,-

ശ്രുതിസുഖദമനേകം വാക്കുരച്ചുള്ള കർണ്ണൻ ക്ഷിതിപ! ഞ്ഞരഭൂവിൽ ചെന്തതീക്ഷിച്ചുവല്ലോ, ധൃതിയൊടു സധനുസ്സിന്ദ്രേണി ശത്രുവ്രജത്തോ- ടെതിരിട്ടുപതിനെത്തി; ചിന്തയൊക്കെ ത്യജിക്കാം. 158

ദുഷ്ടേഷനൻ—(അസൂയയോടുകൂടി) ആചര്യപുത്രാ, മൃതി; കർണ്ണനണത്തശേഷമേ നീ ധൃതികൈക്കൊണ്ടുടർചെയ്തുള്ളുവല്ലോ;

ധതി മന്യുതിയും കഴിഞ്ഞിടട്ടേ;
മതിമൻ, ഞങ്ങളിലില്ല ഭേദമേതും

159

അശ്വതഥാമാവു് — (ഉള്ളിൽ വിചാരിക്കുന്നു) ഇല്ലപ്പാഴും ആ
കർണ്ണന്റെ പേരിൽ തന്നെയോ പക്ഷ്ക പാതം; പരിഭവം ഞ
ങ്ങളിലും. (നേരിട്ടു്) കൌരവശ്രേഷ്ഠാ, അങ്ങനെയൊക്കട്ടെ.

(എന്നു പോയി)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ— വത്സാ, തിനക്കു് ഇതെന്തു ഭ്രമമാണു്?
ഈ കാലത്തിൽക്കൂടി ഇതുപോലെയുള്ള മഹാപുരുഷനാകുന്ന
അശ്വതഥാമാവിനും പരുഷവാക്കുകൊണ്ടു നിരന്യമുണ്ടാകുന്ന
വല്ലൊ.

ദുര്യോധനൻ— ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു് അപ്രിയ
മായിട്ടോ വ്യാജമായിട്ടോ വല്ലതും പറഞ്ഞോ? അല്ലെങ്കിൽ
ഇതിൽ കോപിക്കാനുള്ളതല്ലയോ? നോക്കുക:—

വില്ലാളിശ്രേഷ്ഠരാകാ റൂപതികളുവിലം
പാത്തു് ചാക്രിയുവോനായു്,
വല്ലാതേ കണ്ടു യുഷ്മദപിഡിയുഃ പിഴയാൽ
പോരിലാപതുപദം,
പുല്ലായു് ജീവൻ വെഴിഞ്ഞുളൊരു നഖമിണിയാം
കർണ്ണനേക്കൊണ്ടുദോഷം
ചൊല്ലാനെൻ മുതിലോക്ഷ്ണവന വിജയനേ—
കാളമുണ്ടോ വിശേഷം ?

160

ധൃതരാഷ്ട്രൻ— വത്സാ, ഇതിൽ നിന്നെന്തൊന്നു ദോഷ
മുള്ളതു്? ഇപ്പോൾ ഭരതകലത്തിന്റെ അവധാനമായി, സ
ജയം ഭാഗ്യംകൊടുക്കായ ഞാൻ ഇപ്പോഴൊന്നാണു ചെല്ലേ
ണ്ടതു്? (ആലോചിച്ചിട്ടു്) ഇങ്ങനെയൊക്കട്ടെ, സന്തോഷയാ, ഞാൻ
പറഞ്ഞതായി ഭരദവാജയായ അശ്വതഥാമാവിനോടു പറയു--

ഇയ്യാളോടൊരുമിച്ചു ഞനുംലപകം—
തൊപ്പാ കടിച്ചുളളതും,
നീയെൻമുണ്ടിലമ്മത്തുരുണ്ടതിലയും,
ബാലൃത്തിലോക്ഷ്ണവോ?

സ്ഥായിക്കൊന്നു സശദ്യർതൻ ഉതിച്ചശാ-
ലൃത്താപമാർത്തപ്പ്രിയം

പ്രേയാനായ ഭങ്ങാനൊടിമമുരചെ-
ണ്ണേന്നോർത്തു കോപിക്കാലാ.

161

സഞ്ജയൻ — താതന്റെ കല്പനപ്പോലെ ചെയ്യാം.
(ഏൻ ഏഴ്നേർക്കു)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—അത്രയുമല്ല; വേറൊന്നുകൂടി പറയേണ്ട
തുണ്ട്;

ശസ്ത്രം താമൻ വെടിയുവതിനായ്
കൈകൾവെച്ചൊത്തു; ദുഃ-
ഷ്ടക്രത്യം ഹാ! ഹാ!! ഷിതവധമതേ-
മളിലൊപ്പിച്ചതും; നീ
ചിത്തം കണ്ണിൻകരുതി വിരതോ-
ടാത്തശക്തിക്കിടങ്ങും
യുദ്ധം നാശഭാജമൊഴി ഗണി-
ക്കാതെ ചെയ്യേണമെന്നായ്.

162

സഞ്ജയൻ — താതാ, കല്പിക്കുന്നതുപോലെ, (ഏൻ
പോകുന്നു)

ദുഃശ്യാധനൻ—സൂതാ, യുദ്ധത്തിലേക്കുള്ള എന്റെ തേരു
ശരിയാക്കിക്കൊണ്ടുവരിക.

സൂതൻ—ചിതമനസ്സിലെകല്പനപ്പോലെ.(ഏൻ പോയി)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—ഓന്യാരി, അമുക്കും ഇവിടെയിന്നു മദ്രോ
ജാഖായ ശല്യന്റെ ശിബിരത്തിലേക്കുതന്നെ പോകാം. ഞ
ങ്ങൾ, നീയും ഇപ്രകാരം ചെയ്യുക.

(ഏൻ ചുറ്റിനടന്നു. ഏല്പുവരും പോയി)

അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ആറാമങ്കം

(അനന്തരം ഇരുനൂറുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരനും പാണ്ഡുലിഷ്ടും
പുരുഷനും ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ആലോചിച്ചിട്ടു ഭീർഘശ്യാസം വിട്ടുകൊണ്ടു്)
ഊഷാളും ഭീഷ്മനാകന്മാരും കടൽ തരണം
ചെയ്തു; വൻ ദ്രോണനും തി
നില്ലാതെ ചെട്ടു; കർണ്ണേശ്വരപതി ഹതനായു്,
ശല്യതം പുകി നാകം;
മുക്കാലും സിദ്ധമായീ വിജയമിഹ മതൽ-
സുനതൻ നാഹസത്താ;
ലിക്കാണം ഞങ്ങളെല്ലാവരും മിനിയുമഹോ!
തംശൗഠ്തികലായി.

163

പാണ്ഡുലി—(കണ്ണീരോടുകൂടെ) മഹാരാജാവേ, പാണ്ഡുലി
ലിയാൽ എന്ന് എന്തുകൊണ്ടാണു് പറയാത്തതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—പാണ്ഡുലി, എന്നാൽതന്നെ (പുരുഷന
നോക്കീട്ടു്) ബുധകാ:-

പുരുഷൻ—തിരുമേനി കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—സഹദേവനോടു ചെന്നു— “ശ്രദ്ധനാ
യ ഭീമന്റെ ഇന്നുതന്നെ നടത്തേണ്ടതായ പ്രതിജ്ഞയേ അ
റിഞ്ഞിട്ടു് ഒളിച്ചുപോയിരിക്കുന്ന അഭിമാനിയായ കൌരവ
നാഥന്റെ സ്ഥാനം കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനു് അകീര്യമത്സന്യാ
സം പരമാത്മവേദികളും ഭക്തിമാന്മാരുമായ ചാരന്മാരേയും
സചിഖന്മാരേയും, സുയോധനന്റെ കഴി അറിഞ്ഞുചുരുങ്ങ
തായാൽ വലിയ സ്ഥാനവും ധനങ്ങളും തന്നുകൊള്ളാമെന്നു
കരാറോടുകൂടി യഥനവചനത്തിന്റെ ചുറ്റും പെരുമ്പറയ
ടിച്ചു ഘോഷിച്ചുകൊണ്ടു നഞ്ചരിക്കുന്നതിലേക്കു് ഏർപ്പാടു
ചെയ്യണം” അത്രയുംല്ല;

ഇന്നു മുക്കുൻ മണ്ഡലം ചളിക-
ളെന്ന് ദിക്കുകളിലൊക്കയും
ചെന്നുതോക്കുക; യഥാർത്ഥമേ
ബല്ലരീപദവിധോപതം;

പന്തിപാസുകൾ ചെടുത്ത കാടുകളി-
ലുടറിഞ്ഞവർ കിരാതഭൃ-
തന്തിലും; ചതുരചാരന്മാർ തിരയട്ടെ
താപസഗൃഹത്തിലും.
പുരുഷൻ—കല്പനപാലൈ ചെയ്യാം.

164

യുധിഷ്ഠിരൻ—നില്ക്കൂ; ഇങ്ങനെകൂടി സഹദേവനോടു
പറയണം:-

“അറിയുന്നമൊളിവാചിശ്ശുകകൈകൊണ്ടു ലോകം
പറയുന്നതു; ധൃഷ്ടിമന്തൻ -രോഗി-മത്തൻ
അരുളമൊരമ്പലമുഖം; ജന്തുസന്ത്രാസ-മുർവി-
ഖരന്മാരെ പദചിഹ്നം പക്ഷിഗീരന്തിനെല്ലാം ” 165

പുരുഷൻ—കല്പനപോലെ.(ഏതെ പോയിട്ടു പിന്നെയും തി
രിച്ചവന്നു സന്തോഷത്തോടെ) ദേവാ, പാണ്ഡുമാർക്കു വന്നിരി
ക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ — വേഗത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരൂ.

പുരുഷൻ—(പോയി പാണ്ഡുമാർക്കോടു കൂടി പ്രവേശിച്ചു)
നാഥാ ഇവിടെയാണ്; പാണ്ഡുമാർക്കു, അങ്ങനെയു ചെയ
ല്ലണം.

പാണ്ഡുമാർക്കു — നാഥാ, ജയിക്കണം ജയിക്കണം. മ
ഹാരാജാവിനും ദേവിക്കും ഞാൻ പ്രിയന്മാരെ അറിയി
ക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ--പാണ്ഡുമാർക്കു, ദുർബ്ബദ്ധിയായ ആ കൗ
രവായമന്മാർ സ്ഥാനം ഇന്നതെന്നു മനസ്സിലായോ? ,

പാണ്ഡുമാർക്കു—കേവലം സ്ഥാനം തന്നെല്ല; ദേവിയു
ടെ കേശപാശസ്പർശമാകുന്ന പാതകത്തിനു പ്രധാന മേ
തയായ ആ ദുർബ്ബദ്ധിയെത്തന്നെ കണ്ടുകിട്ടി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നല്ലതു ഭദ്രം, തീ പ്രിയമാണ് ധരിപ്പി
ച്ചതു. ആഹാ! അവനേ കണ്ടുകിട്ടിയോ?

പാണ്ഡുമാർക്കു—യുദ്ധസ്ഥിതിയേക്കുറിച്ച് ചോദിക്കുക.

പാഞ്ചാലി—(ഭയത്തോടുകൂടെ) എന്ത്! എന്റെ ഭർത്താവു യുദ്ധത്തിലേർപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ശങ്കയോടുകൂടെ) വാസ്തവമായി എന്റെ ഖത്വൻ അമ്മനമായിട്ടു യുദ്ധം തുടങ്ങിയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—വാസ്തവം തന്നെ; മഹാരാജാവിനോടു മരൊരാൾവിധത്തിലറിയിക്കുമോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—

ഔല്ലാതെ നല്ലൊരു വീവേദമകന്നു, ഹേതു-
വില്ലാതെയും മമ മനസ്സു ഭയന്നിടുന്നു;
ചൊല്ലാർന്ന വിക്രമി വൃകോരനുള്ള വിർണ്ണ-
മല്ലാം ധരിച്ചിട്ടകിലും ശരം;ശങ്ക ഖിന്നാ. 166

(പാഞ്ചാലിയേനോക്കി) അയി സുക്ഷത്രീയേ,

ഗുരുക്കളുമടംബുരാം ക്ഷിതിപരം സുഹൃത്തുസംഘവും
നാരകൈവ നമുക്കു, മുസുദിതമായ മാനക്ഷയം
ഹരിക്കമിഹ, രണ്ടിലാന്നും, ഭക്തിവക്ട്യാ തൃത്യവോ,
കുരുക്കളിലധീശനാം പശുവിഷ്ണേശിടും താശമോ? 167

അല്ലെങ്കിൽ സംശയിക്കേണ്ടതില്ല;

യത്യഭംഗഭയമാന്ദിഭാഞ്ഞാരാ
സ്തത്യവീർണ്ണിധിമാതതാത്മജൻ
അത്രഘം വിനകൾ ചെയ്യുവോനെ വെന-
ത്തത്ര തിൻ കചമതല്ലി കെട്ടിടും. 168

പാഞ്ചാലകാ, ഷറയുക പറയുക, ദുരാത്ഥാവായ അ
ങ്ങൾ ഏതു ദേശത്തിലാരിരുന്നു? എങ്ങനെയാണു കണ്ടുകിട്ടി
യതു്? ഇപ്പോൾ എന്തു പ്രവർത്തിക്കുന്നു?

പാഞ്ചാലി—ഭദ്രാ, പറയുക ഷറയുക.

പാഞ്ചാലകൻ—ദേവനും ദേവിയും കേട്ടാലും, മദ്രാധിപ
തിയാകുന്ന ശല്യൻ, സ്വാമിയാൽ ഹകനായകിന്റെ ശേ
ഷം ഗാന്ധാരരാജകുലത്തിൽ ശല്യമാകുന്ന ശങ്കതി, തഹ

അത്ര യുദ്ധല്ല; അല്ലയോ മുന്ധാഭിമാനി;

പാഞ്ചാലിക്കുള്ള കോപം, ഹതദയിതകളും
കൌരവസ്ത്രീകൾക്കു നൽകി-

പ്ലഞ്ചായൽക്കെട്ടു പെട്ടെന്ന് ഹൃദയത്തിലിടിച്ചു-
ത്തിട്ടു ബാഹ്യമാണിരിക്കുക;

ഞാൻ ചാടിയിട്ടുണ്ടു ദുഷ്ടാസുരയീരമണി-
ക്കുമേൽ കണ്ടു കഷ്ടം!

വഞ്ചാപലയുഗത്തോടെന്നേ തുടങ്ങിയതടീമാ-
തത്തെ നീ വിറുക്കുന്നോ?"

170

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, അങ്ങയേ ഒന്നുകൂടി എനിക്കു കാ-
ണാൻ ഇടയായാൽ എന്റെ കോപമൊക്കെപ്പോയിക്കഴിഞ്ഞു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണ, ഈ കാലത്തിൽ അമംഗളമാക്കി
കളൊന്നും പറയരുത്. ഭദ്രം, പിന്മുറ, പിന്മുറ—

പാഞ്ചാലകൻ—അനന്തരം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു്
വലിയ ശരയും കൈയിലെടുത്തു് ഭീമസേനൻ ക്രോധത്തോടു
കൂടി വേഗത്തിൽതന്നെ ചാടിയിറങ്ങി തീരത്തേയും തകർത്തു്,
നളിനീലനത്തേയും നശിപ്പിച്ചു്, മുൻചരിച്ചു കിടക്കുന്ന നക്ര
ങ്ങളേയും ഖലിപ്പിച്ചു് മത്സ്യങ്ങൾ, പക്ഷികൾ ഇവരൊ
രും അടിച്ചുപിടിച്ചു് വാരിപുരത്തേയും അതിലോരൾബു
ത്തോടുകൂടി ഇളക്കിമാറ്റിച്ചു് ആ വലിയ തടാകത്തേക്കുടി ആ
കപ്പാടെ ഒന്നു കലക്കി;

യുധിഷ്ഠിരൻ—എന്തിട്ടും അമ്പൻ എഴുത്തേറു വായി
ല്ലയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—ദേവാ,

ജലനിശിമമനത്തിലുഗ്രാകാലാ-
ഹലമതുപോലെയിളക്കി ബാഹുമനം;
സലിലമുദയചൻ കണ്ടിങ്ങു കോപം.

ജലമവിഷങ്ങൾ വെച്ചു തിരമാന്ദാൻ. 171

യുധിഷ്ഠിരൻ—നല്ലതു, സുക്ഷത്രീയാ തല്ലതു്.

പാഞ്ചാലി—യുദ്ധം തുടങ്ങിയോ?

പാഞ്ചാലകൻ — ആ തടാകത്തിൽനിന്നു കരയ്ക്കു കയറീട്ട് രണ്ടു കൈകളേക്കൊണ്ടും ശദ പൊക്കിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു ദുര്യോധനൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—“എടാ എടാ, മാതൃതേ, ദുര്യോധനൻ ഭയംകൊണ്ടു ഒളിച്ചുകിടക്കുകയാണെന്നാണോ ഞീ വിചാരിക്കുന്നത്? മുഖ്യാ, പാണ്ഡുപുത്രന്മാരെ കൊല്ലാത്തു യാൽ വെളിക്കു വരുന്നതിനു ലജ്ജിച്ചു് ഒന്നു വിശ്രമിക്കുന്നതിനു് പാതാളത്തിൽ പോയിരുത്തുകാണു്” ഇത്രയും പറഞ്ഞപ്പോൾ വാസുദേവനും അജ്ജുനനും വെള്ളത്തിൽനിന്നു യുദ്ധം ചെയ്യാൻ ഭാവികുന്ന ആ രണ്ടുപേരേയും തടഞ്ഞു കരയ്ക്കു കയറി. കൌരവരാജനും ഗദയെ താഴെ വെച്ചുകൊണ്ടു് നിലത്തുക്കുറെ ഇരുന്നിട്ടു് അന്യേകാ തേതുകൾ തകൻ കിടക്കുന്ന യാധും; ചത്തുകിടക്കുന്ന കുതകളുടെ അസംഖ്യം ഹസ്ത്യശ്യാപദാതികളാകുന്ന ശവശരീരങ്ങൾ കൂടിക്കൂടിക്കിടക്കുന്നതിൽ ചാടിയെത്തുന്ന പരുത്തു്, കഴുകൻ; കാക്ക, കറുക്കൻ ചുടങ്ങിയ ജന്തുക്കളോടുകൂടിയതായും ഞങ്ങളുടെ വീരപുരുഷന്മാർ ചെയ്യുന്ന സിംഹനാദത്തോടു ചേർന്നതായും, മിത്രബന്ധുക്കളോടും കൌരവന്മാരോടും കൂടാത്തതായും ഇരിക്കുന്ന രണസ്ഥാനത്തെ നോക്കി ഉണ്ണുമായിട്ടുള്ള ഒരു ദീർഘശ്യാസന്ദൈവം ചെയ്തു. ഉടനെ ഭീമസേനൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു—“അല്ലയോ, കൌരവരാജാജേ, ബന്ധുന്മാൾത്തെ കണ്ടതുകൊണ്ടു് പരിഭവിക്കേണ്ട; പാണ്ഡവന്മാർ അക്ഷതന്മാരായിരിക്കുന്നുവെന്നും യുദ്ധത്തിനു ഞാൻ ഒരുത്തൻ മാത്രമേ ഉള്ളു എന്നും അങ്ങു വിഷ്വാദിക്കേണ്ട;

ഞങ്ങളെജനമുള്ളതിലാരോ
 സംഗരത്തിനുകുന്നചെന്നനായ്
 മങ്ങൾവേണ്ട; ദുഃഖമോത്തവയോടൊ-
 ത്തങ്ങളേരിടുക ശസ്ത്രവുമേന്തി.

172

ഇങ്ങനെ കേട്ടിട്ടു് ദുര്യോധനൻ അസുരയോടുകൂടിയ നോട്ടത്തെ കമാരന്മാരിൽ ചേർത്തുകൊണ്ടുപറഞ്ഞു:-

“അമർദ്ദശ്ശ്യാസന്ധകർണ്ണമിഗ്രഹം
 നിമിത്തമായ് നിങ്ങളെനിക്കു തുല്യർമാൻ;
 അമിത്രമാണെങ്കിലുമിഷ്ടയാഹസ-
 പ്രമത്തതാം തിന്യോടുക്കനെ നേരിടാം”

173

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു എഴുന്നേരാറിട്ടു പരസ്പരം ക്രോധത്തോടു കൂടി അധിഷേഘപിച്ചു പരഷമായ വാക്യകർപ്പം ചെയ്തുകൊണ്ടു ഘോരസമരത്തിനൊടുങ്ങി ഉജ്ജ്വലങ്ങളാൽ പലവിധത്തിൽ ഭംഗിയോടു കൂടി ഗദയെ ചൂഴ്ന്നിരിക്കാണ്ടു ഭീമദുര്യോധനന്മാർ വട്ടം ചുറ്റി നടന്നുതുടങ്ങി. ചക്രപാണിയാകുന്ന ദേവൻ, തിരുമനസ്സിലെ അടുക്കൽ ഏനെയും പറഞ്ഞയച്ചു. ശ്രീകൃഷ്ണസ്വപഥി അരുളിച്ചെയ്തതിങ്ങതെയാണു:- ഭീമസേനൻ ഇന്നു ചെന്നു കൊന്നുകളയാമെന്നു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തുകയും കൌരവരാജൻ ഒളിച്ചു പോകയും ചെയ്തപ്പോൾ നമുക്കു വലുതായ വിഷ്ണുദൂഷണായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഭീമസേനനോടു കൂടി സുയോധനൻ അരിട്ടതിനാൽ ഭൂതലത്തെ ശത്രുക്കൾ ഒഴിഞ്ഞതായിത്തന്നെ അവിടുന്നു വിചാരിക്കാം. അഭ്യുദയകാലത്തിൽ ഉചിതങ്ങളായ പ്രവൃത്തികളൊക്കെയും ആചരിച്ചു തുടങ്ങിക്കൊള്ളുക. സംശയിക്കേണ്ട.

പൊൻകുരുത്തിൽ തിറച്ചിടട്ടെ നലിലും
 രാജ്യാഭിഷേകത്തിനായ്,
 പങ്കം പററിയഴിഞ്ഞ വാർത്തുടിയുടൻ
 കെട്ടട്ടെ പാഞ്ചാലിയും; .
 തൻകൈകൊണ്ടു കുറാരമേന്തി നൃപമം-
 പ്രദേഷിയാം രാമനും
 വൻകോപത്തൊടു ഭീമനും പടനിലം
 പ്രാപിക്കിലാശങ്കയോ”?

174

പാഞ്ചാലി— (കണ്ണീരോടുകൂടി) ത്രിഭുവനനാഥനായ ദേവൻ പറയുന്നതു മറ്റൊരുവിധത്തിൽ വരുത്തല്ലല്ലോ.

പാഞ്ചാലകൻ— ഇതു ആശിസ്സുതന്നെയല്ലാ. അസുരവൈരിയുടെ ആദേശം കൂടിയാകുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ— ഭഗവാൻ കല്പിച്ചതു തൊറിനടക്കുന്നതാരാണു? ആതു? ആരവിടെ?

(പ്രവേശിച്ചിട്ടു)

കഞ്ചുകി— തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ — ദേവകീനന്ദനനായ ഭഗവാന്റെ കല്പനയനുസരിച്ച് എന്റെ വാസന്റെ ഡിജയ മംഗളത്തിനു വേണ്ടതായ ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു!

കഞ്ചുകി — കല്പനപോലെ. (എന്ന് ഉസാഹത്തോടുകൂടി ചുറ്റിനടന്നിട്ട്) അല്ലയോ പുരോഹിത പ്രമാണികളേ, അന്തസ്സിനനുസരിച്ചുള്ള അന്തഃപുരചാരികളേ, ദൈവാരികന്മാരേ, കൌരവപരിഭവമാകുന്ന സാഗമന്തേ ഭുജബലത്താൽ നിന്തിക്കടന്നവനായും, ദുർവഹമായ പ്രതിജ്ഞാഭാരത്തെ നിവർത്തിക്കുവാനും; സുയോധന്റെ നൂറനജന്മാരേയും തശിപ്പിച്ചുപോയും, ദുശ്ശാസനന്റെ മാറിടത്തെ കീറുന്നതിൽ അപരിഹാസ്യമായും, സുയോധന്റെ ഉരുതസ്സംഭരണത്തിൽ വിനിശ്ചിതമായ വിജയത്തോടുകൂടിയവനായും പരാക്രമിയായും ഇരിക്കുന്ന വൃകോദരനിൽ സ്നേഹപക്ഷചാരത്തോടുകൂടിയ മംഗളങ്ങളേ ചെയ്യാനായിക്കൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരനാകുന്ന മഹാരാജാവു കല്പിക്കുന്നു. (ആകാശത്തിൽ) നിങ്ങൾ എന്തു പറയുന്നു? “എല്ലാദിക്കിലും കൂർത്തലായി പ്രവർത്തിച്ചിരിക്കുന്നതിനേ അങ്ങു എന്തുകൊണ്ട് കാണുന്നില്ല?” പുനോ? അല്ലതു് പത്രകന്മാരേ നല്ലതു്. പറയാതെതന്നെ ഹിതത്തേ പ്രവർത്തിക്കുന്നതു് മനുഷ്യിലുള്ള സ്വാമിഭക്തിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കയാണല്ലോ.

യുധിഷ്ഠിരൻ — ആയുജയം ധരാ. —

കഞ്ചുകി — തിരുമനുസ്സുകൊണ്ടുകല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ — നീ പോയി പ്രിയത്തെ ധരിപ്പിച്ചു പാഞ്ചാലകന്യ സമ്മാനങ്ങൾ കൊടുത്തു സന്തോഷിപ്പിക്കുക.

കഞ്ചുകി — കല്പനപോലെ, (എന്ന് പാഞ്ചാലകന്മാരോടുകൂടി പോയി)

പാഞ്ചാലി — മഹാരാജാവേ, യാഥതാകുന്ന ഭീമസേനൻ ദുരാചാരനായ ദുശ്ശോധനത്തോടായി, ഞങ്ങൾ അഞ്ചാളുകളിൽ ആരോടെങ്കിലും ഇഷ്ടംപോലെ യുദ്ധം ചെയ്യാമെന്നു് എന്തിനായിട്ടാണ് പറഞ്ഞതു്? നകലയഹ് ദേവന്മാരിൽ ഒരാളോടു യുദ്ധത്തിനു് അങ്ങൻ പ്രാർത്ഥിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ വലിയ ഹൈന്ദവരായി തീരമായിരുന്നല്ലോ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണ, ജരാസന്ധഃപാതിയായ ഭീമൻ
 നകല സുഹൃത്തുക്കളും ബന്ധുക്കളുംവിരന്ധാരായ അനജന്ദരം
 രാജശ്രേഷ്ഠന്മാരും മരിച്ചു പതിനൊന്നുകൈശഹിണി നൈ
 ന്യത്തിൽ കൃപൻ-കൃതവർമ്മാവു"-അശ്വത്ഥാമാവു" ഇഖർമാത്രം
 ശേഷിച്ചവനായി ശരീരമാത്രവിഭവനായ ആ ധാന്തരാ
 ധ്വൻദതവേള നിജാഭിമാനത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു" ആയുധന്ത
 ചൈകിയോ തപോവനത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടുപോകയോ
 അച്ഛൻ മുഖാന്തിരം സന്ധിയേ യാചിക്കുമോ ചെയ്യുമെന്നു ഞി
 ചാരിച്ചിരിക്കുന്നു. അങ്ങനെയൊക്കെപക്ഷെ സകല രിപുക്ക
 ലേയും ജയിക്കാവെന്നുള്ള പ്രതീജ്ഞാഭാരം വളരെ ലഘുയായി
 ട്ടുചിതകയും ചെയ്യും. പഞ്ചപാണ്ഡവന്മാരിൽ ഒരുത്തർക്കെങ്കി
 ലും യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിനു ദുര്യോധനൻ തക്കവനല്ല. ഇവ
 നോടുള്ളി വുകോദരൻമെന്ന ഗദായുദ്ധം ചെയ്യുന്നു എന്താണു്
 ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതു്. അല്ലയോ സുക്ഷത്രിയേ, നോക്കൂ.

പോരിൽക്കോപിച്ച ഭീമൻ ഗുണദയൊടേ-
 ണ്ണീടിലാതണ്ടെതിർപ്പാൻ ?
 സീരിക്കെന്നോണദിനാക്ഷരജരണ ഗദാ-
 ഭൃത്യന്മാർമർത്യമേറും,
 പുരിച്ചിട്ടെ ഭയ്യം കുതകലനളിനി-
 കംഭിയാം മാതതിക്കി;-
 നേരം ഞായോർപ്പ സർപ്പദ്ധപജയാദവനതി-
 ക്കുന്നു മററാശമല്ല.

175

(അണിയറയിൽ)

എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു. ചെറുതു
 മോ തണുപ്പുള്ള സുന്ദലമോ തന്നു് ആരെങ്കിലുമെന്ന സഹാ
 യിക്കണേ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കേട്ടിട്ടു്) ആരു? ആരവിടെ?

(പ്രാവശിച്ചിട്ടു്)

കണ്യകി—അവിടന്നു കല്ലിച്ചാലൂ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഇതെന്താണെന്ററിയുക.

കബുകി—കല്ലമ്പലം (എന്നു പോയി കിരീകെ പ്രവേശിച്ചു) ദേവി, വിശപ്പുള്ള ഒരു വഴിപോക്കൻ വന്നുനില്ക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—വേഗത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടേക്കുവരൂ.

കബുകി—കല്ലമ്പലം (എന്നു പോയി)

(അനന്തരം മാനുഷാവേഷം ധരിച്ചുകൊണ്ടു് ചാർവാകൻ ഏകദേശം രാക്ഷസൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—(ആത്മതപം) സുന്യാധനന്റെ മിത്രമായ ചാർവാകരാക്ഷസനാകുന്ന ഈ ഞാൻ പാണ്ഡവന്മാരെ മരിക്കുന്നതിനു് ചുറ്റിത്തിരിയുകയാണ്. (പ്രകാശം) എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു. ആരെങ്കിലും ചെള്ളിമാ തണുപ്പുള്ള സമയം തന്നു് എന്നേ സഹായിക്കുന്നു. (എന്നു് രാജാവിന്റെ സമീപത്തേക്കു് അടുത്തു ചെല്ലുന്നു.)

(ഏല്പാചാരം ഏഴുനേരക്കുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—മൃതേ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

രാക്ഷസൻ—ആ ചാരങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനു് ഇതു് അവസരമല്ല. വെള്ളം തന്നു് എന്നേ സഹായിച്ചാൽ മതി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മൃതേ, ഇതാ ആസനം; ഇവിടെ ഇരിക്കുക.

രാക്ഷസൻ—(ഇരുന്നിട്ടു്) ഭവാനും ആസനത്തിലിരിക്കുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ഇരുന്നിട്ടു്) ആത്? ആരവിടെ ചെള്ളി കൊണ്ടുവരിക.

(സപർണ്ണഭിണ്ടിയോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കബുകി—(അടുത്തുചെന്നു്) മഹാരാജാവേ, തണുപ്പും ഞെരുക്കുമുള്ള വെള്ളം ഈ കിണ്ടിയിൽനിന്നു് കൊണ്ടു വന്നിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മൃതേ, ദാഹശമനം വരുത്തുക.

രാക്ഷസൻ—(കാലുകഴുകി ആചമിച്ചു് അല്പം ആലോചിച്ചിട്ടു്) അല്ലയോ, അങ്ങു് ക്ഷത്രിയനാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭവാനു് വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയാണു്.

രാക്ഷസൻ — തൃശ്ശൂരിൽ ദിവ്യംതോറും സ്വജനവി
നാശം ധാരാളമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണല്ലോ. അതിനാൽ ഭവാ
നാരിൽനിന്നു ജലം തുടങ്ങിയതു വാങ്ങാൻ പാടില്ല. ആക
ട്ടേ; ഈ തിഴച്ചു നൂട്ടു സ്വലംകൊണ്ടും സമസ്വരീ നദിയി
ലെ തണുത്ത വെള്ളത്തുള്ളികളോടു കൂടിയ കാറ്റുകൊണ്ടും
ഞാൻ ക്ഷീണം തീർത്തുകൊള്ളാം.

പാഞ്ചാലി — ബുദ്ധിമതികേ, മഹർഷിയേ ഈ വിശ
രിക്കൊണ്ടു വീശുക.

(ചേടി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു).

രാക്ഷസൻ — അല്ലയോ ഭവതീ, ഞങ്ങളിൽ ഈ ഉപചാ
രം ആവശ്യമില്ലാത്തതാണ്.

മുധിപ്പിരൻ — മൂന്നേ, അങ്ങു എന്തുകൊണ്ടാണ് ഇത്ര
യും ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നത്? പറയുക.

രാക്ഷസൻ — മൂന്നിടത്തു സാധാരണയായി തുടങ്ങിക്കാ
റുള്ള ക്ഷൗരകംകൊണ്ടു നഹാക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധ
രേത കാണുന്നതിനായി സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ ചുറ്റിയടക്ക
കയായിരുന്നു. ഇപ്പോഴാകട്ടേ ശരൽക്കാലത്തിലേ ആതപ
ത്തിന്റേ കാഠിന്യംകൊണ്ടു പരവശമായ ഞാൻ തിരേ
യോജിപ്പിച്ചിട്ടില്ലാത്തതായ അജ്ജനദൃശ്യോധനന്മാരുടെ ഗദായുദ്ധ
ത്തേ കണ്ടുവെച്ചു വരികയാണ്.

(എല്ലാവരും വിഷാദത്തെ നടിക്കുന്നു)

കഞ്ചുകി — മൂന്നേ, ഇതങ്ങനെയല്ല; ഭീമസുയോധനന്മാരുടെ
എന്നു പറയുക.

രാക്ഷസൻ — ആഹാ! കാർമ്മിയാതെതന്നെ നീ എ
ന്നാണ് എന്തെ ആക്ഷേപിക്കുന്നത്?

മുധിപ്പിരൻ — മഹർഷേ, പറയുക പറയുക.

രാക്ഷസൻ — ക്ഷണമേരും വിശ്രമിച്ചിട്ടു സകലതും ഭവാ
നോടു പറയാം. അല്ലാതെ ഈ വൃദ്ധനോടു പറയാൻ പ്രയാ
സമാണ്.

യുധിഷ്ഠിരൻ — പറയുക, എന്തു! അജ്ഞാനസുയോധനന്മാരെക്കൊന്നോ?

രാക്ഷസൻ — അജ്ഞാനസുയോധനന്മാർ ഗദായുദ്ധം തുടങ്ങിയെന്നു മുമ്പാൽതന്നെ ഞാൻ പറഞ്ഞല്ലോ ;

യുധിഷ്ഠിരൻ — ഭീമസുയോധനന്മാർക്കു എന്താ ?

രാക്ഷസൻ — അതു നടന്നു.

(യുധിഷ്ഠിരൻ പാഞ്ചാലിയും മുർച്ഛിച്ചു വീഴുന്നു)

കഞ്ചുകി — (വെളും തളിച്ചിട്ട്) ദേവിയും ദേവനും സമാശ്വസിക്കണം.

ചേടി — ദേവി, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക.

(രണ്ടുപേരും മോശംപ്രാപിക്കുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ — ധർമ്മം, അങ്ങനത്താണു പറയുന്നതു! ഭീമദ്രുപ്യോധനന്മാർക്കു ഗദായുദ്ധം നടന്നു എന്നോ ?

ദ്രുപദി — ഭഗവൻ, പറയുക; പറയുക എന്തു നടന്നു എന്തോ ?

രാക്ഷസൻ — കഞ്ചുകി, ഇവർ ആരാണു ?

കഞ്ചുകി — ഇദ്ദേഹം യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവാണു. ദേവി പാഞ്ചാലപുത്രിയുമാണു.

രാക്ഷസൻ — കഷ്ടം! ഞാൻ പറഞ്ഞതുടങ്ങിയതു കഠിനമായി.

ദ്രുപദി — ഹാ! നാഥ ഭീമന്തേന, (എന്നു മുർച്ഛിക്കുന്നു)

കഞ്ചുകി — എന്തു! പറഞ്ഞു എന്നോ ?

ചേടി — ദേവി, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക;

യുധിഷ്ഠിരൻ — (കണ്ണീരോടുകൂടി) ബ്രഹ്മൻ.

ശങ്കചേൻ മൊഴിതന്നെ നമുക്കു:-

തങ്കമേഠതളന്നു മണ്ണിരി;

എൻകുമാരനുടെ ലസ്തുതബോധി-

ഈകിലിത്തന്നു വെടിഞ്ഞുസുഖിക്കാം.

രാക്ഷസൻ—(അനന്ദത്തോടുകൂടി വിചാരിക്കുന്നു) ഇതിനു മന്ദേയാണ് എന്റെ ശ്രമം. (പ്രകാശം) തിർച്ചയായും പാഞ്ഞെ കഴിയു ഏകിൽ ചുരുക്കിപ്പായാം. ബന്ധുവ്യന്തനത്തേ ജിസ്സുരിച്ചു പറയുന്നതു യുക്തമല്ലല്ലോ ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കണ്ണനീരു പൊഴിച്ചുകൊണ്ട്)
വാസ്തവം ചൊൽക ഹേ, ബ്രഹ്മൻ,
വിസ്തരിച്ചോ ചുരുക്കിയോ ;
അത്രവത്സലിലാൻജ്ജ
മതപം കേൾപ്പാനൊരുങ്ങി ഞാൻ.

177

രാക്ഷസൻ—കേട്ടാലും—

കൌരവ്യേശ്വരനും വൃകോദരനുമായ്

ഘോരാജിചെയ്യുംചെയ്യെ

പാഞ്ചാലി—(വേഗത്തിൽ ഏഴുനേരം) പിന്നെ പിറന്നു—

രാക്ഷസൻ—(സ്വാഗതം) എങ്ങിനെയാണ് ഇവരുടെ
ചൈതന്യത്തെ നശിപ്പിക്കേണ്ടതു് ? (പ്രകാശം)

സീരം പുണ്ടൊരു ദേജമെത്തിയവിടെ:-

സ്തിയിട്ടുമുണ്ടായ് രണം;

മൈസരം മൻ പ്രിയതീഷ്യനോടു ഹലിയും

സം സൂചനം ചെയ്തയാൾ

ക്രൂരൻ പന്നഗകേതു ചെയ്തു പകരം

ദൃശ്യാസനഭേഷിയിൽ.

178

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഹാ! വത്സ വൃകോദരാ, (ഘൃണം മോഹിക്കുന്നു)

പാഞ്ചാലി—ഹാ ! യാഥാ ഭീമസേന, ഹാ എന്റെ പരിഭവപ്രതീകാഗത്തിനുവേണ്ടി ജീവനേ ഉപേക്ഷിച്ചവനേ, ജടാസുരൻ-ബകൻ-ഹിഡിംബൻ-കിർത്തിരൻ - കിചകൻ-ജരാസന്ധൻ ഇവരെ കൈയും നിഗ്രഹിച്ചവനേ, കൽഹാരപുഷ്പാഹരണത്താൽ എന്റെ പ്രിയത്തേ അനുഷ്ഠിച്ചവനേ; എന്തോട് ഉത്തരം പറയണമേ. (ഘൃണം മോഹിക്കുന്നു)

കന്യകി—(കണ്ണനീരോടുകൂടെ)ഹാ ! കുമാര ഭീമസേനാ, ധാന്തരാഷ്ട്രപംശമാകുന്ന താമരപൊയ്ക്കു് ഹിമമർഷമായി

അതിൻവേദം (സംഭാഷണാടകം) മഹാരാജാവു ധർമ്മശാസിക്കുന്നു. ഭദ്ര, സ്വാമിയിലെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുക. മഹർഷേ, അങ്ങനെയൊരാളിനെ ധർമ്മശാസിക്കണം.

രാജാക്കന്മാർ—(സംഭാഷണം) പ്രാണനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി ഇപ്പോൾ ആശ്വസിപ്പിക്കാം. (പ്രകാശം) അല്ലയോ, ഭീമ: ഗ്രജാ, ഒരു ക്ഷണം കൂടി ആശ്വസിപ്പിച്ചിരിക്കുക. കുറച്ചു കൂടി പറയേണ്ടതുണ്ട്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ആശ്വസിപ്പിച്ചിട്ട്) കഥാശേഷം കൂടി ഉണ്ടേ?

പാണ്ഡവൻ—(പ്രതിബദ്ധമായിട്ട്) ഭഗവാൻ, കഥാശേഷം മെങ്ങനെ യുജ്ജ്വലിക്കുന്നു പറയുക.

കന്യക— പറയുക പറയുക.

രാജാക്കന്മാർ—ചിന്തിച്ച് ഹതനായ ആ സുക്ഷത്രിയൻ പിൻമാറ്റം സുലഭമായ ധർമ്മശാസനം പ്രാപിച്ചശേഷം, ദ്രൗപദയുഗ്മാകന്മാർ കൂടുകൂടെ പ്രവഹിച്ചതായ കണ്ണനീരിനെ മുഴക്കത്തോടുകൂടിയുണ്ട് പുനതനായ കൊഴുത്ത ചോര പറ്റിയിരിക്കുന്ന ആ ഗദയെത്തന്നെ ദ്രൗപദസ്ത്രത്തിൽനിന്നു വലിച്ചെടുത്ത് സന്ധിച്ചെയ്യുന്നതിനു കാല്പയ്യോപ്പട്ടു ബാസുദേവൻ തടഞ്ഞിട്ടുകൂടിയും വരിക വരിക എന്ന് ഉപഹാസത്തോടു കൂടി ഗദയേ ചുറ്റിത്തിരിക്കുന്നതിനാലുള്ള രാമകരശബ്ദത്താൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഗംഭീരവചനധ്വനിയോടുകൂടിയ കേശവരാജനാൽ ആഹുതനായ നിന്റെ തൃതീയാക്ഷതാകന്ന കിരീടി യുദ്ധത്തിനാരംഭിച്ചു. അന്ധമന്മൂഢനായ അമ്മൻ ഗദാഘാതത്താൽ മൃത്യുവിനെ ശങ്കിച്ചിട്ടുള്ളവനായ ബലഭദ്രൻ അജ്ജ്വലപക്ഷപാതിയായ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു വളരെ പണിപ്പെട്ട് തേരിൽ കയറി ദ്വാരകയിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നന്നായി! അല്ലയോ അജ്ജ്വലനാഗാണി വന്ദനം ഉപേക്ഷിച്ചു നീ ആ വൃകോദരപദവിയെത്തന്നെ പിന്തുടരും. ഞാൻ ഇനിയും എന്തുചെയ്യും കൊണ്ടാണ് ധർമ്മശാസനം ചെയ്ത് ഹൃദയത്തേ ഉത്താഹിപ്പിക്കേണ്ടത്?

പാണ്ഡവൻ—ഹാ! ഞാൻ ഭീമനേനാ, ഗദയിൽ അഭ്യ

സമില്ലാതെ ക്രൂരനായ ശത്രുവിന്റെ യേശിട്ടുചല്ലുന്ന അങ്ങ
യുടേ ഭരണജട്രാതാവിനേതുപ്പോൾ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുയുക്തമല്ല.
(എന്നു മോഹിക്കുന്നു)

രാക്ഷസൻ—പിന്തിട്ട് ഞാൻ—

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഇരിക്കട്ടെ, മൂനേ, ഇതിൽ കൂടുതൽ കേട്ട
തുകൊണ്ടു് എന്തു പ്രയാജനമാണു്? ഹാ! ഹൃസ്വ ഭീമന്തേമാ,
വയത്തിൽവെച്ചു് വ്യന്തമിക്കത്തുനമയം എനിക്കു സഹായ
മായിത്തീന്നുവന്നേ, ഹാ! എന്റെ ശരീരസ്ഥിതിഭേദത്തിൽ ന
മുടപ്പെടുത്തുവന്നേ, ജഗദ്രഹവിപത്തിയാകത്തു സമുദ്രത്തേ ന
ന്നുചെയ്യുന്നതിൽ കപ്പലാശിട്ടു കീർന്നുവന്നേ, ഹാ! കിർമ്മിര-
ഹിഡിംബാസുര ജരാസന്ധ വിജയമല്ലാ, ഹാ! കീചക-ദ
ശ്ശാസതന്മാരാകത്തു കമലിനികൾക്കു് കണ്ജരമായിട്ടുള്ള
വന്നേ,—

ചുതാട്ടം മടിവിട്ടു ഞാൻതുടരവേ
മരുഭൂതംകൈകൊണ്ടുനീ
മാതംഗാ മുതലിതു് മേറുകിലുമ-
ദ്രാസതമാൻല്ലയോ?
ഏതോ ഞായിതിലപ്പോം പിഴയില-
ക്കിന്നേകിയെന്നേസ്സഹൃദു-
പ്രാതത്തോടു മുടൻ വെടിഞ്ഞിടുന്ന
തൽപ്രീതി പൊണ്ണായിതോ?

179

പാഞ്ചാലി—(ബോധം പ്രാപിച്ചു ഷഷ്ഠനേരിട്ടു്) മഹാരാ
ജാവേ, ഇതെന്തു ഖർത്തമാണുമാണു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണ, മഹാറത്താകുന്നു.
ഖീരകീചകവിമാഥിയായു് ബകഹിഡിംബ-
മുഖ്യമദമർദ്ദിയായു്
ലോരമാഗധമദാസഹസ്തിയുടെ സന്ധി-
പാനേ സമത്ഥനായു്
ഭാരമുള്ള ഗദ നീണ്ടുതണ്ടു ഭൂജതല്ല-
ജത്തിനു വിഭ്രഷയായു്

തീരമെന്നു ജനജ്ജനം നാ ഗൃത ചതു
പോലുമയി, നിൻപ്രിയൻ.

180

പാഞ്ചാഖി — നാഥ ഭീമസേനാ, അങ്ങു എന്റെ തലമുടി
കെട്ടിക്കേണ്ടതാണല്ലോ; വീരനായ ക്ഷത്രിയൻ പ്രതിജ്ഞയേ
ലംഘിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. അങ്കിയാൽ എന്നെ രക്ഷിക്കണം;
ഞാൻ അടുത്തുവരുന്ന (ഏന്ത മോഹിച്ചുവീഴുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ — (അകാശത്തിലേക്കായി) അല്ലയോ, കന്തി
യാകണ മാതാവേ, പുത്രയാകുന്നു ഭീമന്റെ സ്ഥിതി കേട്ടിരി
ക്കുമല്ലോ. തനിയേ, അനാഥനായി വിലപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കു
ന്നു എന്തേ ഉപേക്ഷിച്ചു? അയാൾ എവിടെയോ പോയി. അ
ല്ലയോ ജരാസന്ധജതാവേ, അല്ലായ്മസ്സായിത്തീർന്നു നിങ്കൽ
ഇക്കാലത്തിനിടയ്ക്കു എപ്പോഴെങ്കിലും എന്തു കൈറാണ് ജ
യങ്ങൾ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുള്ളതു? അല്ലെങ്കിൽ — ഞാൻതന്നെ
ജളരെ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുണ്ട്.

രാജാക്കന്മാരെ യെല്ലാം കരമിവൻ തരാൻ
തക്കതായ് സമീപിച്ചു നീനി.
വ്യാജം ലജ്ജിപ്പിച്ചു ചുതിൽ പണയനിലയിലും
കോപമെന്റേ രസിപ്പു;
സൗജന്യത്താൽ വിരാടക്ഷിതിപതിപുരിയിൽ,
സുതനായ് വാണതു; ത-
ത്തേജസ്സാം വസു, മാശം തടച്ചിയ തച്ച ചി-
ഹ്നങ്ങളായ് കണ്ടതത്രേ.

181

മുതേ, അങ്ങു എന്തുപറയുന്നു? “കൈരവേദ്യർപരമം
വ്യകോദരനുമായി” എന്നോ?

രാക്ഷസൻ — ഇതു അങ്ങിനെയാണു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ — ഞങ്ങളുടെ ഭാഗ്യങ്ങളെ നിന്ദിക്കണം.
ഭഗവൻ കാമചാലാ, കൃഷ്ണഗുജനായ സുഭദ്രാഭ്രാതാവേ,
ജ്ഞാതി പ്രീതിഗന്ധിച്ചിതില്ല; ഗൃഹധ-
മ്മം തെല്ലുമോർത്തില്ല; തിൻ-
ഭ്രാതാവജ്ജ്ഞാനോടു ചേർന്നു നിവൃത്തം

ചിന്തിച്ചതില്ലേതുമേ;
ഭേദംശിഷ്യരിലില്ല, തുല്യനിലയാ-
ണങ്ങെല്ല, താകട്ടെ നി-
ർവ്യാദം ഭാഗ്യമകന്നൊരൈകലവിഭം-
ണ്ണെന്നേ വിരോധോദയം ?

(പാഞ്ചാലിയുടെ അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) അല്ലയോ പാഞ്ചാലീ,
എഴുന്നേൽക്കുക; നമ്മൾ ഒരുപോലെ ദുഃഖമുള്ളവരാകുന്നുവല്ലോ.
മുർച്ഛിക്കൊണ്ടു യി എന്താണു് എന്തെ അതിക്രമിക്കുന്നതു്?

പാഞ്ചാലീ—(ബോധം വന്നിട്ട്) നാഥൻ ദുഃഖോദയത്തെ
ചോരയാൽ നന്മഞ്ഞിരിക്കുന്ന കൈകൊണ്ടു് ദുശ്ശാസനൻ അ-
ഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്നു എന്റെ തലമുടി കെട്ടിക്കട്ടേ. എടി ബുദ്ധി
മതികേ, നീന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചല്ലയോ നാഥൻ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? (കണ്ണുകിയുടെ അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ആയു്, ദേവകീന
ദാസനായ ഭഗവാൻ എന്റെ അടുക്കൽ എന്താണു സന്ദേശി
ച്ചിട്ടുള്ളതു്? പിന്നെയും കേൾക്കേണ്ടതെ ആരംഭിക്കാമെന്നു
ല്ലയോ? അതിനാൽ പൂവാലകൾ കൊണ്ടുവരിച്ചു; നീ തലമുടി
നന്നാക്കുക, ഭഗവാനായ നാരായണന്റെ വാക്കിയെയാണു്
പ്രവർത്തിക്കേണ്ടതു്. അദ്ദേഹം എഴുതിക്കു വ്യാജത്തേ സന്ദേശി
ക്കിയല്ല. അല്ലെങ്കിൽ വ്യസനിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഞാൻ
എന്താണു പറയുന്നതു്? ഇപ്പോൾക്കെന്നു തൃതനായ ആയുപുത്രനെ
ഞാൻ അനുഗമിക്കുന്നുണ്ടു്. (അധിഷ്ഠിതന്റെ അടുത്തു ചെന്നിട്ട്)
മഹാരാജ വേ ചിതകൂട്ടുകതന്നെ. അങ്ങു ഷാത്രധർമ്മത്തെ
അനുസരിച്ചുവന്നേ, നാഥന്റെ ജീവിതാപഹാരിയായ ശത്രു
വിരോധത്തിർക്കുക, അല്ലെങ്കിൽ അവിടത്തെ ഇഷ്ടപോലെ
ചെയ്യും.

അധിഷ്ഠിതൻ—പാഞ്ചാലീ പറയുന്നതു ശരിയാണു്.
കണ്ണുകി, യി ചിതയുണ്ടാക്കി തപസ്വനിയായ ഇവളേ സ-
ഹൃദവേദനയാക്കിത്തീർക്കണം. എന്റെ വില്ലന്തേയും ശഠിയാ-
ക്കിക്കൊണ്ടുവരൂ. അല്ലെങ്കിൽ വില്ലവേണ്ട.

- ആ അയ്യ പുത്രന്റെ ചോരപുണ്ടു ശോകം-
ശ്രീവാച്ചാരഗ്ഗദയെടുത്തു വെടിഞ്ഞു ചാപം

ഹാ! വാസവാത്മജന്മദൃശ്ശാർ ചെസ്സുപോലെ -
യാവാമെന്നിങ്ങതന്നെ, ജയേച്ഛയാല്ല.

183

രാക്ഷസൻ—രാജൻ, അങ്ങയുടെ മനസ്സിൽരിപുജയന്നി
ന് താല്പ്യമില്ലെങ്കിൽ റാല്ലദിക്കിലും ചെച്ചു പ്രാണന്യാഗം
ചെയ്യാനാണ് നല്ലതു്. അവിടെ പോകുന്നതു വെറുതെയാണ്.

കഞ്ചുകി—മുനേ, ധിക്കരിക്കണം. അങ്ങേ മനസ്സ്
രാക്ഷസന്മാരുടേതുപോലെ ഇരിക്കുന്നു.

രാക്ഷസൻ—(യോത്താടുകൂടി വിചാരിക്കുന്നു) എന്തു്! ഇ
യാൾ എന്നേ മയസ്സിലാക്കിയാ? (പ്രകാശമായിട്ടു്) ഭോ, ക
ഞ്ചുകീ, ആ ദുര്യോധനാജ്ജനന്മാർ ഗദകൊണ്ടാണല്ലോ യു
ദ്ധം തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നതു്; അവർക്കു് ഗദയാലുള്ള ഭൂജപാദ
വും എനിക്കറിയാം. ദുഃഖിതമായ ഈ രാജന്മാർക്കു പിന്നെ
യും ഘോരതയാരനിഷ്ടത്തെ കേൾക്കുന്നതു പരിഹരിക്കുന്നമെ
ന്നുദ്ദേശിച്ചാണു ഞാനിങ്ങനെ പറഞ്ഞതു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കണ്ണനീരു തുടച്ചുകൊണ്ടു്) നല്ലതു മഹർഷേ,
നല്ലതു്. സ്നേഹത്തോടുകൂടിയാണു് അങ്ങു പറയുന്നതു്.

കഞ്ചുകി—മഹാരാജാവേ, ദേവതുല്യനായ അവിടന്നും
പ്രാകൃതനെപ്പോലെ ശോകാസക്തപാകൊണ്ടു ക്ഷാരത്രയർമ്മ
ത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതെന്താണു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—ആയു് ജയന്ധരാ,

തടിച്ചഭൂജദണ്ഡമാനുള്ളകതനിലും നിർഭരം

ചൊടിച്ചു സുരപുരിലും നിജബലങ്ങൾ കാണിച്ചവർ

പട്ടുകൾ പവതാത്മജാജ്ജനരുടേതു വീണുള്ളതും

കടുപ്പമതിയാൽ പരോദയവുമീക്ഷിച്ചെയാൻ പന്തി. 184

അല്ലയോ പാഞ്ചാലീ, എന്റെ ദുർന്നയത്താൽ കഷ്ടത
അനുഭവിക്കുന്നവളായ നിയോടുകൂടി ഒരുമിച്ചുതന്നെ കത്തി
ജ്വലിക്കുന്ന പാവകനിൽ ചാടി ബന്ധുജനത്തെ സംഭാവണം
ചെയ്യുന്നുണ്ടു്.

പാഞ്ചാലി—ആയു, വിറകുകൾ വെട്ടിക്കുട്ടി ചിതയേ ജ്വലിപ്പിക്കട്ടെ. എന്റെ മയസ്സു നാഥനേ കാണുന്നതിനു ബലപ്പെടുന്നു. (ചുറ്റും നോക്കിട്ട്) ഇതു എന്താണ്! എന്റെ നാഥനല്ല. ഞെ ആയപ്പോൾ ഒരുത്തനും മഹാരാജാവു പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ലല്ലോ. ഹാ! നാഥ ഭീമസേനാ, അങ്ങയോടു കൂടാതെ ഇരിക്കുന്ന ഈ രാജകുലത്തേത്തന്നെ ഇപ്പോൾ പരിജനവും വകവെക്കുന്നില്ല.

രാക്ഷസൻ—ഭരതകുലത്തിലുള്ളു വധുക്കൾക്ക് പതിയോടു കൂടി മരിക്കുന്നതു യുക്തമായിട്ടുള്ളതുതന്നെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മഹർഷേ, ഒരുത്തനും ഞങ്ങൾ പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ വിറകുകൾ തരുന്നതിനു അങ്ങു പ്രസാദിച്ചാൽ കൊള്ളാം.

രാക്ഷസൻ—ഇതു മുനിജനങ്ങൾക്കു ചേരാത്തതാണ്. (സ്വഗതം) എന്റെ ആഗ്രഹം സഫലമായി, മറഞ്ഞുനിന്നു ചിതയുണ്ടാകിയാക്കാട്ടുക്കാം. (പ്രകാശം) രാജൻ, ഞങ്ങൾക്കു ഇവടെത്തന്നെ തില്ലാൻ സാധിക്കുകയില്ല. (ഘ്രണം പോകുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണേ, ഒരുത്തനും നമ്മൾ പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ലല്ലോ; ആകട്ടെ, ഞാൻതന്നെ വിറകുകൾ കൊണ്ടുവന്നു കൂട്ടി ചിതയെ ഉണ്ടാക്കുന്നുണ്ടു്.

പാഞ്ചാലി—മഹാരാജാവേ, ഘോരത്തിലാകട്ടെ ഘോരത്തിലാകട്ടെ.

(അണിയറയിൽ കളകളു രവ്യം കേൾക്കുന്നു.)

ദ്രൗപദി—(യോത്താടു കൂടി വെട്ടിട്ട്) മഹാരാജാവേ, ബലദർപ്പിതമായ ആ ദാസ്യയോ ഖിഷ്ണമായ ശംഖനിർഘോഷം കേൾക്കുന്നു. വേറെ ഒരുപ്രിയംകൂടി കേൾക്കുന്നതിനു നിർബ്ബന്ധമുള്ളുപക്ഷം പതുക്കെ മതി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഒട്ടും താമസിക്കുന്നില്ല. എഴുതേണ്ടു്.

(ഘ്രണം ഘൃണപോകും ചുറ്റി നടക്കുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ—അല്ലേനോ പാഞ്ചാലി, അമ്മയ്ക്കും സഹനീജനത്തിനും എന്തെങ്കിലും നന്ദേശത്തെപ്പറ്റത്തു കെട്ടേതു് പരിജനങ്ങളെ തിരിച്ചുതയ്ക്കുക.

ദ്രൗപദി—മഹാരാജാവേ, അമ്മയ്ക്ക് ഇങ്ങിനെ സന്ദേശം പറഞ്ഞതല്ലാം—“ബകൻ, കിർമ്മിരൻ, ജഹസുരൻ, ജരാസന്ധൻ ഇവരെയൊക്കെയും തിഷ്ഠപ്രയാസം ജയിച്ചു ജനായ ദേവിയുടെ ആ മദ്ധ്യമപുത്രൻ ഹതാശയായിരിക്കുന്ന എന്റെ ചേരിലുള്ള പക്ഷപാതംകൊണ്ടു പരലോകത്തിലേയ്ക്കു പോയി!” എന്ന്,

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭദ്രേ, ബുദ്ധിമതികേ, ഞാൻ പറഞ്ഞതായി അമ്മയോടു പറയണം:-

അരക്കില്ലം തീവെച്ചുളവിലിവരെല്ലാമവനഴും
സ്റ്റംഭിക്കും ഖീർത്താലയി ജനനി ജീവിച്ചു നിട്ടതും;
ചെരിക്കെന്നാ വീരപ്രിയസുതൻ തേരിട്ട മുതി ഞാ-
നരയ്ക്കുതേൻ; ഹാ! ഹാ! ഭവതിയൊടിതാരോതുമപരൻ. 185

ആയു ജയന്ധരാ, തീ നഹദേവന്റെ അടുക്കൽ പോകണം; പുഷ്യനായ മാദ്രിയുടെ ഒടുവിലത്തെ പുത്രനോടു് ഇങ്ങനെ പറയുകയും ചെയ്യണം. ‘സകല കൗകലമാകുന്ന കമലാകരത്തിനു’ കാട്ടുതീയായിത്തീർന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ പരലോകത്തേയ്ക്കു പുറപ്പെടുവാതായിട്ടു് പ്രിന്യാനജനായും, എല്ലായ്പ്പോഴും ആശംസിക്കത്തക്കവനായും, വ്യസനത്തിലും, അഭ്യഭയത്തിലും ഖയാമോഹമില്ലാത്തവനായും ഇരിക്കുന്ന ഭവതേ ദ്രവ്യമായി ആലിംഗനം ചെയ്തു് മിരസ്സിൽ ചുംബിക്കയും ചെയ്തിട്ടു് ഇങ്ങനെ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

പ്രായംകൊണ്ടു പരംചെറുപ്പു; മിഹമ-
ത്തുല്യൻ ശ്രുതത്താൽ ദ്രവ്യം;
ജ്യായാൻ ബുദ്ധിക്രൂപാദിയാ;-ലറിവുകൊ-
ണ്ടോത്തിടിലങ്ങെൻ ഗുത;
സ്വീയം പാണി ശിരസ്സിൽവെച്ചു ചിലത
ർത്ഥിക്കുതീരക്കാരണ,
ലിയെങ്കൽ പ്രിയമററിടാതെ പിതൃപി-
ണ്ഡാധായിയായു് വാഴുക തി.

അത്രയുംല്ല; വലിയ ഘോഷമാകട്ടെ പ്രവർത്തിക്കുന്നവനാണെങ്കിലും മിത്യാഭിമാനിയായി ഞങ്ങൾക്കു തുല്യമായ പുരസ്കാരത്തോടു കൂടിയ കൈലന്റെ വാക്കും എന്റെ അജ്ഞയേ ഭരണസമീച്ച തെറ്റിക്കാതെ നടക്കണം, ഞങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തിയേ പിൻതുടരരുത്. അല്ലായ്യാ ഒന്നാം, നീയാകട്ടേ:—

സത്താം ശേമുഷികൊണ്ടു സ്വാധുസഹജ-
നാരൊത്തൊരിടമെന്നെയി-

യോർത്തിടാതെ സബാഷ് പപിണ്ഡസലിലം
താതന്നു നൽകിപ്പുവാൻ

മിത്രക്ഷ്യാപപുരത്തിലോ യദുവരം
നാർക്കുള്ള സത്മത്തിലോ

വർത്തിച്ചിട്ടുക, വൻവനസ്ഥലിയിലോ,
സ്വാത്മാവു സൂക്ഷിക്കണേ”

187

ജയന്ധര, മീ പോവുക. എന്റെ ശരീരത്തെ തൊട്ടു ഞാനാണയിടുന്നു. ക്ഷാലമൊട്ടും കളയാതെ നിശ്ചയമായിട്ടും ഈ കാഴ്ചം അറിയിക്കേണ്ടതാണ്.

പാഞ്ചാലി— എടി ബുദ്ധിമതികേ, ഞാൻ പഠിഞ്ഞതായിട്ട് പ്രിയസഖിയായ സുഭദ്രയോടു മീ ചെന്നു പഠിയുക. ഇപ്പോൾ ഖത്യാകുന്ന ഉത്തരേണ്ണു മാലമാനം ഗർഭമായിരിക്കുന്നു. എല്ലാപ്രകാരത്തിലും അറയെ പിതൃകലത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി സൂക്ഷിക്കണം. ഇവിടെനിന്നു പരലോകത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കുന്ന ശ്വശൂരകലത്തിന്നും ഞങ്ങൾക്കും ഒരിക്കൽ സലിലദാനം ചെയ്യുന്നവൻ ഉണ്ടാകുമല്ലോ,” എന്ന്

യുധിഷ്ഠിരൻ— (കണ്ണനീരൊടുക്കി) അഹോ! കഷ്ട!

വിതതവിചിക്ഷാലം ഭാഗ്യയിൽ തിങ്ങിയെങ്ങും
ചിതമൊടി മുറച്ചുള്ള ക്ഷണം ശ്യാഘ്യവൃക്ഷം
പാദവശിവിതന്തിൽ ഭസ്മമായ്, തൽക്ഷണനിൽ
കൊതി ബത! തന്മലാശി ചിട്ടമി മന്ത്യരോർപ്പു 188

നല്ലൂ. ഇപ്പോൾ യിർച്ചപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതിനെ ത
ന്റെ ചെയ്യണം. (കബുകിയ നോക്കി) ആർ ജയന്ധരാ പ്യ
ന്റെ ശരീരത്തേ ഭഗ്നമായിട്ടു ഞാൻ പറഞ്ഞല്ലോ. എ
ന്നിട്ടും നീ പോകുന്നില്ലയോ ?

കബുകി—കഷ്ടം! പാണ്ഡുതഹാരാജാജേ, അങ്ങേ പു
ത്രന്മാരാകയാ യുധിഷ്ഠിര ഭീമാജ്ജന-നകല-സഹദേവന്മാർ
കു ഇങ്ങിനെ ദാരുണമായ ഒരുവസാനം ഇന്നുവെല്ലോ! ഹാ!
ഭോജഭവതന്തിന ലക്ഷ്മിയായ ദേവി കന്തീ,

ദ്രാതാവിൻ പുത്രനിന്ദ്രാവരജസഹജന-

ജജ്ഞാവിൻ സയാലനായോൻ

ജേതചോയ് കൌരജാംഭോമീശീയുദൈ മഥന-
ത്തികൽ മത്തേഭമായി

ശ്രീതപു വാതജൻതൻ ഗുരു ഹലി വെച്ചിവി-
ല്ലാതെ ഇല്ലാതെ മോഹാൽ

ചെല്ലാക്കിബ്ഭൂകളിർപ്പിപ്പൊരു തവ മനയ-
ന്മാർക്കു ഹാ! ഹാ!! വിനാശം.

189

(എന്നു കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു പോയി)

യുധിഷ്ഠിരൻ—ജയന്ധരാ ജയന്ധരാ,

(പ്രവേശിച്ചിട്ട്)

കബുകി—തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ — പറയേണ്ടതാണെന്നു ബിചാരിച്ചു
ഞാൻ പറയുകയാണു്; അല്ലാതെ അത്രമാത്രം ഭാഗ്യം ഞങ്ങൾ
ക്കില്ല. ഒരു വാക്കേ ഉത്തരമായ അജ്ജനൻ ജയിച്ചു എ
ങ്കിൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതായിട്ടു് അങ്ങു് അയാളോടു് ഇങ്ങനെയ
പറയണം.

വത്സൻ മന്ദിര മൃതിക്കു ഹേതു പരമ-

ത്താലാങ്കയെന്നാകിലും

തിസ്സന്ദേഹമഖൻ തവാത്മയവനാം

ശൌരീകൈഴം മോദരൻ;

ഭസിച്ചിദതാകയാൽ ചെറുതുമേ

ജീവിക്കിൽ നി പിന്നെയും;
നിസ്സംഗത്തോടു കാട്ടിൽ ബാഗ്ഗ്ക തൃപതി-
സ്ഥാനത്തിൽ വർത്തിക്കൊലാ-

190

കണ്യകി—അച്ചിടത്ത കല്പനപോലെ. (എന്നുപോയി)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(അഗ്നിയേ കണ്ടിട്ട് സന്തോഷത്തോടെ) കൃഷ്ണേ,
ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന ജ്വാലകളാകുന്ന കൈകളിൽ ഞങ്ങളേപ്പോ
ലെയുള്ള വ്യസമിജനങ്ങളെ വിളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അഗ്നി
ഭഗവാൻ ഇതാ കത്തി പ്രകാശിക്കുന്നു. ഇതിൽ ആത്മാവി
നേക്കൂടി ഇന്ധനമാക്കാം.

പാഞ്ചാലി—വാസ്തവമായ പ്രണയത്തോടുകൂടിയ മഹാ
രാജാവു പ്രയാദിക്കണം! പ്രസാദിക്കണം! ഞാൻ തന്നെ
മുമ്പിൽ അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്യാം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നമുക്കു ഒരുമിച്ചുതന്നെ അഭ്യുദയത്തേ
അനുഭവിക്കാം,

ചേടി—കഷ്ടം, ലോകപാലന്മാരായ ഭഗവന്മാരേ, നിങ്ങൾ
രക്ഷിക്കണം. ഈ ദ്രേഹം സോമവാശത്തിലേ രാജർഷിയും
രാജസുയത്താൽ അഗ്നിയെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തിയവനും ഖാണ്ഡവ
ദാഹംകൊണ്ട് കൃശാനവിയും സംതൃപ്തിചേർത്തവനായ
അജ്ജനന്റെ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവും സുഗൃഹീതമാമനോടുകൂടി
യവനമായ യുധിഷ്ഠിര മഹാരാജാവുവന്നുവല്ലോ. ഇദ്ദേഹിയും
പാഞ്ചാലരാജപുത്രിയായി വേദിമദ്ധ്യത്തിൽ തിന്നു സംഭ
വിച്ചവളായ യാജ്ഞന്വേനിയായ്കുന്നു. ഈ രണ്ടുപേരും നിഷ്ഠ
തന്നനായ അഗ്നിയിൽ ചാടി ദഹിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു. അതി
നാൽ തിങ്ങൾ രക്ഷിക്കണം! രക്ഷിക്കണം! എന്ത്! ഓ
ത്തരം രക്ഷിക്കാൻ പാപപ്പെടുന്നില്ലല്ലോ, (അവരോടേ മുമ്പിൽ
കടന്നുചെന്നിട്ട്) ദേവിയേ ദോഷനം എന്തു ചെയ്യാനാണ്
ഭാവിക്കുന്നതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—അല്പായാ ബുദ്ധിമതികേ, വസ്തനായ
പ്രിയാനുജനോടുകൂടാതെ ഇരുന്നാൽ എന്താണോ യുക്തമായി
ട്ടുള്ളതു്, അതുതന്നെ. ഭദ്രേ വേഗത്തിൽപോയി ഞങ്ങളോ
കൊണ്ടു വരിക.

(ചേടി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ — (കാലുകഴുകി ആചമിച്ചിട്ട്) ഇതാ ഈ ഉദക് തർപ്പണം ഗാംഭീര്യത്തായും ഭീഷ്മനായും ഗുരുവായും ശാന്തന പുത്രനായും ഇരിക്കുന്ന പ്രപിതാമഹനായിക്കൊണ്ടാകുന്നു. അത് വിചിത്രവിയ്യതാകുന്ന പിതാമഹനഭേദിയാകുന്നു. (കണ്ണനീരോടുകൂടി) ഉയി അച്ഛന്റെ അവാസരമായല്ലോ; ഇത്ര ധർമ്മസ്ഥിതയായി സുഗൃഹീതതാമാവായ പാണ്ഡുവാകുന്ന അച്ഛനായിക്കൊണ്ടാകുന്നു.

ഇന്നുതൊട്ടിനിയിപ്പാരിയെത്തിൽ നിന്നതിദുർല്ലഭം; മാദ്രിയാമന്തയൊത്തച്ഛൻ മദൃത്തമിതശിക്കുക. 191

ഇത്തർപ്പണാംബു നളിഭേക്ഷണനായ ഞായുപുത്രനു നൽകാതിലർദ്ധമെന്നിക്കമാഭേ; അല്ലം ക്ഷമിക്കുക പിപാശിതനെകിലും നീ, ഒപ്പം ഭുജിപ്പതിന്നു ഞാനുമിതാവതന്നു. 192

അല്ലെങ്കിൽ സുക്ഷത്രീയന്മാരുടെ ഗതിയേ പ്രാപിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ആ വത്സനെ കാണുന്നതിന്നു ഞാൻ പോയാലും സ്വാധീകൃതകയീല്ല. വത്സ ഭീമസേനാ:-

ഞാനാദ്യത്തിൽ ക്ഷടിക്കും-ജയനിയുടെ മൃഗപ്ലാലു പിന്തിട്ടതാൻ തീ; നാനാഭോജ്യഘമെല്ലാം പ്രണയമൊടുമദുച്ഛിഷ്ടമേ നീ ഭുജിക്കൂ; ഈ താമ ചെയ്യുന്നു യാശാദിന്ദിയന്മാരു വിധം തമ്മെ വർത്തിച്ചു; പൂർവ-

സ്ഥാനാവേശം നിവാപാംബുവിലിഹ ഹിടിപ്പലം മട്ടത്തു നീ ഹന്ത! കാൺമു? 193 കൃഷ്ണേ, തീയും തർപ്പണം ചെയ്യുക. ദ്രൗപദി—എടി ബുദ്ധിമതികേ, എന്തിക്കു വെള്ളം കൊണ്ടുവരൂ.

(ചേടി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ദ്രൗപദി — (അടുത്തുചെന്നു് കൈയിൽ വെള്ളം നിറച്ചിട്ട്) മഹാരാജാജന, ആർക്കാണ് ഞാൻ വെള്ളം കൊടുക്കേണ്ടതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—

ആരോ ഹാനധാരിയമ്മേ മാ:രാദനമിയാറിയോൻ
ആ വീരൻ ദ്യോവിലെത്തുന; തി വാരിയവനേകക. 194

പാഞ്ചാലി—നാഥ ഭിമ:സനാ, പരിജനന്താൽ ഒതെ
മായ ഈ ജലം സ്വർഗ്ഗത്തിലെത്തിയിരിക്കാനു അങ്ങേയ്ക്കു ഹ
ലുപകൃതനതിനായി കീരട്ടേ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—അജ്ജനാഗ്രജാ,
ഭവാൻ സത്യം നടത്താതെ ജവാൽ വായാർന്നു പോകില്ല,
ഈവാത്മപ്രിയ നൽകുന്നു നി.വാപം മുക്തകേശിയാൽ. 195

പാഞ്ചാലി—മഹാരാജാവു ഹൃദയനല്ലക; അങ്ങേ ഭ്രാ
താവു ദൂരത്തിൽ കടന്നുപോയിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വലത്തേക്കുണ്ണു് ഇളകുന്നതായി നടിച്ചിട്ടു്)
പാഞ്ചാലി, തി വൃകോദരനെ യംഭവനംചെയ്യുമെന്നു നി
മിത്തങ്ങൾ ഏതോടു പറയുന്നു,

പാഞ്ചാലി—നല്ല തിമിത്തമുണ്ടാകട്ടേ,

(അണിയറയിൽ കോപാഹ്വലശബ്ദം)

(പ്രവേശിച്ചിട്ടു് സംഭാഷണോടുകൂടി)

കന്യകി—മഹാരാജാവു രക്ഷിക്കണം. രക്ഷിക്കണം.
ഈ ദുർബ്ബലിയായ കൌരവാധമൻ രക്താഭിഷേകത്താൽ
ചുകന്തിരിക്കുന്ന അസ്ത്രരീരങ്ങളോടു കൂടിയവനായി ഭയങ്ക
രമായ ഖലിയ ഗദയ്ക്കുമടുത്തുകൊണ്ടു കാലദണ്ഡത്തോടുകൂടിയ
കൃതാന്തനേപ്പോലെ തത്ര ഭവതിയാകുന്നു പാഞ്ചാലരാജപുത്രി
യെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു് ഇവിടേയ്ക്കുതന്നെ വരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കഷ്ടമേ! ഇപ്പോൾ തീർച്ചയായി; ഗാ
ണ്ഡീവധാരിൻ!—(ഏക മേഘിപ്പണം)

ഒരു പദി—ഹാ! ആർച്ചപുത്രാ, ഹാ! എന്റെ സ്വ
യംവരത്തിനുചേണ്ടി താനേ പരാക്രമത്തേ പ്രവർത്തിച്ചവനേ,
അങ്ങും പ്രിയഭ്രാതാവിനെ അനുകരിച്ചല്ലോ. അല്ലാതെ മഹാ
രാജാവിനെയും ഈ ദാമ്പത്യത്തെയും അനുവർത്തിച്ചില്ല.
(ഏക മുർച്ഛിച്ചുവിഴുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഹാ! വത്സ സന്യസാചിൻ, ഹാ ത്രി
 ലോചനന്റെ ദേഹത്തേക്കുടി തകർന്ന പരാക്രമശരീരിൻ,
 ഹാ! നിവാതകങ്ങളെന്തോരേ നിഗ്രഹിച്ചു് അമരലോകത്തെ
 നിഷ്കണ്ടകമാക്കിത്തീർത്തവനേ! ഹാ! ബദയ്യ ശ്രമത്തിലെ
 രണ്ടാമത്തെ താപസനായുജ്ജോഭോ ഹാ! ഭ്രാന്താചാതുച്ഛി
 യശിഷ്ട്യാ, ഹാ! അസ്രുശിക്ഷാബലംകൊണ്ടു് ഭീഷ്മനേക്കു
 ലി സന്തോഷിപ്പിച്ചവനേ, ഹാ! രാധേയകുലവാകുന്ന കശലി
 തിക്ഷു പ്രാലേയവർഷമായിട്ടുള്ളവനേ ഹാ! ഗന്ധർവ്വനിൽ
 നിന്നു ദ്യുതോധനനെ ലിംഗേടുത്തവനേ, ഹാ! പാണ്ഡവകുല
 മാകുന്ന നളിനിയിൽ രാജഹാസമായിത്തീർന്നു് ചെന്നു്,

വന്ദിച്ചിടാതെ ജനയിത്രിയെയാത്ത ഹാർദ്ദ-
 മമഹാപ്ലന്നർന്നു മദനജന്മയുമാർന്നിടാതേ
 ഹൃന്ദീസപതംവര വപുഃഘോരയെയും വെടിഞ്ഞു
 മന്നിച്ഛുപോലെചെയ്തവനെ നീ മറഞ്ഞു? 196

(മോഹിക്കുന്നു)

കന്യകി—(ചേടിയോടായിട്ടു്) ഇപ്പോഴാണു വളരെ ക
 ഷ്ടമായിട്ടുതീർന്നു്. ഈ കൌരവായമന് ഇച്ഛുപോലെ ഇ
 വിടത്തന്നെ വർത്തിക്കുന്നു. ഏതുവിധത്തിലും അവർ ഇവി
 ദേയ്ക്കു വരേണ്ടതായ നമയമായി. ഹാജ്ഞാലപുത്രിയായകുന്ന
 തത്രഭവതിയെ ഞാൻ ചിതാസമീപത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുചെ
 കാം. ഞാനും ആ പ്രവൃത്തിയേത്തന്നെ പിന്തുടരുന്നു. ഭദ്രോ
 നിയും ദേവിയുടെ ഭ്രാന്തായ യുഷ്ടദൃഷ്ടനന്ദനയോ നകുച
 സഹദേവന്മാരുടേയോ അടുത്തു ചെല്ലുക മഹാരാജാവു് ഈ
 നിലയിലായിരിക്കെ ഭീമാജ്ജനന്മാരും അസ്തമി ചിരിക്കു
 മ്പോൾ പിന്നെ പരിത്രാണത്തിനുള്ള ആശ എവി
 ളെയാണു്?

ചേടി—ആയുർന്നാറെ നിങ്ങൾ രക്ഷിക്കണമെങ്കിൽ

(അണിയായിൽ കളകളുൾപ്പെത്തിന്റെ ശേഷം)

അല്ലയോ സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവരായി
 രക്തമാംസങ്ങളെക്കൊണ്ടു മരിച്ചവരായ യക്ഷന്മാർ-
 രാക്ഷസന്മാർ-പിശാചുക്കൾ - മഴുകൻ - ക്രാകൻ - ക്രോഷ്ടാ

കൾ ഇവരെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞതായ അല്പയോധഭടന്മാരെ എന്തൊക്കെണ്ടു ഭയപ്പെടേണ്ട. പാഞ്ചാലി ഏതു സ്ഥലത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു എന്നു നിങ്ങൾ പറയുന്നു. അവൾ എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു എന്നും പറയുക.

ഉത്തരവാദകൈകൊണ്ടു തമ്പിർക്കൊട്ടി ചാഴം കരുപതിയുടെ മുന്നിൽത്തന്നെ ദുശ്ശാസനമാഖ്യൻ പുരികമുൾ പിടിച്ചുകൊണ്ടു ചിന്തകരമായിട്ടുള്ളൊരു കലവധുവാമക്കുണ്ണിയെങ്ങാണരപ്പിൻ. 197

കണ്യകി—ഹ! ദേവി-യജ്ഞവേദിയിൽ സംഭവിച്ചു വളേ, ഇപ്പോൾ അനാഥനായിത്തീർന്നു മരിക്കുകലത്തിനു കളങ്കമായിട്ടുള്ളവനാൽ പരിഭവിക്കപ്പെടുന്നല്ലോ!

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വേഗത്തിൽ ഷഷ്ടനേരം) പാഞ്ചാലി, ഭയപ്പെടേണ്ട. (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) ആരു? ആരവിടെ? ആവനാഴിയോടുകൂടി എന്റെ വല്ല കൊണ്ടുവരട്ടെ. ദുരാത്മാവാണു ദുഷ്ടയാഗനഹതക, ധരിക വരിക. നിന്റെ ഗദാകൗശലം കൊണ്ടുസംഭരിച്ചിട്ടുള്ള ഭുജദർപ്പത്തെ ഈ ബാൻ രാജാക്കളെ കൊണ്ടു കളയുന്നുണ്ടു്. അത്രയുംല്ലാ.

എന്നു കരുതലായമാ,

ഹിതമുദയ ജരാസന്ധാനിയേയും കിരാതാ-
കൃതിയൊടു കലഹിച്ചൊൻ തന്നെയും കണ്ടിടാതെ
ക്ഷിതിയിലിവന്നു നിന്നൊടു ചാൻ ശേഷിപോരാ,
ഹതിതവ വിശിഖത്താൽ ചേർക്കുവാൻ പോരുമീ ഞാൻ. 198

(അനന്തരം ഗദാപാണിയായി സർവ്വംഗത്തിലും ചോരപുരണ്ടവനായ ഭീമസേനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഭീമസേനൻ—അപ്പോഴേ സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ ഞങ്ങളെത്തന്നെ

രക്ഷസ്സല്ല പിശാചുമല്ല രിപുരം
കത്തത്തിൽ കള്ളിച്ചാത്തുടൻ
രൂക്ഷക്രോധമൊട്ടും പ്രതിജ്ഞയെ മിവം
രതിച്ചോരാ ഞാൻ ക്ഷത്രിയൻ

ഉൽക്കോരേണ രട്ട നഷ്ടശിഷ്യ റ്റുവര-
ന്മാർ നിങ്ങൾ പേടിച്ചുകൊ-
ണ്ടിരിക്കിച്ചെന്ന രാജാക്കന്മാർ മൃതമ -
തംഗാശ്വപാർശ്വങ്ങളിൽ.

199

നിങ്ങൾ പറയുക; ഏതുദേശത്തിലാണ് പാഞ്ചാലി ഇരിക്കുന്നത്?

പാഞ്ചാലി—(ശ്ലോകം വന്നവളായിട്ട്) മഹാരാജാവ് രക്ഷിക്കണമേ രക്ഷിക്കണമേ.

കഞ്ചുകി—ദേവി പാണ്ഡ്യസ്ത്രം, എഴുന്നേൽക്കുക എഴുന്നേൽക്കുക. ഇപ്പോൾ വേഗത്തിൽ അഗ്നിപ്രാപനം തന്നെയാണ് ശ്രേഷ്ഠമായുള്ളത്.

ദ്രൗപദി—(വേഗത്തിൽ കഴിഞ്ഞുപോയിട്ട്) എന്ത്! ഇപ്പോഴാണ് ഞാൻ ചിതാസമീപത്തിലല്ലയോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—ആത്മം അവിടെ? ആവനാഴിയോടുകൂടിയ വിലക്കൊണ്ടുവരിക. പരിജനങ്ങളാതമില്ലയോ? ഇരിക്കട്ടെ; ബാഹു മൃഗംകൊണ്ട് ഇവനെ പരാജിതനാക്കി മുറിക്കുകയും പിടിച്ചു തിരിച്ചു കൊണ്ടു ചാടിക്കൊ. (മുണ്ടും മറ്റും മുറുകെ കെട്ടിയൊരുങ്ങുന്നു)

കഞ്ചുകി—ദേവി; പാണ്ഡ്യസ്ത്രം, ഇപ്പോൾ നമ്മെ പഥത്തേ കടയുന്നതായി ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന വല മുടികൾ കൂട്ടിക്കെട്ടിയൊ. ഇപ്പോൾ പ്രതികാരബുദ്ധിയില്ലാതെയൊല്ല. മേന്മയിൽ ചിതാസമീപത്തിലേക്കു തന്നെ അടുത്തുപോകുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണ ദുർബുദ്ധിയായ ആ ദുര്യോധനനെ കൊല്ലാതെ ഇരിക്കുമ്പോൾ വലമുടി കെട്ടിക്കൂടാത്തതാകുന്നു.

ഭീമൻ—പാഞ്ചാലി, ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന വലമുടി ആത്മപാനം കൊണ്ടു കെട്ടിക്കൂടാത്തതു തന്നെയാണ്. തില്ലുക നില്ലുക ഞാൻ തന്നെ കെട്ടുന്നുണ്ട്.

(പാഞ്ചാലി ഭയത്തോടുകൂടി പുറകാട്ടു മാറുന്നു)

ഭീമൻ—ഭീരു; നില്ലുക നില്ലുക. ഇപ്പോൾ എവിടെ സ്റ്റേപ്പോകുന്നു? (ഏന്നു രചമുടികളിൽ പിടിക്കാനായി ഭാവിക്കുന്നു-)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വേഗത്തിൽ ഭീമനെ കടന്നുപിടിച്ചിട്ട്) ദുരാത്മൻ, ഭീമാജ്ജനശത്രുവായ ദുര്യോധനഹതകാ,

അനുദിനമചരാധം ശൈശവംതൊട്ടുചെയ്തെ-
സാനുജഹരണി ബലത്താൽ മത്തനായ് ചെയ്തവൻ ഞി;
കനമുടയൊരമൽക്കൈ പത്ത്ജരത്തിൻ കൂട്ടങ്ങി-
ട്ടിനിയുമൊരടി മാറിപ്പോയിടാ ജീവനോട്. :00

ഭീമൻ—ഇതെന്നാണ് ആയുർ ദുര്യോധനനെന്നെന്നു ശക്തിച്ച് കോപത്തോടുകൂടെ എന്നെ നിർദ്ദയമായി കടന്നു പിടിച്ചിരിക്കുന്നുല്ലോ. ദേവോ, ഭീമാജ്ജനശത്രുവായ അജാതശത്രു, അങ്ങു എങ്ങനെ ആജ്ഞാപിക്കുന്നുവാ ഇതു അങ്ങയെല്ല.

കന്യകി—(അടുത്തു ചെന്നിട്ട് സന്തോഷത്തോടെ) മഹാരാജാവേ, അവിടുന്നു വർദ്ധിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹമാകട്ടെ ദുര്യോധനന്റെ രക്തത്താൽ ചുമന്നാരിക്കുന്നു അകലാംഗങ്ങളോടുകൂടിയ മനാകയാൽ വ്യക്തി തിരിച്ചറിവാൻ പാടില്ലാത്താനായി ആയുഷ്മായായ ഭീമനെന്നാകുന്നു. ഇപ്പോൾ സംശയിക്കേണ്ട.

ചേടി—ദേവി, ദിവ്യത്തിക്കക, നിവർത്തിക്കുക. പ്രതിജ്ഞാഭരത്തേ പൂരിപ്പിച്ചവനായ ഈ നാഥനാകട്ടെ ദേവിയുടെ വേണീസംഹാരത്തെ ചെയ്യാനായിട്ടു ഭവതിയെന്നെന്നു അപേക്ഷിക്കുകയാണ്.

പാഞ്ചാലി—എടീ, നീ എന്തിനാണ് വ്യാജചാക്കുകളു കൊണ്ടു എന്തെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നത്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—അങ്ങു എന്താണ് പറയുന്നത്? ഇവൻ അനുജദേഹിയായ ദുര്യോധനഹതകനല്ലായാ?

ഭീമൻ—ദേവാ അജാതശത്രു, ഇപ്പോഴും ദുര്യോധന

ഹതകൻ എവിടെയാകുന്നു? ഞാനാകട്ടെ ആ ദുർബ്ബദ്ധി
യുടേ:—

വാശിക്കാത്തലതാഴെ തീഴ്ത്തിയുടലിൽ-

ത്തദ്രക്തമാം ചന്ദനം

പുശീ; വാരിധി ചുഴു മുഴിയൊടുമാ

ശ്രീയായ്തിൽക്കൂടിയാൾ;

മാരും പുണ്ടു യദൃത്യമിത്രഭദാരാം

കൌരവ്യരെയ്യാചരം

ഭോ, ശബ്ദിപ്പൊരയാന്തരാഷ്ട്രനടയ-

പ്പേരൊന്നു താൻ ബാക്കിയായ്.

201

(യുധിഷ്ഠിരൻ സാവധാനമായി വിട്ടിട്ട് ഭീമനെ നോക്കി കണ്ണീര
തുടയ്ക്കുന്നു.)

ഭീമന്മേനൻ—(പാദത്തിൽ നമസ്കരിച്ചിട്ട്) ആയ്തൻ ജ
യിക്കുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—വത്സാ, കണ്ണുതീരവന്നു തടയുന്നതു
കൊണ്ടു നിന്റെ മുഖചന്ദ്രനേ കാണുന്നില്ല. പറയുക; ഭയാ
ൻ അജ്ജനനോടുകൂടി ജീവിക്കുന്നു?

ഭീമൻ—അരാധിപനായ ഭയാൻ സകല ശത്രുക്കളേയും
ജയിച്ചവനായിരിക്കുമ്പോൾ ഭീമനും അജ്ജനനും ജീവിക്കുന്നു

യുധിഷ്ഠിരൻ—(പിന്നെയും ഗാഢമായിട്ട് ആലിംഗനം ചെയ്
തുകൊണ്ടു) ഞങ്ങൾ ഭീമാ,

അരിയുടെ ഹകി ഹോട്ടെ, നൂറുണ്ടും
പറയുക വാസ്തവമണ്ണുകാരിയോ തീ?

ഭീമൻ—ജ്യേഷ്ഠ, അതേ ഞാൻതന്നെയാണു്,
യുധിഷ്ഠിരൻ!

വരമടരിലടുത്തു മാഗധകണ്ണാ-

വരനുടെ മാറുമഥിച്ചതങ്ങു താമോ?

201

ഭീമൻ—ജ്യേഷ്ഠ ആ പ്രവൃത്തി ചെയ്തവൻ ഞാൻതന്നെ

യാകുന്നു. അതിനാൽ ആർച്ചൻ ഒരു ക്ഷണം എന്തെ വിദ്യയ ക്ഷണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ — ഇനിയാവല്ലതും പ്രവൃത്തിക്കേണ്ടതുണ്ടേ ?

ഭീമൻ — വലുതായ കാര്യം ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സുരോധനന്റെ രക്തത്താൽ നന്മത്തിരിക്കുന്ന ഈ കൈകൊണ്ടു ദുശ്ശാസനൻ പിടിച്ചുപിടിച്ചിട്ടുള്ള തലമുടി കെട്ടിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ — അങ്ങുപോകുക. തപസ്വിനി വേണി സംഹാരത്തെ അനുഭവിക്കട്ടേ.

ഭീമന്മേനൻ — (പാഞ്ചലിയുടെ അടുത്തുചെന്നിട്ടു) ദേവി അഞ്ചാലതാജപുത്രീ, ദൈവധീയത്താൽ ശത്രുകൾ നശിച്ചു തൃകൊണ്ടു നീ വർദ്ധിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ മരിക്കുന്ന എന്തെ കണ്ടിട്ടു ഒട്ടും ഭയപ്പെടരുതു്.

ഭൂപന്മൗരതൻ സദസ്സിൽ ഭവതിയുടെ കചം തച്ചുഴിച്ചിട്ടവേ നം.

പാപൻ ദുശ്ശാസനൻ തൻ ചുട്ടുമിണമശനം ചെയ്യാറിനൈകകൾ കാൺക,

കോ പത്താലുതപപാട്ടിച്ചൊരു കൃതഹതിതൻ ചോരദേഹത്തിലെല്ലാം

ലോപം കൂടാതെ തേച്ചൻ അതി, തവ രിപുസ്താപശാന്തിക്കുണ്ടി.

203

ബുദ്ധിമതികേ, പാണ്ഡവദാരങ്ങളേ പരിഹസിച്ച ആ ഭാനുമതി എവിടെയാണു്? അല്ലയോ യാജ്ഞാസഥി, റെദ്രപദി—നാഥൻ ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

ഭീമസേനൻ — ഞാൻ പറഞ്ഞതു ഭവതി കാണിക്കുന്നോ? ("തിരിച്ചു പലവട്ടവും ബലമിയന്ന ഭീമൻ"); എന്നുള്ള ശ്ലോകത്തേ പഠിക്കുന്നു.

റെദ്രപദി — അഥാ, കേവലം സ്തുരിക്കയല്ല; നാഥന്റെ പ്രയാദംകൊണ്ടു അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഭീമസേനൻ—(തലമുടി തട്ടിക്കടഞ്ഞിട്ട്) ദുസ്ത്യാസനൻ അഴി
ച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന ധാത്തവാഷ്ടുകലത്തിനു കാളരാത്രിയാകുന്ന ഈ
ഷേണി ഭവതി കെട്ടുക.

ഓരോവദി—ഓഫ് ; ഈ പ്രവൃത്തി ഞാൻ മറന്നുപോയി
രിക്കുന്നു. നാഥന്റെ പ്രയാദത്താൽ ഇടിയും അഭ്യർഷിക്കാം.

(ഭീമസേനൻ തലമുടി കെട്ടിക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

വലുതായ യുദ്ധാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചു ശേഷി ചിട്ടുള്ളതായ
രാജശ്രേഷ്ഠകലത്തിനു നല്ലതുചെയ്യട്ടെ.

ഏതുവാർത്തുടിയഴിക്കയാൽ കവിതപാതാർ

ചെയ്തു ബതപാർത്ഥിവ.

പ്രാതനാശമവഹിശ്ച പത്തികളെ മുക്ത-

കേശകളുമാക്കിനാർ:

വാതസുനു യമതുല്യനുശതകലാന്ത-

കാരി വിജപത്തിതൻ .

സ്ഫീടമക്ക ചമതല്ലികെട്ടിയിതി നല്ല-

താക്കമരചർക്കരേ.

204

യധിഷ്ഠിതൻ—ദേവീ; ഭവതിയുടെ ഈ കേശബന്ധത്തേ
ആകാശചാരികളായ സിദ്ധന്മാർകൂടി അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

(അനന്തരം കൃഷ്ണജ്ഞനന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു)

കൃഷ്ണൻ—(ധർമ്മപുത്രന്റെ അടുത്തുചെന്നിട്ട്) സകല ശത്രുക്ക
ളേയും നിഗ്രഹിച്ചുചെയ്തായി നാനജനായ മഹാരാജാവു ജയി
ക്കട്ടേ.

അജ്ഞനൻ—ആയുൻ ജയിക്കട്ടേ,

യുധിഷ്ഠിതൻ—(നോക്കിട്ട്) അല്ല! പുണ്യരീകാക്ഷന്മാർക്കു
ന്ന ഭഗവാനും ചാത്താകുന്ന കിരീടിയുമോ? ഭഗവൻപുറമെ
പുരുഷനായി നാരായണനാകുന്ന ഭഗവൻകൂടി മംഗളമാശംശി
ച്ചിരിക്കുന്നയാളിനുവിജയമല്ലാതെ മരണത്താമണാകുന്നതു്?

മഹൽസ്ഥംഭദോദിസംലക്ഷ്യനായി-

ജജഗൽ സൃഷ്ടിരക്ഷാസക്തന്താം ഭവാനേ

അജാനന്ത, ചിന്തിച്ചിരിപ്പോക്ഷമാപ-
ത്തുദിക്കില്ല; ഹാ! പിയമ്പെയ്തെന്തിക്കു ചെയ്യാൽ. 205

(അജ്ഞാനനെ ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) വഞ്ചാരി എന്തെ
പരിഷ്കരിക്കുക.

കൃഷ്ണൻ — മഹാരാജാവു യുധിഷ്ഠിര,
ശിഷ്യൻ ഖ്യാതമഹർഷി, മാറു മുനിമാർ,
വാല്മീകി, രാമാഖ്യത,
ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ, മശ്ചിനീകനന്തരോ-
ഛൊത്തുള്ള സേനേശതം;
തുഷ്ടയാമാഗധ-മത്സ്യ-യാദവതമായ് ഷണെ-
ത്തി നൽത്തോൾകളിൽ
പുഷ്പാംഭുഃകലശങ്ങളേന്തിയിഹ തിൻ-
രാജ്യാഭിഷേകത്തിനായ്.

206

ഞാനാകട്ടെ ചാർവാകമാകുന്ന രാക്ഷസൻ ഭവാനെ
പരിഭ്രമിപ്പിച്ചു എന്നറിഞ്ഞു് അജ്ഞയയോടുകൂടി ചേഗ
ത്തിൽ പുറപ്പെട്ടുകയായിരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ — ചാർവാകമാകുന്ന രാക്ഷസൻ ഞങ്ങളെ
ഇങ്ങനെ ചതിക്കുകയായിരുന്നോ ?

ഭീമസേനൻ — (കോപത്തോടെ) ആയ്തന്നു വല്ലതായ പരി
ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കിയ ധാന്തരാഷ്ട്രന്മാരവനായ ആ രാക്ഷസായ
മൻ എവിടെയാകുന്നു ?

കൃഷ്ണൻ — ദുർബ്ബലിയായ അവനെ തകലൻ നിഗ്രഹിച്ചു
കഴിഞ്ഞു. അതിനാൽ മഹാരാജാജേ, അങ്ങു പറയുക; ഇ
തിൽ കൂടുതലായ് എന്നിഷ്ടത്തേതാണ് ഞാൻ സമ്പാദി
ക്കേണ്ടതു് ?

യുധിഷ്ഠിരൻ — ഭഗവാൻ പ്രസന്നനായാൽ ഒന്നിനേയും
കൊടുക്കാതെയില്ല. ഞാനാകട്ടെ, മനുഷ്യസാധാരണമായ
ബുദ്ധികൊണ്ടു യത്തോഷിക്കുന്നു. ഇതിൽ കൂടുതലായിട്ട് അ
ഭ്യർത്ഥിക്കുന്നതിന്നു ഞാൻ ശക്തനല്ല. ദേവൻ കണ്ടാലും :—
വൈരിപ്രാതമശേഷവും തീഹതമാ;
യീമെങ്ങളുഞ്ചാൾക്കുമേ

പോരിൽത്തൊറ്റു ഭവിച്ചതില്ല; ഗതമായ്
 ഷാബ്ബാലിതൻ താപവും;
 നേരിട്ടിശ്ചരനാം ഭവാൻ കശലവാ-
 ക്കെന്തോട്ടു ചൊല്ലുന്നു; ഞാൻ
 യേറിയെത്തിതിയും പ്രസന്നമനഃ-
 തോടിപ്പൊളതമിക്നം ?

207

ഭഗവാൻ വളരെ സന്തോഷിച്ചിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഇ
 തിരിക്കട്ടെ.

ദാരിദ്ര്യവ്യാധിബാധാരഹിതചിഹ്നം ജനം
 നൂറുവർഷം സഹർഷാ
 പാരിൽ പ്ലാർക്കട്ടെ; സാക്ഷാൽ മധുരിപുഷ്പിമൃദ്-
 ക്കട്ടെയുൽകൃഷ്ടഭക്തി,
 സുരിശ്രേഷ്ഠഭീഷ്യപ്രദനരിയഗുണൈ-
 ഘങ്ങളിൽ തഥവിത്തായ്
 പുരിപ്പിച്ചിഷ്ടമാക്ഷം നൃപതി സുകൃതിയായ്
 യന്തതം വാണിഭട്ടേ.

208

കൃഷ്ണൻ — ഇപ്രകാരം ഭവിക്കട്ടെ.

(എന്നു് ഏല്പാവതം പേരയി)

(ആറാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.)

നാടകം -

ധീരോദാത്തനതിപ്രതാപഗുണവാൻ
 വിഖ്യാതവംശൻ ധരാ-
 പാലൻ നായക, നന്യസന്ധിക, ഉതി
 വ്യാകം കമാഷസ്തുവും
 നാലഞ്ചാളുകളുമഞ്ചയികമോ,
 ശ്രംഗാരമോ ജീരമോ
 മുഖ്യം തിർവ്വഹണത്തിലുത്സൃതരത്നം
 നാമോദയം താടകം.

പ്രതിലാഭങ്ങളായ പുറങ്ങളിൽ മിന്നോ ഇതിഹാസങ്ങളിൽ നിന്നോ നാടകരിച്ചതിയിരിക്കണം. ഇതിവൃത്തം, ദിവ്യനും കലിനനും പരാക്രമിയും ഗുണജ്ഞാനം ധീരോദാത്തനമായ രാജർഷിയായിരിക്കണം നായകർ. അംഗിയായ രത്നം ശ്രംഗാരമോ വീരമോ ആയിരിക്കണം. പ്രധാന രത്നത്തെ പോഷിപ്പിക്കുന്നതെങ്ങനോ മറ്റു രത്നങ്ങൾ അംഗമായിരിക്കാം. അങ്കം അഞ്ചുമുതൽ പത്തു അരെ ആകാം. അഞ്ചോ ആറോ പേരിൽ കൂടുതലാകരുത്, പ്രധാനകഥാപാത്രങ്ങൾ തിർവ്വഹണസന്ധിയിൽ അത്സൃതരത്നം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കണം. നായകഭൃത്യന്മാരും, ഇഷ്ടമിലച്ഛിന്യുമായിരിക്കണം.

നാദി

ആശീർവചന രൂപത്തിൽ
 ദേവതാസ്തുതിചെയ്യുകിൽ
 ഏനമാതാദകമുഖം
 യാദിനാമകമായ്ജന്മം
 വ്യംഗ്യമായെങ്കിലും ഖേണ-
 മതിൽ കാജ്യാത്മസുചരം.

ആശീർവാദരൂപത്തിലുള്ള ദേവതാസ്തുതിയായിരിക്കണം നാദി. അതിൽ അടകകഥ ഖ്യംഗ്യമായിട്ടെങ്കിലും സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കണം.

പ്രസ്താവന.

വിദൂഷകൻ നടനടൻ
 പാരിപാർശ്വപിന്നെനിന്നിൻ
 സ്വകാര്യപ്രമാലും
 കഥാസൂചകമാംവിധം
 സൂത്രധാരനമായ് തമ്മിൽ
 എന്തെങ്കിലുമുരസ്സുകീഴ്
 അതെന്നൊരഖ്യമല്ലെങ്കിൽ
 പ്രസ്താവന ; ഇതാഭ്യമാ.

ആമുഖവും പ്രസ്താവനയും ഒന്നുതന്നെ. എന്നാൽ കഥാഭാഗം ഭത്തിൽ—ഒന്നാമകത്തിൽ—കാണുന്നതിനെ പ്രസ്താവന എന്നു പറയുന്നു, മറ്റുകണ്ടാലുള്ള ആദിയിലാണെങ്കിൽ ആമുഖം എന്നു പറയുന്നു.

വിഷ്ണുഭംഭം-

ഭൂതഭാഷികഥാശാസ്ത്രങ്ങൾ വിഷ്ണുവികന്നുമാട്ടിലായ്
 ചുരുക്കിയാദിയിൽ ചെല്ലും ഭാഗം വിഷ്ണുഭവായിട്ടും.
 രംഗത്തിൽ പ്രയോചിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത, കഴിഞ്ഞതും
 തടക്കാൻ പോകുന്നതുമായ കഥാഭാഗങ്ങളെ സഭസ്യർക്കു മന്
 സ്സിലാകാൻവേണ്ടി ചുരുക്കി അങ്കാരഭത്തിൽ പറയുന്നതു്
 വിഷ്ണുഭംഭം.

വിഷ്ണുഭംഭം രണ്ടുവിധം :—(1) ശുദ്ധം (2) മിശ്രം.
 മദ്ധ്യപാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടുമാത്രമുള്ളതു ശുദ്ധമാം.
 തീചമദ്ധ്യങ്ങൾ ചേർന്നാൽ മിശ്രവിഷ്ണുഭവായ്യാം.
 . (വേണീസംഹാരം രണ്ടാമകത്തിൽ ശുദ്ധവിഷ്ണുഭവമാണു്)

പ്രവേശകം-

രണ്ടാകങ്ങളെ നട്ടുവേ
 ചുരുക്കിക്കഥവേണ്ടപോൽ

നീചഘ്രങ്ങൾ, നീചോക്തി-
കൊണ്ടുചൊന്നാൽ പ്രവേശകം

അങ്കമുഖം—

ഏകകീലുമൊരകത്തിൽ
ഭാവിയായ കഥാശരവും
ബീജവും ചൂണ്ടിയോതിടി-
ലതാണകമുഖാഹവം.

മാലാമകം അഖത്താനത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതായി പാ-
യ്യയ ഗൃതരാഷ്ട്രർ, ഗാന്ധാരി, ദുര്യോധനൻ തുടങ്ങിയ പാത്ര-
ങ്ങൾതന്നെ അഞ്ചാം അങ്കത്തിലും പ്രവേശിച്ചു കഥ തുടങ്ങുന്നു.

അങ്കാവതാരം—

ഒരകത്തിന്റെ യോഗ്യവിൽ
കഥാചാത്രം കഥിച്ചുപാൽ
അടുത്തകം തുടങ്ങുന്നു
രീതി അങ്കാവതാരമാം.

മാലാം അങ്കം അങ്കാവതാരം കൊണ്ടാണാരംഭിക്കുന്നത്
ദുശ്ശാസനയെന്നനരം അജ്ജനൻ കർണ്ണന്റെ പുത്രനെ വ-
ധിക്കുന്നതും കർണ്ണൻ ജീവിതമൊഴിയും അരിടുന്നതും, ഇ-
തറിഞ്ഞു ജനമേവൻ ഗാന്ധാരിയേയും ഗൃതരാഷ്ട്രരേയും കാ-
ണമ്പോൾ ദുര്യോധനൻ ദുഃഖിക്കുന്നതും മുമ്പാമകത്തിൽ ഉള്ള
കഥാചാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടുതന്നെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

വേണീസംഹാരം

(നാടകം)

ശ്ലോ 1 ഈ ക്ഷാരസഫലം = ദർശനരസമാകുന്നമലം.

സമേൽ പ്രേക്ഷകർക്കു ദർശനരസം ഉളവാകത്തക്കവണ്ണം മുളച്ചു അഭിനയപാടവം ഞങ്ങൾക്കുണ്ടാകട്ടെ എന്നു പ്രാർത്ഥന.
 വൃത്തം—ശിവരീണി.

യതിക്കാറിൽ തട്ടും യമനസഫലംഗം ശിവരീണി.

ശ്ലോ. 2 സദ്രവരണം = അനുരാഗാധിക്യം—പ്രണയകലരണം

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

പന്ത്രണ്ടാൽ മസമം സതംതഗുരുവും ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

ശ്ലോ. 3 നാദി കാവ്യാർത്ഥസൂചകം കൂടിയായിരിക്കണമെന്നുള്ള നാദലക്ഷണമനുസരിച്ച് കാവ്യാർത്ഥംകൂടി സൂചിപ്പിക്കണം ഗൗരീ = ഗൗരവർണ്ണമുള്ള പാഞ്ചാലി. പ്രേമം = ഭക്തി. ദൈത്യർ = കൗരവന്മാർ ദൈത്യപ്രണയിനികൾ = കൗരവന്മാരുടെ സ്ത്രീകൾ. ശാന്തയോഗീശപരൻ = വ്യാസൻതുടങ്ങിയ മഹർഷിമാർ. കർണ്ണ = വംശനാശമുണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ദയ. കേശവൻ = ശ്രീകൃഷ്ണൻ. ഹാസ്യം = തന്റെ അവതാരോദ്ദേശം സാധിക്കുന്നതിലുള്ള രണ്ടഹാസം. അസുരവൻ = ശുദ്ധാനന്തരം അവശേഷിച്ച കൗരവന്മാർ. ദേവന്മാർ = പാണ്ഡവന്മാർ. മോദം = തങ്ങളുടെ പ്രതിജ്ഞ നിർവഹിച്ചതിലുള്ള സന്തോഷം.

ത്രിപുരാന്തകനായ ശിവൻ പല ഭൂവത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടു ഉല്പേഖാലങ്കാരം—

ഉല്പേഖമൊന്നിനെത്തന്നെ

പലതായി നിനയ്ക്കുകിൽ.

വൃത്തം സ്രഗ്ദ്ധരം.

ഏഴാഴ്ചായ് മുനുഖണ്ഡം മരദനയയയം

സ്രഗ്ദ്ധരം വൃത്തമാകും

ശ്ലോ. 4 ശസ്താശയൻ = പ്രശസ്തമായ ചിത്തവൃത്തിയോടു കൂടിയവൻ.

അസ്താലൻ = പാപരാമിതൻ—പരിശുദ്ധൻ.

ശുഭപിതാവു് = വേദവ്യാസൻ .

വൃത്തം—വസന്തതിലകം

ചൊല്ലും വസന്തതിലകം നഭരൂപംഗംഗം

ശ്ലോ. 5 വേറെ ഒരു കാവ്യബന്ധം = മുഖഭിനയിച്ചുതല്ലാത്ത മഹാറാമ നാടകം.

അലങ്കാരം—ഉപമ.

വൃത്തം—വസന്തതിലകം

ശ്ലോ. 6 സൽപക്ഷം = നല്ലചിറക് എന്നും, സത്തുമാളായ സഹായി കിര എന്നും ധർമ്മരക്ഷയ്ക്കുലാ = വിനയങ്ങൾ എന്നും, ധൃത രാജ്യപുത്രരായ കരവന്മാർ എന്നും അർത്ഥം

ശരണമാലവർണ്ണനയിൽ കിമാസന്ദർഭക്രൂടി വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അലങ്കാരം—പ്രകൃതഃശൃഷം.

ശ്ലോ. 7 രക്താഞ്ചിതക്ഷിതികൾ = അനരംഗത്തോടെ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട ഭൂമിയായ്കൂടായവർ. രക്തംകൊണ്ടലങ്കരിച്ചഭൂമിയോടുകൂടിയവർ. ക്ഷിതവിഗ്രഹന്മാർ=വിരോധം അവസാനിച്ചവർ, മറ്റ് വേറെ ശരീരത്തോടുകൂടിയവർ എന്ന് ശ്ലേഷം; വൃത്തം—വസന്തതിലകം.

ശ്ലോ. 8 ,, ശിവരിണി

ശ്ലോ. 9 മനജരാട്ടി = രാജാവു് — ധർമ്മപുത്രൻ.

വൃത്തം—ദ്രുതവിളംബിതം

ദ്രുതവിളംബിതമാം നഭവുണ്ടരം.

ശ്ലോ 10 മഗധസുതൻ = ജരാസന്ധൻ. വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധാര.

ശ്ലോ. 11 ഭഗവന്മാർ = ഭൃഗുവിഭി. തലമുടിക്കുപിടിക്കപ്പെട്ടു് വസ്രംകുഴപ്പത്തിനു വിധേയയായി മുഃഖിക്കുന്ന അവസ്ഥ.

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

ശ്ലോ. 12 ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം (വൃത്തം)

ശ്ലോ. 13 രാട്ടിൻ = രാജാവിന്റെ — ധർമ്മപുത്രരുടെ

അത്യഗ്രമാകാ ക്ഷാത്രതേജസ്സ് = അത്യഗ്രമായ ക്ഷത്രിയവീര്യം.

ശ്ലോ. 14 വക്ഷാമതല്ലി = വർഷപാതം.

ഇടിത്തീയ് വർഷകാലത്തു് വർദ്ധിക്കുന്നതുപോലെ പാഞ്ചാലീഭർഗനം ഭീമകോപത്തെ ചിലിപ്പിക്കും എന്ന് ഉപമ.

വൃത്തം—ഭൂമംഗപ്രയാതം.

യകാരങ്ങൾ നാലാളഭൂമംഗപ്രയാതം.

ശ്ലോ. 15 ചേ ഭൃശ്രൂപത്തിലുള്ള 'കാക' അത്ഥമാർത്ഥ്യത്തെ കുറിക്കുന്നു.
വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.

ശ്ലോ. 16 മുഖശ്ലോകം—ഇന്ദ്രപ്രസംം പുകലസംം ജയനംവാഘ്നവേതം
പ്രയാമ ചതുരാദേതാൻ കഞ്ചിദേവതുപഞ്ചമം.

ശ്ലോ. 17 തന്ത്രമവധുകവത്തിനാകർഷണം = സ്വപന്തം ഭാഗ്യയുടെ തല
മുടിശ്ലോ മുററിപ്പിടിക്കുക എന്ന പ്രവൃത്തി, രൂപ = ലക്ഷ്യം.
വൃത്തം—വസന്തതിലകം.

ശ്ലോ. 18 ആവിഗ്ന = ഭുജിതം. കചമകല്ലിക = ശ്രേഷ്ഠമായ തല
മുടി.
വൃത്തം—വസന്തകാലം.

ശ്ലോ. 19 കെട്ടാൻ—കെട്ടിയിട്ടില്ലാത്ത. വേണി—തലമുടി.
വൃത്തം—വസന്തതിലകം

ശ്ലോ. 20 സന്ദയാസംകൊണ്ടു് തരണിന്ദ്രദയം ഭർത്തുളച്ചുമാകും.
വിഷ്വക്ഷത്തിൽ മുററിപ്പടൻ നല്ല ലതപോലും ഭുജിയായി
നിയായിത്തീരുന്നു. എന്തു് ഉപദേശനാപരായങ്ങളെ ബിംബ
ങ്ങളായി പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ദൃഷ്ടാന്താലങ്കാരം.
ദൃഷ്ടാന്തമതിനെ ബിംബം.
പ്രതിബിംബങ്ങളാക്കുകിൽ എന്തു് ലക്ഷണം
വൃത്തം—വസന്തമാലിക:-
വിഷ്വമ സംസംജം ഗഗം, സമത്തിൽ
സദേശമം യ വസന്തമാലി കഷ്ടം

ശ്ലോ. 21 ശോണീതം = രക്തം: സുതന = സുന്ദരി (സംബോധന)
കച = തലമുടി
വൃത്തം—പൃഥ്വി.

ജസജം സതലങ്ങളും ഇന്ദ്രവിഷ്വതിനാൽ പൃഥ്വിയം.

ശ്ലോ. 22 ക്ഷീരാംബോധി = പാലുകടൽ. മന്മാദി = മന്മാദപർച്ചതം.
ഘോരാരാവം = ഗംഭീരരബ്ധം. ഉഷ്കാടസ്തനീതം = വലിയ
ഇടിമുഴക്കം. തൂത്യഘനീതം = പെരുമ്പറമുഴക്കം,
നീതം = തുല്യം. കൃഷ്ണാതികോപോക്തീകചാഞ്ചാലി
യുടെ ഉഗ്രകോപത്തോടുകൂടിയ വാക്കു്. ദുർച്ചാരം = കൊ
ടും കാരം

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിനം,

ശ്ലോ. 23—24 സ്രഗ്ഘര.

ശ്ലോ. 25 ഞങ്ങൾ = ഭീമാജ്ഞാനകലസഹദേവന്മാർ. ഗുരപിഷകൾ = യോഗം ചെയ്യുന്നവർ. കർമ്മാപദേഷ്കാർ = ഗുര. മുരഹാൻ = മുഹൂർത്തം — ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഭൂപാലൻ = ധർമ്മപുത്രൻ സംഗരയജ്ഞ = യുദ്ധമാകുന്ന യോഗം. തത്പത്നീ = പാഞ്ചാലി. യജ്ഞപന്തുക്കൾ = യോഗത്തിലേക്കുള്ള പന്തുക്കൾ വയുക്തശോപനാശം = ഭൂപ്രയാഗ പാഞ്ചാല യുദ്ധ റ്റേഖര മനം. ഭൂപാലകൾ നിമന്ത്രണത്തിന് = രാജാക്കന്മാരെ ഷണിപ്പെടുത്തിയതിന് വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 27 ശിവകൾ = പെൺകുറുന്മാർ. വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.

ശ്ലോ. 28 ആത്മാധികാരാകീർത്തം = സ്വന്തം അധികാരത്തിന്റെ അടയാളമായി. വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

ശ്ലോ. 29 കൃതി = സൂക്തം. രിപുശരങ്ങൾ = ശത്രുക്കളുടെ ശത്രുക്കൾ അടർ = യുദ്ധം. വിഗതചാപൻ = വില്ലില്ലാത്തവൻ. മഹീശൻ = രാജാവ് (ഭൂപ്രയാഗൻ) വൃത്തം—കസുമഞ്ജരി

“രംഗം നരനരം നിരന്നവരുകീലോകസുമഞ്ജരി, പരശുരാമനെ ഭീഷ്മർ ജയിച്ച കഥ:-
കാശിരാജാവിന്റെ പുത്രിമാരാണു് അംബ, അംബിക, അംബാലിക. പിരാവു് ഇവരെ വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ഭീഷ്മർ ഈ വാത്സകുട്ടി കാശിരാജ്യത്തു ചെല്ലുകയും വിവാഹേച്ഛം ക്ഷമാവി വന്നുചേർന്ന രാജാക്കന്മാരെ യുദ്ധത്തിൽ തോൽപ്പിച്ചു കന്യകമാരെ വിചിത്രവീരനു് വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കാൻ തർച്ചാപ്പടുത്തുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ കൃഷ്ണവളായ അംബ “തന്നെ സ്യാലന വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കാൻ പിതാവു, തന്നെ തന്നെ വേർക്കണമെന്നു് സാലപനം, അദ്ദേഹത്തെത്തന്നെ വരിക്കണമെന്നു് തന്നെ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. ഇനി വേറെരാളെ വരിക്കുന്നതു് ദേഷ്യമാണു്” എന്നു പറയുകയും അപ്പോൾ ഭീഷ്മർ വിട്ടയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഇളയവരായ അംബികയും അംബാലികയും വിചിത്രവീരനെക്കൊണ്ടു് വിവാഹം ചെയ്തിച്ചു. അംബയുടെ സാലപനെ പ്രാപിച്ചു ഏകീല്യം നിരാകൃതയാ

കകയാണുണ്ടായത്. അവർ ദുഃഖിതയായി ഭീഷ്മരെ പ്രാപിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും യാതൊരുവിധമായ ആനുകൂല്യവും സിദ്ധിക്കാതെ തിരാക്കയായി ഹിമാലയപാർവ്വതത്തിലുള്ള ബാഹുഭാഗഭീതീരത്തിൽ ചെന്നു നിരന്ദാരയായി ഒരു വ്യാഴവളക്കൊലം തപസ്സുചെയ്തു. അതിൽ സംപ്രീതനായ സുബ്രഹ്മണ്യൻ അംബരം ഒരു മാല സമ്മാനിച്ചിട്ട് ചെങ്കുറം പറഞ്ഞു;—“ഈ മാല ധരിച്ചുകൊണ്ടു യുദ്ധത്തിനിറങ്ങുന്ന ഷട്രുധൻ ഭീഷ്മരെ വധിക്കും.” അംബ ഈ മാലയുമായി അഞ്ചുകൊല്ലം സഞ്ചരിച്ചിട്ടും ഭീഷ്മരെ ഭയന്നു ആരുമില്ലാതെ സമീകരിച്ചില്ല. ഒടുവിൽ പാണ്ഡവരാജ്യത്തു ചെന്നു രാജാവായ യജ്ഞദേവനോടു പറഞ്ഞിട്ടും നിരസിക്കുകയാണുണ്ടായത്. അംബ ആ മാല അവിടെ വെച്ചിട്ടുപോയി. യജ്ഞദേവൻ അതിനെ ഏറ്റവും ആദരവോടെ പൂജിച്ചു. പാണ്ഡവന്റെ മകൾ പിതാവറിയാതെ ആ മാല ഏറ്റവും ധരിച്ചു. അവർ ഋഷികൻ എന്ന ബ്രാഹ്മണനെ ആശ്രയിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ച് അവർ ഗംഗാപാർവ്വതത്തിൽ ചെല്ലുകയും അവിടെ കിടന്ന രണ്ടു ഗന്ധർവന്മാരെ കാണുകയും അതിലൊരുത്തന്റെ അഭിമാനസാരം ലിംഗവിനിയമം ചെയ്തു ആ ഗന്ധർവനിൽനിന്നുതന്നെ ആയുധവിദ്യ അഭ്യസിക്കുകയും ചെയ്തു. തിരിച്ചു പത്മസവിധത്തിൽ എത്തി പരശുരാമനെ സേവിച്ചു. പരശുരാമൻ 28 ദിവസം തുടർച്ചയായി ഭീഷ്മരോടു യുദ്ധം ചെയ്തു. ഒടുവിൽ ഭീഷ്മരെ കീഴടക്കാൻ സാധിക്കാതെല്ലെന്നും, അദ്ദേഹവുമായുള്ള വിവാഹാഭിയാഷം സാദ്ധ്യമല്ലെന്നും പരശുരാമൻ പറയുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുഗ്രഹംവാങ്ങി അവൾ കാലഗതിയെ പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്തു.

ശ്ലോ. 30 വൃത്തം—ദ്രുതവിളംബിതം.

ശ്ലോ. 31 ശീഖണ്ഡിയെ മുഖിൽ നിൽപ്പിച്ചുവന്നു ഭീഷ്മനെ നിലനിർത്തി വിജയിയായ അർജ്ജുനനുണ്ടായ കീഴ്ത്തി, ബാലനം നിരാശ്വയനമായ അഭിമുഖ്യവിനെ വധിച്ചുകൊണ്ടു നമുക്കു മുണ്ടാകും.

വൃത്തം—വംശസ്ഥം,
 മതങ്ങൾ വംശസ്ഥമാകാമിരങ്ങളും

ശ്ലോ. 32-33 ഘൃണം - രഥോദ്ധര.

രാനരംലഗുരവം രഥോദ്ധര:

ശ്ലോ. 34 ഭൃമണി = സൃഗുൽ

രാത്രി വികസിച്ചു ഹിമജലംകലന്നതേൻ നിറഞ്ഞിട്ടുള്ള
പുക്കളോടുകൂടി വണ്ടുകളും സൂര്യകിരണമരം വികസിച്ചു.
സൗന്ദര്യം പരത്തികൊണ്ടുനീക്കുന്ന താമരപ്പൂക്കളെ പ്രാപി
ക്കുന്നു എന്ന് സഹോക്തി - ബാലകാരം.

ഒന്നോടുകൂടി മരൊന്നും
ക്രിയചെയ്താൽ സഹോക്തിയാം

രാത്രി വികസിച്ചു പുക്കൾ പ്രഭാതമാകുമ്പോൾ വൊഴി
യുന്നു. വണ്ടുകൾ പ്രഭാതസമയത്തു വികസിച്ചു താമരപ്പൂക്ക
ളെ പ്രാപിക്കുന്നു എന്ന് സാരം.

രാത്രിവികസിച്ചു പുക്കളിൽ കഴിഞ്ഞുകൂടിയ വണ്ടു്
പ്രഭാതമായപ്പോൾ വികസിച്ചു താമരപ്പൂക്കളെ പ്രാപിച്ചു
എന്ന് ഒരു വീട്ടു് മരൊന്നിനെ പ്രാപിച്ചു എന്ന് പരാന്തിരി
ക്കുന്നതിനാൽ പര്യായാലങ്കാരം.

“പര്യായമൊന്നുപലതിൽ
മുറയ്ക്കുപലതാന്നിലും”

ഇവരിൽ വിടന്നിട്ടുള്ള സൗന്ദര്യം = അജ്ഞതാസധകാര
ത്തിൽ പരീലസിക്കുന്ന കൗരവന്മാർ. അതിനെ അശ്രയി
ച്ചിരുന്ന വണ്ടിൻകലം = ചഞ്ചലസ്വഭാവമായ സമ്പത്തു്.
ശൃമണിയുടെ കരണാൽ ഭിന്നമായ ഗന്ധമാളം = ഭാവമു്
പ്രസാദത്താൽ വിജയശ്രീലാളിതരായി യശസ്വീകളായിത്തീ
രുന്നു. കമലനിരയിലാന്നിടുന്നു = താമരപ്പൂക്കൾപോലെ
ലോകത്തെ ആകർഷിക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാരിൽ ചെന്നു
ചേരുന്നു എന്ന്. പ്രസ്തുതമായ പ്രഭാതവർണ്ണനം അപ്രസ്തുതാ
ത്മത്തെകൂടി ഇരട്ടിച്ചിടുന്നതിനാൽ സമാസോക്ത്യലങ്കാരം

“വിശേഷണത്തിൽ സാമ്യത്താൽ
വർണ്ണപ്രസ്തുതധർമ്മീയിൽ
അവർണ്ണപ്രസ്തുതാന്തരോപം
സമാംസാക്തിയലംകൃതി”

ഘൃണം - മാലിനി

നന്നമയയുഗമൊട്ടിൽ തുടങ്ങണം മാലിനിക്കു്.

ശ്ലോ. 35 അലങ്കാരം—ശ്ലോക്കോപമ,
വൃത്തം—പൃഥ്വി

ശ്ലോ. 36 സ്രഗ്ദ്ധം—വൃത്തം.

ശ്ലോ. 37 വൃത്തം—വസന്തമാലിക

ശ്ലോ. 38 ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം—വൃത്തം

ശ്ലോ. 39 പൃഥ്വീവൃത്തം

ശ്ലോ. 40 ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

ശ്ലോ. 41-42 വൃത്തം—ഭൂമിഗദ്യയാതം

ശ്ലോ. 43 സ്രഗ്ദ്ധം

ശ്ലോ. 44 സതർദ്ദൂലം = സദാദൃശം = പന്നഗകേളം = നാഗകേളം
നന്ദം. (ദ്രാശ്യാധനൻ) വൃത്തം = ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

ശ്ലോ. 45 അലങ്കാരം സ്വഭാവവികാശി വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധം

ശ്ലോ. 46 സുഭക്തി = സുഭക്തി, വൃത്തം—കസ്യമഞ്ജരി.

ശ്ലോ. 47 വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധം

ശ്ലോ. 48 വൃത്തം—ഭൂമിഗദ്യയാതം

ശ്ലോ. 49 ,, —സ്രഗ്ദ്ധം

ശ്ലോ. 50 റാസസ്ത്രം = വസ്യം. വൃത്തം—ഭൂമിഗദ്യയാതം.

ശ്ലോ. 51 ഭീമനാഠയാതം = കാടുകാറ്റി (ഭീമനാകുന്ന കാറ്റി)
രഥകൃതനംഭരകൊടി

ശ്ലോ. 52 സ്രഗ്ദ്ധം

ശ്ലോ. 53 വൃത്തം—വസന്തമാലിക, അലങ്കാരം—അന്താപത്തി
അന്താപത്തിയാതാപിനെ

.. ചൊല്ലാനില്ലെന്നയുക്തിയാം

.. 54 അരികുപ്പാലം = അത്രോജാക്കന്മാർ. സിതനമാലസമാനാതം
പുത്രം = വൺകൊറ്റുകട. മിഹിരൻ = സൂര്യൻ, അടരിടുക
= യുദ്ധം ചെയ്യുക. വൃത്തം = സ്രഗ്ദ്ധം.

ശ്ലോ. 55 പാമ്പൻ = പാമ്പുവന്മാർ. .. ഭദ്രദയം = ഹൃദയം തുട
കൾ മണ്ടം. .. ഇവയം = ഇവയവങ്ങൾ
വൃത്തം—മുപേന്ദ്ര പദ്യം. ഇതംഭരം

ശ്ലോ. 57 വൃത്തം—വസന്തമാലിക

.. 58 ,, —വസന്തമാലിക

.. 59 ,, —വസന്തമാലിക

.. 60 അംബുജാലി = മേഖലനിര. കമ്പിപ്പിച്ചു = വീശിപ്പിച്ചു
ജന്മിബ്ധി = യുദ്ധസമുദ്രം. അലങ്കാരം—സ്രഗ്ദ്ധം.

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 61 വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.

• „ 62 „ —മാചിനി

“നന്മയയുഗമട്ടിൽ അട്ടണം മാചിനിക്ക”

„ 63 ഹാർദ്ദികൃൻ=കൃതവർത്തൻ. രിപു സചിലനഃചിക്ഷജ്ജീ
ലശർച്ചാണി = ശത്രുക്കളാകുന്ന സമുദ്രത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുന്ന
ഖഡവാണി. ഖലാഖ്യക്ഷൻ=അസന്യാധിപൻ. ഭീ =
ഭയം വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.

അലങ്കാരം. കാവ്യലിംഗം “ഹേതുവാക്യപദാർത്ഥങ്ങളാവകിൽ
കാവ്യലിംഗമാം

ഭീതിയാല്ലാതായിത്തീരുന്നതിന് കാരണമായി ഇനകൻ
ഖലാഖ്യക്ഷൻനായി നീക്കുന്നു, എന്നവസാനിക്കുന്നതിനാൽ
കാവ്യലിംഗം

ശ്ലോ. 64 പ്രളയകാലത്തുഭിക്കുന്ന പാലശാലതൃന്മാർ:—

ഇന്ദ്രോധാരാ ഭഗദ്പുഷാമിത്രോഫി വരണോഫിമവാ.

അർചിവിവനപാൻകപ്ലോച സവിതാവിണ്ണരവച.

പുഷ്പലം ആവസ്തം ഇടങ്ങിയ ഏഴിമഹാമോലങ്ങൾ
ആകാശതലത്തെ അക്രമിച്ചില്ല.

പ്രളയം ലോകത്തെ നശിപ്പിക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ ശ്രോണർ
നശിക്കുകയുള്ളൂ. ലോകനാശശമായ പ്രളയമുണ്ടാകാതെ ശ്രോ
ണർ മരിച്ചുവെന്ന് കാരണംകൂടാതെ കാര്യമുണ്ടായി എന്നു
പറയുന്നതിനാൽ വിഭാവനാലങ്കാരം.

ലക്ഷണം—കാര്യം.കാരണമെന്തുതാൻ വരുത്തു വിഭാവന.
വൃത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.

ശ്ലോ. 65 വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 66 ശാത്രവൻ=ശത്രു ഭവൻ=ശിവൻ (സംഹാരരുദ്രൻ)
വൃത്തം—മാചിനി.

ശ്ലോ. 67 ധർമ്മാത്മജനം = ധർമ്മചുത്രൻ. ഉരച്ചു = ഉറക്കം.

ശ്രോണൻ ഖാഷ്യാന്മാടൊപ്പം ശസ്ത്രം ഉപേക്ഷിച്ചു എന്നു
പഠഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ അലങ്കാരം സഹോക്തി.

“ഒന്നോടുകൂടി മരൊന്നു

ക്രിയചെയ്താൽ സഹോക്തിയാം”

വൃത്തം—മന്ദാക്രന്തോ.

മന്ദാക്രാന്താമന്ദനതതഗം നാലുമരേറഴുമായ്ഗം.

ശ്ലോ. 68 ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുവേ മരിച്ചുവെന്ന് ആരോപറഞ്ഞു കേട്ട് ഞങ്ങളു് സ്വന്തം ജീവൻ ഉപേക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ യഥാർത്ഥമായി ഞങ്ങളുചെയ്ത ഏതൊന്നിടും ഞാനിതാ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഈസ്യം = പ്രാണൻ.

വൃത്തം—ഹരിണി

“നസമഹരിണിക്കാദം പത്തും മുറിഞ്ഞുരസംഗലം”

ശ്ലോ. 69 വിഗർഹിക്കുക = നന്ദിക്കുക പാർഷ്വതി = പാഞ്ചാലി. കചാക്രം = കേശഗ്രഹണം. പടങ്ങു വിധം = ചിത്രത്തൽ. ഏഴുതപ്പട്ടവർ എന്നുപോലെ.

വൃത്തം = ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 70 ഏകകചഗ്രഹം = പാഞ്ചാലിയുടെ കേശഗ്രഹണം. രണ്ടാമതീമട്ടുവെച്ചതു് = ദ്രോണാചാര്യരുടെ വധം നടന്നതു്. പ്രകൃഷ്ടം = ജനസമൂഹം.

വൃത്തം—ഇന്ദ്രവക്ത്ര. “കേളിന്ദ്രവക്ത്രജ്ജ്വലതംജഗംഗം”.

ശ്ലോ. 71 വൃത്തം—വസന്തതിലകം.

ശ്ലോ. 72 ജന്യാഗ്രം = യുദ്ധരംഗത്തിന്റെ മുന്നണി. നർമ്മചക്ഷുസ് = വിനോദോഷണം തപരഭഗിനി = നിന്റെ സാഹാദരി.

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 73 അവിഷ്കാശം = അസഹനീയം.

വൃത്തം—മഞ്ജുഭാഷിണി.

“സമസം കഴിഞ്ഞു ജഗമജ്ജ്വലാഷിണി.

ശ്ലോ. 74 തൽഗ്രഹവിനിർമ്മിതി ചൊല്ലാൻ പിണ്ഡഭാനം = വീട്ടിൽ വെച്ചു ചെയ്യുന്ന പ്രസിദ്ധമായ ശ്രാദ്ധകർമ്മം.

വൃത്തം—വസന്തതിലകം.

ശ്ലോ. 75 ശബ്രമേ, നീ അച്ഛൻ ശത്രുസംഹാരത്തിനുപകരിച്ചുകൊല്ലം നിനക്കു് ഏല്പായിട്ടത്തും വ്യാജമുണ്ടായതു് അദ്ദേഹം നിന്നെ വഹിച്ചുകൊണ്ടാണു്. ആ പിതാവു് പുത്രഭയം കൊണ്ടാണു് നിന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചതു്; അല്ലാതെ ഭയംകൊണ്ടല്ല. ഇതാ ഈ ഞാനും നിന്നെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു. നിനക്കു മേലിൽ സുഖമുണ്ടാകും.

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 76 ദ്രവദര ജന്യനം = ധ്വജ്ജ്യമന്തൻ അത്രവം = ലജ്ജയില്ലാതെ
 വൃത്തം—കസ്യമഞ്ജി.

„ 77 „ —വസന്തതിലകം.

„ 78 ദ്രവിണം = ധനം. വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.

„ 79 പഞ്ചാലപുത്രൻ = ധ്വജ്ജ്യമന്തൻ. അത്രസ്തൻ = ദയരഹിതൻ.
 ചാപഭയം = വില്ലധരിച്ചവൻ
 „ —സ്രഗ്ഘര.

„ 80 രചായാമം = വെണ്ണത്തളകൾ
 വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.

„ 81 കരാമം = പരശുരാമൻ. ശോണിതം = തരംസാരം =
 രക്തമഴ.

പരശുരാമൻ പിതാവായ ജമദഗ്നിയെ നിഗ്രഹിച്ച
 കാഞ്ചീരാജ്യം നൽകിയ വംശമേലേ വരത്തിയ പരശുരാമ
 ന്റെ കൃത്യം നിങ്ങൾ ഭാഷിക്കില്ല.
 വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.

„ 82 വൃത്തം—മാലിനി
 നാലേഴായ്മം ശാലിനീതം = തലം.

„ 83 സ്വജനവധവീക്ഷണം = മന്ദസ്യവധം കൊണ്ടുണ്ടായ ദുഃഖം
 (ദുഃഖസംഗതം) അസ്രവത്തം, ഭീമതരി = ആയുധത്തോടു കൂ
 ടിയ ബാഹുവാകനവളം. ധ്വജിമന്തൻ = ധീരൻ, ഉദ്യമമയം
 വർദ്ധിച്ചവരുന്ന ദുഃഖത്തോടു കൂടിയ.
 വൃത്തം = പുഷ്പിതാഴ.

നന്ദനവീക്ഷണമിഹ; സമന്തിൽ
 പുനരിഹനം ജജനം = പുഷ്പിതാഴ.

അലങ്കാരം—രൂപകം.

„ 84 സിന്ധുഭക്തി = സിന്ധുരാജം (ജയദ്രഥൻ) കീഴിട
 = അജ്ഞനൻ.
 വൃത്തം—വസന്തതിലകം.

„ 85-86 മദാക്രാന്തം—വൃത്തം.

„ 87 വൃത്തം—ഇന്ദ്രവജ്രം.

„ 88 വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.

„ 89 പരശുരാമൻ ജന്മമായ ശത്രുരാജാക്കന്മാരുടെ രക്തം
 കോഷ്ഠം കയമുണ്ടാക്കിയ ഈ സ്ഥലത്തു വച്ചുതന്നെയാണ്

ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരിൽനിന്നും ഏന്റെ പിതാവിന്നും മരണമുണ്ടായത്. അതുപോലെ മുർച്ചയേറിയ ഏന്റെ ശസ്ത്രം ഇവിടെ പരശുരാമകൃത്യം അനുഷ്ഠിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും (പരശുരാമൻ ക്ഷത്രിയ നിഗ്രഹം നടത്തിയസ്ഥലം കരുക്ഷത്രമാണ്) വൃണം—പുലി.

90 സേമകൻ = ധൃഷ്ടദ്യുമന്തൻ പൃഥാസുനക്കൾ = പാണ്ഡവന്മാർ സമരോദ്യാഗം = യുദ്ധഭൂമി. ബലി = ബലവൻ. ഗോത്രാധീശൻ = രാജാവ്.

സ്തുതിപാഠകന്മാരുടെ സ്തുതിവചനം കേട്ട് ഉണരത്തക്കവണ്ണം ഇന്നു രാത്രി സുഖമായ ഉറങ്ങണം (യുദ്ധചിന്തകൊണ്ട് കഠിനാലമായി ഉറക്കമില്ലാതെ കഴിയുകയാണു്) ഭൂമി രാജാക്കന്മാരാകുന്ന കാടീന്റെ ഭാരം ഭൂമിത്തരായിത്തീരട്ടെ. വൃണം—ശർദ്ദലവിക്രിധിതം.

91 ഗുരുശപിളക്കു നിന്ദേറതുപാലല്ല = കർണ്ണൻ വീദഗ്ദ്ധയോഷാവാണെങ്കിലും ഗുരുശപാകൊണ്ട് വേണ്ടസമയത്തു് വേണ്ടതു തോന്നുകയില്ല എന്നു അധിക്ഷേപം. കർണ്ണന്റെ ശാപം.

മുയ്യ് അഞ്ചയുടെ പ്രാർത്ഥനയനുസരിച്ചു് പരശുരാമൻ ശിഷ്യനായ ഭീഷ്മനോടെരിരിട്ടു് പരാജിതനായി അന്നാദിയാ ശപഥം ചെയ്തു:— ഇനിമേൽ ക്ഷത്രിയൻ വിദ്യോപദേശം ചെയ്യില്ലെന്ന്. കർണ്ണനാകട്ടെ ബ്രഹ്മചാരിയായ് അയ്യധാദ്യാദം ചെയ്യുന്നതിന് പരശുരാമനെ പ്രാപിച്ചു. കർണ്ണൻ ഇങ്ങനെ വിദ്യാഭ്യാസം പുത്തിയാക്കുകയാണെങ്കിൽ ദുർജയയായിത്തീരുമെന്നും അതു് തന്റെ പുത്രനായ അർജ്ജുനൻ ഭോഷമാന്റി പരിണമിക്കുമെന്നും കരുതി ദേവന്ദ്രൻ ഒരുവണ്ടായിത്തീർന്നു. ശിഷ്യന്റെ മടിയിൽ തലയു വെച്ചു് പരശുരാമൻ സുഖമായുറങ്ങുമ്പോൾ ഈ വണ്ടു് വന്നു് കർണ്ണന്റെ തുടയെ തുളച്ചു രക്തം പ്രവഹിച്ചു. താൻ അനങ്ങിയാൽ ഗുരുവിന്റെ ഗാഢനിദ്രയ്ക്കു ഭംഗംവരുമെന്നു കരുതി കർണ്ണൻ നന്ദീപ്രാവണസംഹിച്ചുകൊണ്ടു് അനങ്ങാതെയിരുന്നു. ഉറക്കത്തിൽനിന്നും ഉണർന്ന പരശുരാമൻ യാഥാത്മ്യം മനസ്സിലാക്കി, തന്നെ കബളിപ്പിച്ചതിൽ കപിതനായി പ്രയാഗാവസാനത്തിൽ നിന്ന ഭരാനും തോന്നാതെ പോകട്ടെ എന്നു ശപിച്ചു.

- വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.
- ശ്ലോ. 92 ,, —വസന്തതിലകം.
- ,, 94 ,, —ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.
- ,, 95 ,, —പൃഥ്വി.
- ,, 96 ,, ബ്രഹ്മവന്ധ്യ = ബ്രഹ്മണാചാരവിഹിനനും, സദ്വൃത്ത
രായ ബ്രഹ്മണനെ തന്റെ ബന്ധുക്കളാണെന്നു പറഞ്ഞുനിട
ക്കുന്നവനും (അധികേഷപം)
വൃത്തം = ശിവരിണി
- ,, 97 നിന്റെ ജാതിയെ വിചാരിക്കുമ്പോൾ നീ വലുതല്ല. “ബ്രാ
ഹ്മണോ നന്ദന്വ്യഃ” എന്നു ശ്രുതി.
വൃത്തം—രാമാലത.
- ,, 99 ,, —വസന്തതിലകം.
- ,, 100 ,, —മാലിനി.
- ,, 101 ഭൂപൻ = രാജാവു (ഭദ്രായനൻ) സഖബലം = സ്നേഹിത
നായ കർണ്ണാൻകര ശക്തി.
വൃത്തം—മന്ദാക്രന്ത.
- ,, 102 വസന്തതിലകം.
- ,, 103 ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.
- ,, 104 ഇന്ദ്രവജ്ര
- ,, 105 ഉപന്ദ്രവജ്ര.
- ,, 106 ധാന്തരാഷ്ട്രേശിതാവു = കശരവരാജാവു (ഭദ്രായനൻ)
ലംഭം = അഹങ്കാരം.
വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.
- ,, 107 സിന്ധുക്ഷിതീന്ദ്രൻ = സിന്ധുരാജാവു (ജയദ്രഥൻ)
വൃത്തം—സ്രഗ്ഘര.
- ,, 108 അലങ്കാരം—ഉപമ.
വൃത്തം—ഹരിണി
നസമഹരിണിക്കാരം പത്തും രസംലഗം.
- ,, 109 ധൃതിമാൻ = ദൈത്യവാൻ.
വൃത്തം—മഞ്ജുഭാഷിണി.
- ,, 110 വൃത്തം—കന്യകാജി,
- ,, 111 ജേഷ്ഠപ്പേരും വൈദധ്യപുണ്യം = ജ്യേഷ്ഠനാണെന്നുള്ള പേ
രും വൈദധ്യ വഹിച്ചുകൊണ്ടു

- പൂത്തം—മന്ദാക്രാന്ത
 ,, 112 പൂത്തം—വസന്തിലകം
 ,, 113 ശാർദ്ദൂലവീര്യീധീരം
 ,, 114 മതിരയാളീരുചിപ്പുണ്ണുചന്ദ്രികയുടെ കാണിയോടുകൂടി
 പൂത്തം—പുഷ്പിതാഗ്ര.
 ,, 115 പൂത്തം—വസന്തിലകം
 ,, 116 ,, —ശാർദ്ദൂലവീര്യീധീരം
 ,, 118 ,, —സ്രഗ്ദ്ധര
 ,, 119 ,, —വസന്തിലകം
 ,, 120 ,, —മന്ദാക്രാന്ത.
 ,, 121 ,, —കങ്കം—ചവണ
 കവചം അഴിച്ചു; ശരീരത്തിൽ തറച്ചിരിക്കുന്ന ബാണ
 ങ്ങളെ ചവണകൊണ്ട് ഉരിക്കളഞ്ഞു്, വലിയ മുറുപ്പുകളോ
 ടുകൂടി ചെവിയിൽ കുറുപ്പും വെച്ചു്, പരാഭിതരായ ആരാഹം
 ലാന്നാരെ .ശാന്തപനരപ്പടുത്തികൊണ്ടുനില്ക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന
 വേദന സഹിക്കാത്തതാണ് ഏതെങ്കിലും തിൻ മുന്വ പദത്തി
 ട്ടുണ്ടല്ലോ.
 പൂത്തം—ശാർദ്ദൂലവീര്യീധീരം.
 ,, 122 ,, —മാലിനി
 ,, 123 ,, —മന്ദാക്രാന്തം
 അലങ്കാരം—വിഷമം,
 വിഷമം ചേർച്ചയില്ലാത്ത
 രണ്ടിനെയ്തോളംചൊല്ലുകിൽ.
 ,, 124 ഉപേന്ദ്രവള.
 ,, 125 അലങ്കാരം — കാവ്യലിംഗം
 “ഹേതുവാക്യലാഭം അ-
 ളാവുകിൽ കാവ്യലിംഗമാം.
 പൂത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.
 ,, 106 പൂത്തം—വസന്തിലകം,
 സാവരജന്മാർ = അനുജന്മാരോടുകൂടിയവർ.
 ,, 127 പൂത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.
 ,, 128 അലങ്കാരം—ഉപമ. പൂത്തം—സ്രഗ്ദ്ധര.
 ,, 129 വീരൻ ഞാനെന്തവൻ തവശ്ചൈവവിപദാതാവു് = ഭയം
 യുടെ അനേകം പുത്രന്മാരെ നശിപ്പിച്ചു വീരനാണ് ഞാനെ

രണ്ടൻ. ശത്രുക്കൾ (കേവലം അഞ്ചുപേർ) എന്നിങ്ങനെ നിസ്സാരമാണ്. അടുത്തതായി മൂലപ്പുസ്തകത്തിൽ "സംഹൃതം കേവലം ഏതു ദൈവം" (ദൈവീമാത്രം സഹായിക്കട്ടെ) എന്ന ഭാഗത്തെ ഇവിടെ "ലാലു ദൈവമെന്തിന്" എന്നാണ് ഭാഷാന്തപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നത്. അത് പശ്ചാത്തപ്യമായിത്തീരുന്നു.

ഞാൻ വീരനാണ്. ശത്രുക്കൾ നിസ്സാരമാണ്. ഭൂമി പാണ്ഡ്യചരണിതമായിത്തീരും എന്ന് ഗുണക്രിയകളെ കണ്ടിട്ടു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ സമുച്ചയം അലങ്കാരം ലക്ഷണം. ഗുണക്രിയകളൊന്നിച്ചാൽ സമുച്ചയമലംകൃതി.

വൃത്തം—ശാർദ്ദൂചചിത്രീഡിതം

ശ്ലോ. 130 മദ്രാപിപൻ = ശല്യർ

വൃത്തം=പൃഥ്വി

ശല്യരുടെ വരവിനെ അതുപോലെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അലങ്കാരം—സ്വഭാവോക്തി.

സൂക്ഷ്മസ്വഭാവം വർണ്ണിച്ചാൽ

സ്വഭാവോക്തിയതായത്.

131 ശൂന്യമായിത്തീർന്ന അഭിലാഷം എന്നപോലെ ശൂന്യമായിത്തീർന്ന കർണ്ണന്റെ രമണിൽ കയറി തനിയെ തിരിച്ചുവന്ന ശല്യർ (കർണ്ണന്റെ തേരാളി) ഒന്നുമുണ്ടെത്തിലും ശല്യമുണ്ടാകില്ല.

വൃത്തം—ഉപേന്ദ്രചക്രം.

132 രഘുയൻ=കർണ്ണൻ.

വൃത്തം—ശാലിനി.

133 വൃത്തം—മന്ദാകൃതം.

134 വൃത്തം—മഞ്ജുഭാഷിണി. അലങ്കാരം—രൂപകം

135 കർണ്ണൻ മരിച്ചാൽ എന്നിങ്ങനെ മോഹാലസ്യമുണ്ടാകാത്തതുതന്നെ (ഞാനും മരിക്കാതിരിക്കുന്നത്) ലജ്ജാകരമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്ന ഞാൻ സമാശ്വസിക്കണമെന്നു പറയുന്നത് ഒരിക്കലും ശരിയല്ല.

മോഹാലസ്യം പ്രാപിക്കുന്നതുതന്നെ ലജ്ജാകരമായിത്തീരുന്ന ഞാൻ സമാശ്വസിക്കുന്നതിൽ എന്തുണ്ടാകും എന്നു പറയുന്നതുകൊണ്ടു അർത്ഥപത്ഥി അലങ്കാരം.

ശിരോമുഖത്തിയതോ പിന്നെ
 ചെല്ലാലാനിരല്ലെന്നയുക്തിയാം.

വൃത്തം—പുഷ്പിതാഗ്ര
 നനരയവിഷ്ണുത്തിലും, സമത്തിൽ
 പുനരീദനം ജ്ഞാനം പുഷ്പിതാഗ്ര,

- „ 136 വൃത്തം—സ്രഗ് ലര.
- „ —വസന്തതിലകം.
- „ 139 —കർണ്ണമുഖം, ഭോക്യാരിധി എന്ത് രൂപകം, ചന്ദ്രാ
 ഭയത്തിൽ ഇളകുന്ന സമുദ്രത്തെ ബദ്ധവാഗ്നി തടുക്കുന്നതുപോലെ
 രല കർണ്ണവയസ്രവണത്താൽ ഉണ്ടായ ഏകദാ ഭുഖനെ
 ഏകദാ ഭോപം തടുത്തുകുളയ്ക്കുന്നു, എന്ത് ഉപമാലങ്കാരം
- „ 140 രൂപകാലങ്കാരം.
- „ 141 അനികൃതി = നിഷ്കപടത. വൃത്തം—മന്ദാക്രാന്തം.
- „ 142 വൃത്തം—കസ്യമഞ്ജരി,
- „ 144 വൃത്തം—രാഗ്മാലര.
- „ 145 വസന്തമാലിക, കർണ്ണമാമി = കർണ്ണനെ നിഗ്രഹിച്ചവൻ
- „ 148 വൃത്തം—ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.
- „ 147 —വസന്തതിലകം.
- „ 148 മേപന്ദ്രവളു
- „ 149-150 —ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.
- „ 151 വൃത്തം—ഇന്ദ്രവളു.
- „ 152 ശാർദ്ദൂലവീക്രീഡിതം.
- „ 153 അനജാതാംഗം = അനജകൻദ ശരീരം കരകലസരുകുളി =
 കപരവയംശമാകുന്ന സരസ്വീന്ത് ആനയായിട്ടുള്ളവൻ.
 വൃത്തം.—മന്ദാക്രാന്ത
- „ 154 വൃത്തം—സ്വാഗതം.
 സ്വാഗതതന്ത്രം ൧൩. ഗുരരണ്ടം
- „ 155-155 വൃത്തം—സ്രഗ് ലര.
- „ 157 ഭ്രമണി=ഭ്രമണപുത്രൻ (അശ്വത്ഥമാവു)
- „ 158 വൃത്തം—മലിനി
- „ 159 വൃത്തം—വസന്തമാലിക
- „ 160 വൃത്തം—സ്രഗ് ലര.
- „ 161 സതർദ്ദൂലം = സഹോദരൻ. ഉത്താപം = ഉദ്ദേശമായ ഭുഖം
 വർദ്ധിച്ചുവരുന്നഭുഖം.

- „ 162 പൂന്തം - സാർദ്ദുലവീഴീടിതം.
- „ 163 സ്രംകാലകാരം - പൂന്തം—സ്രഗ്ലം
- „ 164 തരുവല്ലരീപഥവി—പുഷ്പലരകളുള്ള കററിക്കാട്ട്.

പൂന്തം—കസുമമഞ്ജരി.

- „ 165 ഇതുസന്യാസം—ഇതുക്കളുടെ മേയം. ഉർവീചരന്റെ പദ ചിഹ്നം—രാമലക്ഷണമായ ശംഖം ചക്രം മുതലായ അടയാളങ്ങളുള്ള മുവട്ടടി.

ചിലപ്പോൾ നമ്മുടെ ശ്രേയേണും മാറി ഉറങ്ങുന്ന നായും, രോഗയായും, ഭ്രാന്തനായും അഭിനയിക്കും. അങ്ങനെ കാണുന്നവനേയും 'പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധിക്കണം. ഇതുക്കൾ യേഷികിതരായിക്കാണുന്നതിൽ അപരിചിതരുടെ പ്രാപം ഉരചിക്കാം.

പൂന്തം—മാലിനി.

- „ 166 വികൃമിയായ പൂങ്കോദരന്റെ വീര്യത്തെപ്പറ്റി അറിവുള്ളപ്പോൾ അതൊരു വിധമായ സൗകര്യം അവകാശമില്ലെങ്കിലും മാന്യത്വം ആശങ്കിക്കുന്നു എന്ന് കാരണമില്ലാത്തതെന്ന കാര്യം ഉണ്ടായി എന്നു പറയുന്നതിനാൽ അലങ്കാരം വിഭവന.

കാര്യം കാരണമന്വേതാൻ

വരുന്നതു വിഭാവന.

പൂന്തം—വസന്തതിലകം.

- „ 167 പൂന്തം—പൃഥ്വി
- „ 168 അത്രപം—ലജ്ജയല്ലാത്ത കലമെല്ലി: ശ്രേഷ്ഠമായ തലമുടി. പൂന്തം—രഥോദ്ധത: “രംനരംനഗുരുവും രഥോദ്ധത”
- „ 169-170 പൂന്തം—സ്രഗ്ലം
- „ 171 ഓഹമനം—കുലാകന്ന മന്ദരപർവതം.

അലങ്കാരം—ഉപമ പൂന്തം = പുഷ്പിതാഴ.

- „ 172 പൂന്തം—സ്വഗതം.
- „ 173 പൂന്തം—വംശസ്ഥം
- „ 174 ദ്വയാരികൻ = ദ്വാരപാലകൻ.

“തൻകൈകൊണ്ടു.....രാമനും” എന്ന് പൂർവകമായ സ്പിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ (പരശുരാമകഥ) അലങ്കാരം ഉദാ: “പുരാവൃത്തചരാമർശം

ഉദാത്തം ശ്രീ സമൃദ്ധിയും."

പുനം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

ശ്ലോ. 175 സീരി=ഖലഭദ്രൻ. ഭ്രൂം=മംഗളം സർവ്വലോകൻ= ഭൂയാനൻ.

പുനം—സ്രഗ്ദ്ധര

ശ്ലോ. 176 പുനം—സപാതം

„ 178 ആജി=യുദ്ധം. പുനം=സ്രഗ്ദ്ധര.

„ 179 മാതംഗായത വീര്യം=പതിനായിരം ആനകളുടെ ഖലം സുഹൃതപ്രാതം=സ്നേഹിതസമൂഹം
പുനം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

„ 180 പുനം—കസ്യമമഞ്ജരി.

„ 181 „ —സ്രഗ്ദ്ധര.

„ 182 „ —ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

„ 183 „ —വസന്തതീലകം.

„ 184 „ —പൃഷ്ഠി

„ 185 „ —ശിഖരിണി

„ 186 പ്രായംകൊണ്ടു് തന്നെക്കാൾ ചെറുപ്പവും, ശസ്ത്രാഭ്യാസം കൊണ്ടു് എന്നിങ്ങുള്ള തുല്യവും, ബുദ്ധിമുട്ടു തുടങ്ങിയ ഇനങ്ങളിൽ എന്നിങ്ങലേക്കു് ഞാനും, ഞാനുംകൊണ്ടു് ഏറെനൂറുവുമായ നിവന്നാടു് ഞാൻ തലയിൽ കൈവെച്ചുകൊണ്ടു് അപേക്ഷിക്കുന്നു; എന്നിൽ സ്നേഹമുണ്ടാകട്ടെ പിതൃക്കൾക്കു് ബലി അർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു നീ കഴിഞ്ഞുകൂടണം നീയും ഏതൊക്കൊതു ജീവച്ചാതം ചെയ്താൽ ശ്രാദ്ധം നടത്താനാളില്ലാതെ വംശനാശത്തിനിടയാകും.

പുനം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

പുനം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

„ 188 പടനംശാവകൾ തിങ്ങിവളർന്നിട്ടുള്ളതും, നല്ലവണ്ണം ചേർന്നുനിന്നതുമായ വൃക്ഷം കാട്ടുതീയാൽ ഭസ്മമായി. ആ വൃക്ഷം വീണ്ടും മുളച്ചു് വളർന്നു അതിന്റെ തണലിൽ ജീവിക്കാമെന്ന് ഇവർ ശ്രമിക്കുന്നു. എന്ന അപ്രസ്തുതം കൊണ്ടു് നശിച്ചു കഴിഞ്ഞ ശക്തമായ പാണ്ഡവ വംശത്തെ ഗർഭസ്ഥനായ അഭിമന്യുവുത്രൻ നീവാപാഃബുനപ്തിനിലനിർത്തും എന്ന പ്രസ്തുതം സൂചിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അലങ്കാരം-

അപ്രസ്തുത പ്രശ്നം ലക്ഷണം:-

അപ്രസ്തുത പ്രശ്നം സാക്ഷ്യം

അപ്രസ്തുത മുദ്രയ്ക്കുതാൻ

പുത്തം—മാലിനി.

„ 189 „ —സ്രഗ്ദ്ധര.

„ 190 താലാകൻ = ബലഭദ്രൻ. തവാത്സവൻ എന്നിന്റെ (അമ്മ) നന്റെ ആത്മസ്വാമി.

പുത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

„ 102 „ —വസന്തതിലകം.

„ 193 „ —സ്രഗ്ദ്ധര

„ 194 „ —വസന്തതിലകം.

„ 196 „ —മാലിനി

„ 199 മുതലായ ചാർച്ച = മരിച്ച ആനകളുടേയും കുതിരകളുടെ വശം.

പുത്തം—ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

„ 200 „ മാലിനി

„ 201 „ ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം

„ 203 „ സ്രഗ്ദ്ധര.

„ 204 „ —കസുമമഞ്ജരി.

„ 205 ഇപ്പോൾ ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന നിനക്കുപോലുമായ ഇങ്ങനെയൊന്നില്ല. പ്രത്യക്ഷമർത്ഥമുണ്ടായാലുള്ള അവസ്ഥ ഏന്തായിരിക്കും. അലങ്കാരം—അത്യാചരണി.

പുത്തം—ഭൂമംഗപ്രയാതം

„ 206-207 „ —ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

„ 208 „ സ്രഗ്ദ്ധര.

